

פרשת השבוע

תולדות

תשפ"ז

הלכות, זוה"ק, מאמרים, פרפראות,
מעשיות וחידושי תורה נלהבים
מתוך שיעורו השבועי
של מו"ר ועט"ר הגאון המקובל
רבינו בניהו שמואלי שליט"א
ראש ישיבת המקובלים נהר שלום
ונשיא ישיבתינו הקדושה

יז"ל ע"י ישיבת המייש"ר
רח' אורט ישראל 4 (כניסה ב' רח' יוספטל 80) בת ים
טלפון: 03-5520004

כל הזכויות שמורות
למכון "**בני יששכר**"
שע"י ישיבת המקובלים "**נהר שלום**" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

או בחנות הישיבה "**הידור מצוה**"
רחוב אורט ישראל 4 בת ים
בעלות 6 ₪ בלבד
לבירורים ניתן ליצור קשר
בטלפון: 03-505-1111

ניתן לשלוח הארות והערות
למכון "**בני יששכר**"
באמייל: m6222560@gmail.com

אור זרוע לצדיק
ולישרי לב שמחה

לעילוי נשמת מר אבינו עטרת ראשנו
ראש ישיבתנו הקדושה **"נהר שלום"** תכב"ץ
האי חסידא קדישא ופרישא
עמוד התפילה ענוותן כהלל
שיף עייל שיף נפיק
ולא מחזיק טיבותא לנפשיה

כמוהר"ר **שלום אהרן שמואלי** זצוק"ל

ב"ר **שמואל ורחל** ז"ל

נלב"ע ביום שב"ק כ"ג סיון התשפ"ד

ולעילוי נשמת
אמנו היקרה הצנועה והחשובה
שזכתה לזכות את הרבים
ולהעמיד דורות ישרים מבורכים
מסרה עצמה למען התורה הקדושה
הרבנית הצדקנית

מרת **שולמית רחל שמואלי** ז"ל

בת **נחמיה ומזל** ז"ל

נלב"ע ביום השישי ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרן הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

הלכות שבת

סדר ההבדלה

להרמב"ם מצוה מן התורה לזכור את השבת ביציאתו שנאמר זכור את יום השבת לקדשו, וצריך לזכרו בכניסתו בקידוש, וביציאתו בהבדלה[א].

עיונים והארות

א. רמב"ם (פרק כ"ט מהלכות שבת ה"א) מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר "זכור את יום השבת לקדשו", כלומר זכרהו זכירת שבח וקידוש, וצריך לזכרו בכניסתו וביציאתו, בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה. ובמשנה ברורה (סי' רצו ס"ק א) מביא שי"א שהוא מדברי סופרים ואסמכוהו אקרא.

וכתב בפסקי תשובות (סי' רצו אות א') וז"ל: ולדידן שמבדילין אנו בתפילה (אתה חוננתנו) או באמירת 'ברוך המבדיל בין קודש לחול', לדברי הכל חיובו על הכוס מדרבנן.

ולדברי החתם סופר בתשובותיו (או"ח סי' כא) כקידוש כן הבדלה, הרי אנו כמכוונים להדיא שלא לצאת ידי חובה מן התורה אלא כתיקון חז"ל על הכוס, ולא בתפילה, וכאילו לב חכמים מתנה על זה. ומה שהתירו לעשות מלאכה קודם לכן על ידי הבדלה בתפילה או אמירת 'ברוך המבדיל' וכו', צריך לומר שהגם שאינו יוצא בזה ידי חובת הבדלה, מכל מקום כיון שמן התורה מותר מיד עם צאת השבת במלאכה, אפילו קודם שהבדיל, אלא שחכמים הצריכו לעשות היכר, סגי בהבדלה בתפילה או באמירת 'ברוך המבדיל', אפילו אינו יוצא בזה ידי חובת הבדלה מן התורה. עכ"ל.

ואמרו חז"ל (בפרקי דר"א פרק כ. ובטור סי' רצו) שכל מי שאינו מבדיל על היין במוצאי שבת, או שאינו שומע מאחר שמבדילים, אינו רואה סימן ברכה לעולם, והמבדיל על היין, הקב"ה קוראו קדוש ועושהו סגולה, שנאמר (שמות יט, ה) "והייתם לי סגלה מכל העמים", ואומר (ויקרא כ, כו) "ואבדל אתכם מן העמים". יעו"ש.

ואמרו עוד בגמרא (שבועות יד ע"א) אמר רבי יהושע בן לוי כל המבדיל על הכוס במוצאי שבת זוכה לבנים זכרים בעלי הוראה בישראל, דכתיב (ויקרא י, י) "להבדיל ולהורות". יעו"ש. ועי' בתורה תמימה (ויקרא פרק יא הערה ריד) שכתב, דנראה שייכות הגמול למבדיל על היין במוצאי שבת, שזוכה לבנים זכרים בעלי הוראה, משום שבזה שמבדיל על היין נותן כבוד לקדושת השבת שמלוהו ביין ומבדיל בזה מן החול, ועבור זה יהיה לו בנים זכרים שידעו

א. אסור לעשות מלאכה קודם שיבדיל, ואם אמר "אתה חוננתנו" בתפלת ערבית בעמידה, מותר לו לעשות מלאכה [אבל לא יאכל], ואם שכח לומר "אתה חוננתנו", או שעדיין לא התפלל ערבית, ורוצה להדליק הנר להבדלה, יאמר קודם לכן ברוך המבדיל בין קודש לחול. והואיל וי"א דאף על פי שאמר "אתה חוננתנו", אסור לו לעשות מלאכה ולכן נכון הדבר שקודם שידליק הנר יאמר ברוך המבדיל, וכן ראוי לעשות[ב].

ב. ראוי ליזהר במוצ"ש לומר או"א בסימן טוב ובמזל וכו', כי הוא מובא בירושלמי

עיונים והארות

להבדיל בין קודש לחול, ותהיה המתנה בנים זכרים שידעו להבדיל ולהורות. יעו"ש.

ב. משנה בשבת (קנ.) אבל מחשיך הוא לשמור, ומביא פירות בידו.

ובגמרא (ע"ב) אבל מחשיכין. ואף על גב דלא אבדיל? והאמר רבי אלעזר בן אנטיגנוס משום רבי אליעזר בן יעקב: אסור לו לאדם שיעשה חפציו קודם שיבדיל! וכי תימא - דאבדיל בתפלה, והאמר רב יהודה אמר שמואל: המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס. וכי תימא - דאבדיל על הכוס, כוס בשדה מי איכא? תרגמא רבי נתן בר אמי קמיה דרבא: בין הגיתות שנו. אמר ליה רבי אבא לרב אשי: במערבא אמרינן הכי: המבדיל בין קודש לחול, ועבדינן צורכין (להיכרא בעלמא ללוות המלך). אמר רב אשי: כי הוינא בי רב כהנא הוה אמר המבדיל בין קודש לחול ומסלתינן סילתי (חוטבים עצים).

וכתב הר"ן (סד: דיבור ראשון) משמע ברש"י שאומר המבדיל בלא שם. והרי"ף (שם סד סוע"א) כתב נראה שהוא מפרשה בשם.

ולדעת הרא"ש והרמב"ם אף שהבדיל בתפילה אסור לו לעשות מלאכה עד שיאמר המבדיל בין קודש לחול. מאידך הגאונים סברי דסגי להבדיל בתפילה כדי לעשות מלאכה. וכתב ה"ה שכן הסכימו האחרונים וכן עיקר. (ב"י סימן רצט)

וכתב רי"ו (דף כ"ז) לחלק דדוקא במלאכת אורג וכותב וכיו"ב, אבל הדלקת נר ולהעביר מרשות לרשות אינו צריך לכל זה, ותמה עליו הב"י מנין לו חילוק זה.

וכתב הב"י שהיה ראוי למינקט כהרא"ש והרמב"ם, אבל כיון שזה מילי דרבנן שפיר דמי למינקט כוותייהו לקולא. והיכא שלא הבדיל בתפילה יאמר המבדיל בלא הזכרת ה' כיון שזה דרבנן, וגם ספק הזכרת שם שמים לבטלה הוא.

וכן פסק בשו"ע (סי' רצט סעי' י) אסור לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל, ואם הבדיל בתפלה מותר אע"פ שעדיין לא הבדיל על הכוס. ואם צריך לעשות מלאכה קודם שהבדיל בתפלה אומר: המבדיל (בין קודש ובין החול), בלא ברכה, ועושה מלאכה.

(מס' ברכות פ"ה ה"ב) **ובטור** (סי' רצט) **ובפוסקים**[ג].

ג. יש נוהגים לומר קודם ההבדלה, שלש פעמים, את נוסח הבקשה שנמצאת בכתבי רבי לוי יצחק מברדיטשוב זצ"ל, והוא סגולה להצלחה[ד].

ד. מן הדין צריך לברך ברכת ההבדלה בישיבה וכן צריך לנהוג ע"פ הקבלה, ויש שנהגו להבדיל בעמידה, שעומדים הש"ץ וכל הקהל כולם לכבוד המלך הוא השבת הקדוש שמלוים אותו, ודרך לויה בעמידה[ה].

עיונים והארות

ג. טעמי המנהגים (עמ' קפ"ט). ומשנ"ב (סי' רצה ס"ק יז).

וזה נוסח התפלה: אלהינו ואלהי אבותינו,

בסימן טוב ובמזל טוב החל עלינו את ששת ימי המעשה הבאים לקראתנו לשלום, חשוכים מכל חטא ופשע, ומנוקים מכל עון ואשמה ורשע, ומדובקים בתלמוד תורה ומעשים טובים, וחנונים חכמה בינה ודעת מאתך, ותשמיענו בהם ששון ושמחה, ולא תעלה קנאתנו על לב אדם, ולא קנאת אדם תעלה על לבנו, מלכנו ואלהינו, שים ברכה רוחה והצלחה בכל מעשה ידינו, וכל היועץ עלינו ועל עמך בית ישראל עצה טובה ומחשבה טובה אמצו, ברכו, גדלו, קיימו, קיים עצתו, כדבר שנאמר יתן־לך כלבבך, וכל עצתך ימלא: ונאמר, ותגזר אמר ויקם לך, ועל דרכיך נגה אור: וכל היועץ עלינו ועל עמך בית ישראל עצה שאינה טובה ומחשבה שאינה טובה, אבדו, בטלו, גדעו, הפרו, הפר עצתו, כדבר שנאמר ה' הפיר עצת גוים, הניא מחשבות עמים: ונאמר: עצו עצה ותפר, דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל. ע"כ.

ודע: דמו"ר מופת הדור בספרו חזו"ע (שבת ב דיני הבדלה על הכוס הלכה א ד"ה קודם ברכות ההבדלה) כתב בשם היפה ללב (סי' רצו ס"ק ב) דבאמירת אלהינו ואלהי אבותינו שאומרים קודם ההבדלה יש להקדים וכל היועץ עלינו עצה שאינה טובה וכו' ואח"כ וכל היועץ עלינו עצה טובה כענין סור מרע ועשה טוב וכן אנו נוהגין עי"ש.

ד. וזה נוסח הבקשה: אלהי אברהם, אלהי יצחק

ואלהי יעקב, שמר והצל את עמך ישראל אהוביך מכל רע, למען שם תהלתך, הנה שבת קדש האהובה עוברת, ויהי רצון מלפניך, שיבא עלינו השבוע הבא לאמונה שלמה, לאמונת חכמים, לאהבת חברים, לדבקות הבורא ברוך הוא, להאמין בשלשה עשר עקרים שלך, ובגאלה קרובה במהרה בימינו, ובתחית המתים, ובנבואת משה רבנו עליו השלום:

רבונו של עולם, אתה הינך הנותן ליעף כח, תן

כח גם לילדיך רחומיך היהודים, להלל שמך ולעבד אותך לבדך, והשבוע הבא, יבוא עלינו לבריאות ולמזל, ולהצלחה ולברכה ולחסד, ולבני חיי ומזוני, לנו ולכל ישראל, ונאמר אמן:

ה. הב"י הביא מה שכתב בכל בו (סי' מא) שנכון להבדיל מעומד לכבוד המלך שאנו מלוין אותו (עי' פסחים קג.) ודרך לויה מעומד. והתוספות כתבו

ה. סדר הבדלה: יין, בשמים, נר, הבדלה וסימנך יבנ"ה[1].

עיונים והארות

בפרק כיצד מברכין (מג. סוד"ה הואיל) צ"ע קצת מהבדלה שאנו מבדילין ועומדים היאך אנו פוטרין זה את זה מיין ומהבדלה אחר שאין אנו לא יושבין ולא מסובין ושמא יש לומר מתוך שקובעים עצמם כדי לצאת ידי הבדלה קבעי נמי אכולה מילתא לכך נאה וטוב למבדיל וגם לשומעים שישבו בשעת הבדלה שאז יהיה נראה כקבע ופוטר אותם ע"כ, וכתב על זה הבית יוסף ואנו אין לנו אלא דברי התוספות שכתבו שנאה וטוב לישב. ע"כ. וכתב הד"מ (אות ה') שהמנהג שעומדים. וכ"פ השו"ע (סי' רצו סעי' ו) אומר הבדלה מיושב. ובט"ז (ס"ק ה) ביאר דעת מר"ן כיון דאחד פוטר חבירו יש להם לעשות קביעות, ובמעומד לא הוה קביעות. ועיין בספר הקדוש בא"ח (שנה ב' פרשה ויצא אות כא) שבבגדד נוהגים לעמוד, וסיים שם ושמעתי שבעה"ק תוב"ב אין מקפידין ומבדילין כפי מה שיזדמן בין עומדין בין יושבין שאין מדקדקין בזה.

ורבותינו המקובלים כתבו שצריך לאומרה מיושב וכפי שהביא רבנו הגדול מהר"ח פלאג'י ז"ל בספרו כף החיים (סי' לב אות לח) בשם מדרש תלפיות עיין עליו שם.

ובחמדת ימים (חלק שבת דף קה ע"ב) כתב שצריך שתהיה ההבדלה מיושב וז"ל: וצריך להיות ההבדלה מיושב כדי שיקבעו בישיבה לצאת השומעין בברכתה וגם לפי סודן של דברים כן הוא כמ"ש בזוה"ק כל מילין דאינון מעלמא דנוקבא עכ"ל.

ו. שו"ע (סי' רצו סעי' א) ועי' לכה"ח (ס"ק ג) שכתב וטעם לסדר זה כתב המט"י (אות א) בשם הרשב"ץ בס' מאמר חמץ. יין תחלה לפי שחוש הטעם הוא יותר עב שבשאר החושים שאינו משיג אלא בפגישה אל המוחש. וחוש הריח יותר דק ממנו כי מרחוק יריח. וחוש הראות יותר דק שהוא משיג עד לשמים יגיע בהשגת הכוכבים. והבדלה היא חכמה להבדיל בין הקודש ובין החול וע"כ קבעוה בחונן הדעת. והשכל הוא יותר דק משאר החושים שהוא משיג המלאכים והשגת המלאכים היא מהקל תחלה ואח"כ אל העומק. וכן הם מסודרים החושים הלשון הטועם תחתון. והחוטם המריח למעלה ממנו. והעינים לראות למעלה ממנו. והמוח המשכיל למעלה מכולם יעו"ש. נמצא דסדר ההבדלה היא ממטה למעלה. תחלה ברכת היין שהיא בפה. ואח"כ ברכת הריח שהיא בחוטם. ואח"כ ברכת הנר שהיא בעינים לראות. ואח"כ ברכת הבדלה שהיא במוח השכל.

וכתב רבנו בחיי (שמות לה, ב) שד' ברכות אלו רמוזים בפסוקים של מעשה בראשית וז"ל: והנה ד' ברכות ההבדלה רשומות שם לכל משכיל: ברכת היין רמוזה היא בפסוק בראשית במלת "הארץ" (בראשית א, א) שהוא הגן וגפן בגן, והוא היין המשומר בענביו ששת ימי בראשית, ברכת "עצי בשמים" רמוזה במלת (שם, ב) "ורוח אלהים" כי הריח באמצעות הרוח והוא האויר שישאף האדם האויר ויכניס אותו בחוטמו, ועוד ממה שידוע כי הרוחות מניעות הריח. "מאורי האש" נאמר: (שם, ג) "יהי אור". "המבדיל בין קדש לחול", שנאמר: (שם, ב) "ויבדל אלהים בין האור ובין החשך", והבן זה. עכ"ל.

יין

ו. צריך להזהר בכוס ההבדלה ככל דיני כוס הקידוש[ז]. וימלא הכוס על גדותיו עד שישפך מעט לחוץ לסימן ברכה לכל השבוע[ח].

עיונים והארות

ומה שתקנו חז"ל לומר ארבעה הבדלות, שהם בין קודש לחול, ובין אור לחושך, ובין ישראל לעמים, ובין יום השביעי לששת ימי המעשה, כנגד ד' קליפות הרמוזים בפסוק "והנה רוח סערה באה מן הצפון ענן גדול ואש מתלקחת ונוגה לו סביב". (ור"ל שאומרים כנגדם ד' הבדלות כדי להכניעם). מדרש תלפיות (ענף הבדלה דף קיח ע"ד ועי"ש).

ומסופר על מו"ר הבא"ח שיום אחד בקטנותו התעמת רבנו עם אחותו, מי יחזיק את נר ההבדלה, ואחותו היתה בוכה. אמר לו אביו: תוותר לה היא קטנה ממך. אמנם בזאת נאות לוותר לך ואתה תזכה בהחזקת הנר, אם תדע לומר לי טעם בסדר ברכות ההבדלה שנתקנו על סדר יבנ"ה - יין, בשמים, נר, הבדלה. על אתר ענה לו שיש סוד גדול בדבר, והוא שהסדר, יין בשמים נר הבדלה הוא בדווקא, שהרי יין הוא 'טעם' שהוא בפה, אח"כ הבשמים במקום יותר גבוה 'ריח' בחוטם, והנר הוא יותר למעלה בראיית העיניים, ולבסוף 'דעת' כמאמרם ז"ל אם אין דעת, הבדלה מניין.

ז. בגמ' בפסחים (קה:) אמרינן דבהבדלה לא יהיה הכוס פגום, והוי בכלל כוס של ברכה. וכן משמע מדברי הרי"ף והרמב"ם. וכ"פ השו"ע (סי' רצו סעי' א) וצריך ליזהר שלא יהא הכוס פגום. [ופירוש פגום - אם שתה תחלה אחד מן היין].

ח. רמ"א (שם). וטעם השפיכה, דאמרינן כל בית שלא נשפך בו יין כמים אין בו סימן ברכה, ועושין כן לסימן טוב בתחילת השבוע. ובלבושי שרד (סי' רצו, ס"ק ג) כתב: ובענין השפיכה מכוס של הבדלה, שאז הוי תחלת השבוע דהיינו שיצא השבת על ידי הבדלה, ומתחיל שבוע הבאה, ויהיה סימן טוב בתחלת השבוע.

ועיין בפסקי תשובות (סי' רצו הערה 55) שהביא מ"ש הט"ז הכא (ס"ק א) ששפיכה זו הרי זה לסימן לכל השבוע, שאפילו ישפך (או ישבר) שום דבר על ידי אחד מבני הבית, ודרכן של בני אדם להתרגז בשביל זה, שיהיה נחשב לו כאילו היה מים, ולא ירגז, כי כל בית שיש שם רוגז הוא סימן עניות ח"ו (סוטה ג ב), עיין שם בדבריו הנעימים. ובמטה משה (סי' תק"ד) כותב בזה הלשון: "יין עולה מספר שבעים, וע' הם השרים החיצונים מצד ישמעאל ועשיו, אינהון מייריהון דקטיגרון, ואנו שופכים היין להחליש כוחם לארץ, גם טעם שפיכת היין על דרך שהרמב"ן מביא משל למי שעשה סעודה למלך, וציוה המלך לתת לפלוני, לחמלתו על בעל הסעודה רצה שיהיו כל עבדיו נהנין מן הסעודה שיספרו בשבחו ולא בגנותו, לכן גם בכאן צריך ליתן לעדתו של קרח חלקם, כדכתבתי לעיל בענין מים אחרונים", עכ"ל.

ז. אין להטיל טיפות מים לתוך יין להבדלה[ט].

ח. מעיקר הדין אם אין לו יין יכול להבדיל על חמר מדינה[י], אבל טוב ליזהר על היין ואפי' אם הוא פגום עדיף מהשכר[יא].

עיונים והארות

ט. שער הכונות (ענין שינוי התפלות, דף ס ע"ב): אין להטיל מים בכוס של ההבדלה בשום אופן, וכמ"ש בספר ב"י בשם מהר"י גיקטליא ז"ל. וכ"כ בסידור ר' שבתי (דף פט, ב): ויזהר מאד שלא למזוג כוס הבדלה במים, כי מתוק הכוס עתה, לא על ידי מים שהיא חסד, אלא על ידי הדס, שהוא תפארת. ועיין כה"ח (סי' רצו ס"ק ז) וכ"כ מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (שם דיני הבדלה על הכוס הלכה ב).

ובחמד"י (חלק שבת דף קה ע"ב והוא המקור לדברי הרב קמח סולת דיני הבדלה אות י"ח) **הביא** אזהרה זו וז"ל: יזהר שלא ימזוג כוס של הבדלה אלא בהחזיק היין בימינו ממתק אותו בבחינת וימין הוא יסוד המים אבל לא יתן לתוכו מים כלל לא בתחילה ולא בסוף וכו' עכ"ל. והטעם כי המים הם סוד החסד והוא המכניס לדינין תקיפין לגמרי ומבטלם בסוד ואל זועם בכל יום ועתה בהבדלה אין הרצון לדחות אותם אלא למתק אותם ולתת להם הארה מן הנר של הקדושה כי על כן רואים האצבעות והמים סוד החסד מבטל אותם לגמרי ולכן אין מוזגים אותו במים, עכ"ל.

י. השו"ע (סי' ער"ב סעי' ט) כתב וז"ל: במקום שאין יין מצוי, י"א שמקדשים על שכר ושאר משקין, חוץ מן המים. וכו' וכתב להעיר במשנ"ב (ס"ק כה) וז"ל: מ"ש חוץ מן המים ר"ל אף אם שתיית כל המקום ההוא הוא רק מים אפ"ה אין דינו לקרותו חמר מדינה עי"ז.

וג"ע החיד"א בברכ"י (סי' רצו סעי' ג) כתב להעיר על דברי השו"ע (סי' רצו סעי' ג) שכתב: אין מבדילין על הפת, אבל על השכר מבדילין אם הוא חמר מדינה "וה"ה לשאר משקין, חוץ מן המים". דרבים הבינו מלשון זה דמצי להבדיל על החלב ועל השמן, והוא טעות, דהא דקאמר וה"ה לשאר משקים היינו כשהמשקה הוא חמר מדינה, וקאי אמאי דסמיך שכתב על השכר מבדילין אם הוא חמר מדינה, ועל זה כתב וה"ה לשאר משקין, דהיינו כשהמשקה הוא חמר מדינה. ומ"ש חוץ מן המים, ר"ל אף דאין שותין במקום ההוא אלא מים לבד, וסלקא דעתך אמינא שיהא דין המים כחמר מדינה. וכמ"ש מור"ם בדרכי משה בסי' זה. וכל זה פשוט ומבואר בב"י סי' זה וסי' ער"ב. ויען ראיתי טועים ועבדי עובדא הוזקקתי לבאר המבואר.

וחמר מדינה הוא כגון ארק, ליקר, קוניאק, בירה לבנה. אבל קפה, או תה, או חלב, ומיץ פירות, לא נחשבים לחמר מדינה ואין מבדילין עליהם. מיץ ענבים (טבעי) נידון כדין יין גמור והוא קודם לכל מיני חמר מדינה. (מו"ר מופת הדור חזו"ע שבת ב דיני הבדלה על הכוס הלכה ו).

יא. כ"כ הרמ"א (סי' רצו סעי' ב') בשם אבודרהם. וכתב הכה"ח (ס"ק כד) שאף שבמג"א חולק ויש מן האחרונים שפסקו כמותו, מ"מ נראה לפי סודן של דברים שיין פגום יותר טוב מהשכר ולא

ט. ישתה מהיין של ההבדלה לפחות מלא לוגמיו, והנכון הוא שישתה את רוב הכוס[יב].

י. לא יתן מכוס הבדלה לאשתו ולבני ביתו לשתות[יג].

יא. בשעת ברכת הבדלה אוחז המבדיל הבשמים בשמאלו[יד].

יב. בענין ההבדלה מה שמבדילין בבית כנסת מנהג טוב הוא. ומו"ר האריז"ל היה נותן ארבעה זהובים לצדקה כדי שיניחוהו אנשי הקהל להוציא יין משלו להבדיל עליו

עיונים והארות

על חנם קבעו רבותינו ז"ל הבדלה על היין והוא משום דיין רומז אל בחי' הדין כידוע ובעי לאכפייא יתיה ע"י הברכה ובמוצ"ש שהוא התחלת ממשלתם. ועוד יין גי' שבעים כנגד שבעים שרים ובעי לאכפייא יתהון תחון שכינתא. וכ"ז אם היין מזוג וא"א להוסיף לו מעט מים אבל אם אפשר יתן בו מעט יין ויתקן הפגימה. ע"כ.

יב. כן כתב הטור (סי' רצט) שצריך המבדיל לשתות מהיין של ההבדלה לפחות כמלוא לוגמיו.

ועי' במשנה ברורה (סי' רצו ס"ק ו) שכתב, שמשום ספק ברכה אחרונה ישתה המבדיל את כולו. ועי' עוד נמי במגן אברהם (סי' רצו ס"ק ד) שכתב, כ' בש"ל (בהל' קידוש) כוס של הבדלה רגיל המבדיל לשתות כלו ואין משקה ממנו בני הבית.

יג. מג"א (סי' רצו, ס"ק ד): "נהגו הנשים שלא לשתות מכוס הבדלה, עי' הטעם בשל"ה. וכתב בשבלי הלקט בהלכות קידוש כוס של הבדלה רגיל המבדיל לשתות כלו ואין משקה ממנו בני הבית. וכתב המשנ"ב (ס"ק ו') ונראה שהטעם כדי שיוכל לברך ברכה אחרונה דכשישתה רק מלא לוגמיו יש ספק ברכה אחרונה וכמבואר לעיל סימן ר"י

וז"ל השל"ה (מס' שבת, בסוף פרק תורה אור, ד"ה ומברך). וז"ל "וכבר ידעת מה שארז"ל (סנהדרין ע, א) בסוד העץ שחטא בו אדם הראשון גפן היתה, ואמרו (בראשית רבה יט, ה) מלמד שסחטה ענבים ונתנה לו... ולפי שנתכוונה להבדיל מאדם על ידי היין דהקב"ה אמר ביום אכלך ממנו תמות, אין הנשים טועמות יין של הבדלה". וכתב ע"ז בכף החיים (פלאג'י, סי' לב, אות לה): לפי הטעם שכתב בשל"ה, דלא תטעום אשה מכוס של הבדלה, בעבור כן כדי שלא לבייש לנשים, נראה דהתקינו שלא לתת לטעום אפילו לאנשים, ושב ואל תעשה עדיף.

וכתבו בספרים בשם מהר"ם מטשערנוביל זי"ע שזה גורם שנאה איש על רעהו ומביא מריבה בבית ח"ו, וכן כתב בספר דברי יחזקאל (הלברשטאם, הליכות והלכות עמ' שנד) **רבנו** אמר (בשם המהרי"ל) להיות נזהר לא לתת לשתות לבני ביתו מכוס הבדלה, כי הדבר מביא מריבה בבית. ובספר מעשה איש כתב שנהג החזו"א לתת שיורי הכוס לילדים שישתו.

יד. כן כתב בשו"ע (סי' רצו סעי' ו) לאחוז הבשמים ביד שמאל. בא"ח (שנה ב' פ' ויצא אות ו')

בבית כנסת[טו]. וגם השומעים בבית הכנסת צריכים לחזור ולהבדיל בביתם להוציא בני ביתם ידי חובה[טז].

יג. גם הנשים חייבות בהבדלה, ומי שהבדיל בבית הכנסת ויצא ידי חובה - יכול להבדיל

עיונים והארות

טו. שעה"כ (דף סב ע"ב).

עיין בספר המגיד והביאו ילקוט ראובני על התורה (דף ו' ע"א) וז"ל: יאות לאבדולי תיכף דנפיק בר נש מבי כנישתא (נכון להבדיל תיכף כשיצא אדם מבית כנסת) לאבדולי נפשן מהנך סטרי עד לא יתו אינהו לשלטאה עלן (להבדיל עצמנו מאותם חיצונים בטרם יבואו אלה לשלוט עלינו) ובאתרי דמבדלי בבי כנישתא עדיפי טפי דלא יהבו להון דוכתא לשלטאה עלן (ובמקום שמבדילים בבית הכנסת הוא עדיף יותר מהטעם שלא יתן לאותם חיצונים מקום לשלוט עלינו) ובגין דא אמרו רבנן דמאן דטעים קמי הבדלה מיתתו באסכרה (ומטעם זה אמרו רז"ל שמי שטועם קודם ההבדלה מיתתו באסכרה ב"מ) כלומר דעל ידי ההיא אכילה מתדבקי ביה הנהו סטרי דמפקי נפשיה באסכרה (כלומר שעל ידי אותה אכילה נדבקים בו אותם החיצונים שגורמים להוציא נפשו באותה המחלה נקראת אסכרה) עכ"ל.

לכן כמה שיסמיך ההבדלה לתפלה הרי זה משובח יותר כי לעת כזאת כל הקליפות שהיו כלואים בנוקבא דתהומא רבה משתחררים אחר קדושא דסדרא וזה העת לעשות הבדלה שתכליתה להבדיל בין קודש לחול ובין קדושה לטומאה כדי שלא תהיה להם שום יניקה ונגיעה בנו.

ואין הכוונה שיש ענין גם להקדים תפילת ערבית בכדי להזדרז להבדיל שהרי אמר רבי יוסי (שבת קיח:) יהא חלקי ממוציאי שבת בציפורי שהיו מאחרים להוציא את השבת. וכ"פ בשו"ע (סי' רצב סעי' א) דמאחרין תפילת ערבית. עי"ש.

טז. כתב הב"י (סי' רצו) וז"ל: נהגו העולם להבדיל בבית אף על פי ששמעו כל בני הבית הבדלה בבית הכנסת וכתב הר"ן בסוף פרק ראוהו בית דין (ר"ה ז: ד"ה אבל) דאפילו אי קיימא לן (ר"ה כח:) מצות אינן צריכות כוונה שפיר דמי משום דהני מילי בסתם, אבל אם מתכוין שלא לצאת אינו יוצא והכי נמי כיון שמתכונים שלא לצאת בהבדלה שמבדילים בבית הכנסת לא נפקי והוה להו כלא הבדילו כלל. וכן כתבו תלמידי ה"ר יונה בסוף פרק קמא דברכות (ו. ד"ה ורבנו).

להלכה כתב השו"ע (סי' רצו סעי' ז) אפי' שמעו כל בני הבית הבדלה בבהכ"נ, אם נתכונו שלא לצאת מבדילים בבית.

וכתב שו"ע הרב (סעי' יז) לפיכך נהגו העולם שכל אחד חוזר ומבדיל בביתו אף אם כל בני ביתו היו בבית הכנסת לפי שאין דעתם כלל לצאת ידי חובתם בהבדלה שבבית הכנסת.

וכתב הסמ"ע (חו"מ סי' רא) דת"ח אין סומכין על הבדלה שבבית הכנסת. ומיירי שיש לו בני בית. (מג"א ס"ק י') וכתב הכה"ח (ס"ק מ"ח) שכן ראוי לנהוג כל אדם כדי להוציא בני ביתו וגם כדי לקיים המצוה בעצמו כי מצוה בו יותר משלוחו.

להן, מיהו, באופן כזה אם האשה יודעת לברך, טוב שתברך ותבדיל לעצמה[יז]. שכן מנהג בני ספרד שנשים גם כן מבדילות, וכן נהגו שאף אם הבעל כבר הבדיל שיכול להבדיל לאשתו ולהוציא אותה בכל סדר ההבדלה, ומכל מקום טוב לכתחילה שאת ברכת הנר תברך האשה בעצמה[יח].

עיונים והארות

יז. דעת הארחות חיים (הל' הבדלה סי' יח) שאין נשים עושות הבדלה דאין הבדלה תלוי בשמירת שבת אלא רבנן אסמכוה (פסחים קו.) אקרא (שמות כ, ח). וה"ר יונה כתב דכשם שחייבות בקידוש חייבות נמי בהבדלה. וכתב השו"ע (סי' רצו סעי' ח) נשים חייבות בהבדלה כשם שחייבות בקידוש, ויש מי שחולק.

ועיין למו"ר בא"ח (ש"ב פרשה ויצא אות כב) שכתב וז"ל אף על גב דאיכא פלוגתא בענין ההבדלה בדין הנשים, קי"ל להלכה דהנשים יכולים להבדיל לעצמן, ולא עוד אלא גם מי שהבדיל בבית הכנסת ויצא י"ח יכול להבדיל להם, וכאשר העלה כן להלכה הגאון חיד"א ז"ל וכן נוהגים פה עירנו בגדאד. מיהו נ"ל דאם האשה יודעת לברך, טוב שתברך ותבדיל לעצמה, דאין הנשים בני סמכא לשמוע הברכה מתחלה וע"ס מפי המבדיל, עכ"ל. וכ"כ מו"ר בחזון עובדיה (שבת ב' דיני הבדלה על הכוס הלכה ד).

הדין בברכת בשמים וברכת מאורי האש לנשים - כתב הביאור הלכה (סי' רצו ד"ה לא יבדילו לעצמן), וברכת בשמים והגפן בודאי יכולות לברך דהוא ברכת הנהנין, אבל ברכת מאורי האש לא נתקן על הנאת האור, ויש להסתפק אם הנשים חייבות בנר, דהוא מצוות עשה שהזמן גרמא. ופסק מו"ר בחזון עובדיה (שם הלכות ברכת בורא מאורי האש הלכה ב) שנשים חייבות לברך ברכת בורא מאורי האש עם ברכות ההבדלה וכן המנהג עיין עליו שם.

יח. כתב מרן השו"ע (סי' רצו סעי' ח') נשים חייבות בהבדלה כשם שחייבות בקידוש, ויש מי שחולק. הגה: ע"כ לא יבדילו לעצמן רק ישמעו הבדלה מן האנשים.

ודעת המשנ"ב (ס"ק ל"ו) דאיש אשר כבר יצא ידי חובת הבדלה, מהנכון שלא יבדיל שוב להוציא אשה ידי חובתה (אפילו היא אשתו), אלא תבדיל היא לעצמה וז"ל: ואם האנשים כבר הבדילו לעצמם או שנתכונו לצאת בבהכ"נ לא יבדילו כדי להוציא הנשים אם אין שם זכרים גדולים או קטנים ששומעין ממנו דלהיש חולקין הוא ברכה לבטלה (מ"א וש"א). והנה בספר זכור לאברהם בערך הבדלה וכן בספר ברכי יוסף הביאו כמה פוסקים דס"ל דאפילו מי שהבדיל כבר יכול להבדיל בשביל הנשים מ"מ למה לנו להכניס עצמן בחשש ספק לענין ברכה אחרי דהיא יכולה להבדיל בעצמה וכמו שכתבנו בס"ק הקודם.

וראה בכה"ח (שם ס"ק נד) שהביא דעת האחרונים בזה, והכריע דכיון דבספק ברכות אזלינן להקל, לא תברכנה ברכת המבדיל בעצמן, וכן לא יוציאם מי שכבר הבדיל, ע"ש.

יד. נוהגים להסתכל בכוס של הבדלה לראות צורתו ומצחו, וסגולה הוא להנצל מכל רעה בשבוע הבא[יט].

טו. יש שכתבו לשפוך כוס של הבדלה קודם שיסיים ברכת בפה"ג, אבל בכנסת הגדולה ששמע בשם רבנו האריז"ל שאסור לשפוך היין של ההבדלה[כ].

עיונים והארות

אולם כתב האול"צ (ח"ב פכ"ד תשובה ג) מנהג בני ספרד שנשים גם כן מבדילות, וכן נהגו שאף אם הבעל כבר הבדיל שיכול להבדיל לאשתו ולהוציא אותה בכל סדר ההבדלה, ומכל מקום טוב לכתחילה שאת ברכת הנר תברך האשה בעצמה. ושכן כתב הברכ"י (שם אות ז') שאין לנו אלא דברי הרמב"ם ומרן השו"ע שנשים חייבות בהבדלה מן התורה ויכולות לברך לעצמן, וכן מי שכבר יצא ידי חובת הבדלה יכול להוציאן ידי חובה, וכן פשט המנהג בבני ספרד כדעת מרן. ומ"מ לענין ברכת הנר ראה בבאה"ל (שם ד"ה לא) שפקפק בזה, ולכן טוב לכתחילה לחוש לזה, ויניח לה שתברך בעצמה. עכ"ל. וכן דעת מו"ר מופת הדור בשו"ת יביע אומר (ח"ד חאו"ח סי' כד), ושו"ת ציץ אליעזר (חי"ד סי' מד).

יט. כתב בספר הזכירה וז"ל: סגולה להנצל כל השבוע מרעה אז במוצאי שבת אחר הבדלה יראה בכוס ויראה מצח שלו ויאמר ג"פ על הכוס כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי. (הביאו בספר רמזי שבת אות תשטו)

כ. כתב הרמ"א (סי' רצו סעי' א) וז"ל: ונוהגין לשפוך הכוס של יין על הארץ קודם שסיים בורא פרי הגפן כדי שלא יהיה הכוס פגום וטעם השפיכה דאמרינן כל בית שלא נשפך בו יין כמים אין בו סימן ברכה ועושין כן לסימן טוב בתחלת השבוע גם שופכין מן הכוס לאחר הבדלה ומכבין בו הנר ורוחצים בו עיניו משום חיבוב מצוה עכ"ל.

והלבוש (סי' רצו סעי' א) הביא דברי הרמ"א וביאר כוונתו שמה שכתב שאת שפיכת היין עושים אחר שהתחיל בורא פרי הגפן ולא קודם הברכה היינו כדי שלא יהיה הכוס פגום עיי"ש מ"ש בזה.

ובמטה משה (סי' תקל) כתב שיש טעם ע"פ הסוד בשפיכה זו ששופכים היין על הארץ וז"ל: וכשמבדילין על הכוס שופכים מן הכוס פירוש מן היין לארץ כדאיתא בבראשית רבה כל בית דלא אשתפיך ביה יינא במוצאי שבת כמיא לית ביה סימן ברכה. ועוד טעם לשפיכה זו שבשעה שמבדילין כל משמרות החול אשר זזו ממקומן בערב שבת מוכנות לשוב אל מקומן כמו שכתב הרקנטי פרשת קרח דסלקא מגיהנם חד כוסירא טעינא בישא וכו'.

אמנם אזהרה שמענו מהרב כנסת הגדולה (סי' רצט בהגהות על הטור) שכתב ששמע בשם רבנו האריז"ל שאסור לשפוך ע"כ.

ובעבודת הגפן (דף י"א ע"ג) כתב דהגם דיש הרבה טעמים לשפיכה מכל מקום ראוי לחוש לטעמם של המקובלים שלא לשפוך על הקרקע עכ"ד.

בשמים

טז. מברכים על הבשמים במוצאי שבת, כדי להשיב הנפש שהיא כואבת ביציאת השבת[כא].

יז. לפי דעת האר"י ז"ל יקח שלשה הדסים כשרים מאותן שתי אגודות הדס שיש לו משבת שהם משולשים, ויאגוד אותם בחבילה אחת, ויריח בהם בעת ברכת "עצי בשמים". וצריך להזהר כשלוקח הדסים לראות שיהיו דוקא משולשים הכשרים ללולב[כב], ואם הם הדסים שוטים - שלא יוצאים שלשה עלים מקנה אחד, אלא אחד

עיונים והארות

וג"ע החיד"א בספרו מחזיק ברכה (סי' רצו אות ב)

כתב דברי הרב מטה משה והרב עבודת הגפן הנז"ל שיש לחוש לדעת רבנו האריז"ל והוסיף מדיליה וז"ל: ועתה בדורינו בהרבה מקומות כמעט נתבטל מנהג זה לשפוך דיצאו עליו עוררין עכ"ל.

ובזמננו זה נהגו לשפוך מעט ע"י שיעלה היין

על גדותיו ומשתפך לתוך הכלי שהכוס נמצא מתחתיו ובהכי לית קפידא של רבנו האריז"ל ובכהאי גוונא יוצאים אליבא דכולי עלמא.

כא. שו"ע (סי' רצז סעי' א). ומקור לזה הוא בגמ' ביצה (דף טז ע"א) אמר רבי שמעון בן לקיש נשמה יתירה נותן הקדוש ברוך הוא באדם בערב שבת ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו שנאמר שבת, וינפש, כיון ששבת, ווי אבדה נפש. ולכן מברכים על בשמים במוצ"ש.

ובכלבו כתב (סי' מא, ד"ה במוצאי שבת) וי"א שטעם הבשמים במוצאי שבת, לפי שבכל שבת שובת אור של גיהנם, ואינו מסריח, ובמוצאי שבת חוזר ושורף ומסריח, ועל זה אנו מריחין בבשמים שיגין מאותו הריח. ועי' בתוספות ביצה (דף לג ע"ב ד"ה כי הוינן) שכתבו לדחות דברים אלו דא"כ מדוע במוצאי יו"ט אין מברכים על בשמים. הרי גם ביו"ט שובת הגיהנם, ועי"ש שפירשו דהטעם הוא משום נשמה יתירה וביו"ט אין נשמה יתירה והוסיפו דמה שלא מברכים על בשמים כשחל יו"ט במוצ"ש אף שהנשמה יתירה אזלה ליה, כיון דיש לו מאכלים חשובים וטובים ובזה מיושב דעתו ממילא בלא בשמים.

וכ"כ בזוה"ק פרשת ויקהל (דף רח ע"ב) כתב וז"ל:

בגין דא כד נפק שבתא (בשביל זה כשיוצאת השבת) בעי לארחא בבוסמין לאתישבא נפשיה בההוא ריחא (צריכין להריח בבשמים כדי שתתישב נפשו באותו הריח) על ההוא רוחא עלאה קדישא דאסתלק מינה (על צער של אותו רוח העליון שנסתלק ממנה) וכו'. לאתקיימא מההוא ערטולא דאשתארת (כדי שהנפש תתקיים ממה שנשארה ערומה מתוספת הרוח של שבת).

כב. כן כתב בשעה"כ (ענין שינוי התפילות דף ס ע"ב)

והובא דבריו ג"כ בבא"ח (שם אות ט) וז"ל: ותכוין להשאיר לך כח מתוספת נר"ן שנתוספו לך בשבת, וזה נעשה לך עתה ע"י ג' הדסים אלו

עיונים והארות

בהריחך מהם. וכבר נודע דכל פעולות ליל מוצאי שבת הם כדי להשאיר חלק מתוספת קדושת שבת לימי החול הבאים, וכנז' כ"ז בשער הכונות. וכתב בספר כתר מלכות כשיריח ימשוך וישאב הריח בחוטמו שלשה המשכות ושאיבות בזה אחר זה כנגד נר"ן, וגם עתה יכוין במחשבתו בארבע תיבות אלו שהם ריח ניחוח אשה לה'.

ובטעם הדבר שמברך על ההדס בדוקא - כתב הטור (סי' רצז) נהגו לברך על עצי הדס וסמך לדבר "שומר שבת מחללו" וסמיך ליה "תחת הסרפד יעלה הדס". וי"א כיון שעשינו בו מצות לולב נעשה בו מצוה אחרת. ובב"י כתב ובעלי קבלה אומרים שיש סוד בהדס לברך עליו במוצ"ש.

וכתב ה"ר אפרים אני איני מברך על הדס שוטה שלבו יבש ואין בו לחלוחית של ריח. וכתב הב"י דווקא בהדס שוטה, אבל בהדס כשר היה מודה לברך עליו, דמ"מ יש לו קצת ריח, וכיון שהוא של מצוה שפיר מברכים עליו (בשם הגאון מהר"י קולון). וכתב הטור שכבר נהגו בכל המקומות לברך עליו ומנהג אבותינו תורה הוא. וכ"פ השו"ע (שם סעי' ד) נהגו לברך על ההדס כל היכא דאפשר [וכוונתו היכא דיש קצת ריח כמבואר בב"י וכ"כ המשנ"ב ס"ק ח]. וכתב הרמ"א וי"א דאין לברך על הדס היבש דאינו מריח, רק על שאר בשמים (טור בשם הר"ר אפרים והר"א מפראג), וכן נהגו במדינות אלו. ונ"ל דיש להניח גם הדס עם הבשמים, דאז עושין כנ"ע.

ובספר יש שכר (דף כט ע"ב) כתב להטעים גם כן מדוע מברכים על ההדס וז"ל: ואמר איהו הדס וכו' פירוש הריח ומעולה מכל הבשמים הוא הדס. והטעם שמקור מוציא הנשמות גם כן נקרא הדס שהוא העטר"ת ירוקה מצד הדין התעטרות הבינה שבה. וכמו שהיא קיום הנשמות למעלה כן ריח ההדס למטה הוא קיום הנפש למטה כשמריח בהם.

כענין שמצינו בזוה"ק גבי רבי חגי שהיה בידו שני בדי א' כנגד זכור וא' כנגד שמור ויש שכר טוב בעמלו כמו שהוא משמח נפשו בעולם הזה אף כן יזכה לשמח נשמתו ורוחו בעולם הבא להתענג בתענוג העליון הצפון וגנוז לצדיקים עכ"ל.

ובזוה"ק (שם) כתב וז"ל: וההוא ריחא מעליא דבוסמין איהו הדס (והריח המעולה והמשובח בבשמים הוא הדס, שרומז על חג"ת דז"א) דהא קיומא דאתר קדישא דנשמתין נפקין מניה (כי הקיום של מקום הקדוש של המלכות שהנשמות יוצאות ממנו לבא לעולם הזה) הדס איהו (הוא ההדס דהיינו חג"ת דז"א) ודא איהו קיומא דנפשא (וההדס הוא הקיום של הנפש) כגוונא דלעילא (כעין שלמעלה שחג"ת דז"א מקיימים את המלכות הנקראת נפש, ואמר שהטעם שצריך להריח בבשמים במוצאי שבת)

וכתב עוד מהרח"ו: מורי ז"ל היה אומר כי במוצאי שבת יכול כל איש לדעת באיזה מקום יושב אז נפשו והוא שבבואו להריח בהדס של הבדלה אם הריח בא לו תיכף כשהריח בהדס בידוע הוא שהנפש והרוח והנשמה למעלה קרוב לחוטמו ואם מתאחר לבא הריח בחטמו בידוע שרחוקים מן החוטם ועל דרך זה יתפשט עד כי לפעמים ישאיר נפשו למטה ברגליו כמ"ש

גבוה מן השני - הנשמה מצטערת מאד, והיא מקללת אותו על שבירך על הדס כזה. לכן אם לא ימצא הדס כשר, מוטב שלא יברך על הדס שוטה, אלא יברך על שאר מיני בשמים שיש בהם ריח טוב[כג].

יח. כשמברך על הבשמים נוטלן בימין והיין בשמאל ומברך על הבשמים[כד].

יט. אסור ליהנות מריח טוב עד שיברך קודם שיריח, ואם הוא מסופק אם בדבר זה יש ריח טוב או לא, או אם הוא מסופק בעצמו אם ירגיש בריח - הרי זה מריח קודם כדי לידע, ואחר כך יברך ויריח כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה[כה].

כ. אחר שיברך על הבשמים - הדס או דבר אחר - לא יזרקנו בארץ, ולא יזרקנו שיהיה עם הזבל באשפה, אלא יצניענו עד שיתייבש ויניחנו בהסקת התנור של לחמי שבת, אם אפשר[כו].

כא. ישתדל בכל כוחו שיהיו לו בשמים ונר, ואם לא השיג, אין צריך לחזר על הבשמים ועל הנר לברך עליהם במוצאי שבת בעת ההבדלה, כדרך שמחזרין על המצוות,

עיונים והארות

בתיקונים (דף קלא) בסוד ותגל מרגלותיו ותשכב ונפקא מינה לפשפש במעשיו ולשוב אל ה' בשבת ההוא.

כג. כ"כ הרב אברהם אזולאי זצוק"ל (חסד לאברהם מעין ב' נהר מ"ט). והביאו המעם לועז (בראשית ב, ז, במציאות הנשמה).

כד. שו"ע (סי' רצו סעי' ו) נוטל ההדס בימין והיין בשמאל ומברך על ההדס. וכתב הט"ז (ס"ק ו) וכן בכל ברכה של מצוה ראוי לו שיאחזנו בימין.

וכתב הבא"ח (שנה ב פר' ויצא אות י') וז"ל: יזהר שיטול ההדס בשעת ברכה ויריח בו כדרך גדילתו, וצריך שיאחזהו בימין, וכשהוא בעצמו מברך על הכוס דאז אוחז ההדס בשמאלו, צריך שבשעת ברכה של ההדס יאחז הכוס בשמאלו וההדס בימינו, ואחר שיברך מאורי האש יחזיר הכוס לימינו, ויברך עליו ברכת ההבדלה, כי כל דבר שמברך עליו ראוי לאחזו בימין. ע"כ. ועי' בכה"ח (ס"ק ד) שכתב דהנכון שגם אם אינו הדס ואינו מן עצי יש ליטול דרך גדילתו בשעת ברכה.

כה. בא"ח (שנה ראשונה פ' ואתחנן אות ב')

כו. בא"ח (שנה ב' פ' ויצא אות י') וז"ל: ואחר שיברך על ההדס לא יזרקנו לארץ, אלא ישים אותו בחיקו או ימסרנו לאחד מבני ביתו, וכתוב בספר תורה לשמה, ההדס של שבת לא יזרקנו אחר מוצאי שבת שיהיה עם הזבל לאשפה, אלא יצניענו עד שיתייבש ויניחנו בהסקת התנור של לחמי שבת. עכ"ל. וכתב הכה"ח (סי' רצז ס"ק יא) ונראה כי כן יש ליזהר בכל דבר שנעשה בו מצוה או שבירך עליו שלא יזרקינו לאשפה אלא יצניענו עד שיתייבש ויסקנו דרך כבוד.

ויברך את ברכת ההבדלה בלי בשמים, ובלי נר[כז].

כב. מי שמריח בשמים בכל מוצאי שבת, מובטח לו שלא יארע אצלו אסון שאחד מצאצאיו ימיר דת ישראל ח"ו[כח].

נר

כג. מברכים על הנר במוצאי שבת, לזכר שנברא האור ע"י אדם הראשון במוצאי שבת[כט].

עיונים והארות

כז. גמ' בברכות (נא:) איתא דמברך על הבשמים. ואמרינן (שם נג:) אמר רב יהודה אמר רב אין מחזרין על האור כדרך שמחזרין על כל המצות.

וכתבו הרא"ש וה"ה בשם הרשב"א שכ' בשם הראב"ד וכ"כ רי"ו וכ"ש על הבשמים דאינם אלא להשבת נפש שכואבת מיציאת השבת. וכ"פ השו"ע (סי' רצז סעי' א) מברך על הבשמים אם יש לו, ואם אין לו א"צ לחזור אחריהם.

וכ"כ מו"ר מופת הדור בס' חזון עובדיה (שבת ב' הלכות בשמים להבדלה הלכה ב) שאין צריך לחזר לא על הבשמים ולא על הנר בהבדלה, ולכן אם אין לו בשמים או נר, יעשה את ההבדלה בברכה על כוס יין בלי נר ובשמים. יעו"ש.

אולם כתב הכה"ח (סי' רצז ס"ק יג) לפי דברי האריז"ל משמע דנכון לחזור אחריהם.

כח. בילקוט מאורי אור (ערך שבת, עט' רפו) מובא סיפור נורא: "פעם בא להרה"ק ר' דוד מטאלנא זצוק"ל איש אחד מאיזה כפר, שבתו המירה דת ישראל ל"ע, ונשאת לגוי אחד מהכפר לעיני אביה ואמה ר"ל, ונסע האיש להרה"ק לעורר רחמים עליה, כשבא לפני הרה"ק וסיפר לו מהאסון הזה, שאל אותו הרה"ק אם מריח בשמים בעת שעושה הבדלה, והתודה האיש שאינו נוהג לעשות הבדלה, ולא רצה שוב הרה"ק לדבר עמו עוד, רק לאנשים שעמדו סביבותיו אמר, שמי שמריח בשמים בעת שעושה הבדלה, מובטח לו שאסון הזה לא יהיה בבניו לעולמים. (מבואו ועד צאתו פרק ע"ז הלכה כ"ז)

כט. גמ' פסחים (נד.) רבי יוסי אומר: שני דברים עלו במחשבה ליבראות בערב שבת ולא נבראו עד מוצאי שבת, ובמוצאי שבת נתן הקדוש ברוך הוא דיעה באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה, והביא שני אבנים וטחנן זו בזו ויצא מהן אור.

וכתב השו"ע (סי' רח"צ סעי' א) מברך על הנר: בורא מאורי האש. ובמג"א (ס"ק א) כתב הטעם משום דתחילת ברייתו הוי במוצאי שבת והא דלא מברכין על שאר דברים כשנבראו, דשאני נר דנאסר בשבת והוי כאלו נתחדש עתה.

ואיתא במדרש רבה (פרשה יא סי' ב) אמר רבי יהודה בר רבי סימון אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו כיון שהסתכל הקב"ה באנשי דור המבול ודור הפלגה שמעשיהן מקולקלין עמד וגנזה והתקינה לצדיקים לעתיד לבוא וכו' רבי לוי

עיונים והארות

בשם רבי זעירא אמר ל"ו שעות שימשה אותו אורה. י"ב של ערב שבת וי"ב של לילי שבת וי"ב של שבת כיון ששקעה החמה במוצאי שבת התחיל החושך ממשמש ובא ונתיירא אדם הראשון שנאמר ואומר אך חשך ישופני ולילה אור בעדני, אותו שכתוב בו הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב בא להזדווג לי, מה עשה הקב"ה זימן לו שני רעפים והקישן זה לזה ויצא מהן אור ובירך עליה הדא הוא דכתיב ולילה אור בעדני. מה בירך עליה בורא מאורי האש. אתיא כשמואל דאמר שמואל מפני מה מברכין על האור במוצאי שבת מפני שהיא תחילת ברייתה עכ"ל.

ובזוה"ק פרשת ויקהל (דף רח ע"א) כתב מה ענין הדלקת הנר ומה הטעם שמברכין בורא מאורי האש ולא שברא מאור האש וז"ל: בְּכָל **יוֹמָא אֲנָן מְבָרְכִינָן** בכל יום בברכת יוצר המאורות אנו מברכים **מְאוֹרֵי אוֹר** ולא מאורי האש, **דְּאִינּוּן נְהוֹרִין עִלָּאִין, דְּקַיְימָן בְּהַהוּא אוֹר קַדְמָאָה** לפי שאנו מברכים על האורות העליונים חגת"ם דז"א שהם עומדים ונכללים כולם בחסד העליון מכולם, **וְאִתְבָּרְכָן כֻּלְּהוּ דַּרְגִּין, וְנָהֲרִין כֻּלְּהוּ כַּחֲדָא, מִגּוֹ בּוּצִינָא עִלָּאָה** ומתברכים כל החגת"ם ומאירים כאחד מנר העליון היא הבינה. **וְהָנֵי אִקָּרוּן** אבל מרכבות ומחנות אלו של עולם היצירה נקראים **מְאוֹרֵי הָאֵשׁ. וּבְגִינֵי רָזָא דָּא, מְבָרְכִין** ובשביל הסוד הזה אנו מברכים **בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ.**

וְאִי תֵּימָא, אַמַּאי וא"ת למה אנו אומרים **בּוֹרֵא, וְלָא אָמְרוּ מֵאִיר מְאוֹרֵי הָאֵשׁ** בורא לשון בריאה ולא אומרים מאיר מאורי האש. **הוֹאִיל וְקָא נַהֲרִין מֵהַהוּא אֵשׁ, מֵהַהוּא בּוּצִינָא מְבָרְכָא** ויותר טוב לומר מאיר שהרי הם מאירים מאותה האש של המלכות והיינו צריכים לומר מאיר ולא בורא.

אֶלָּא כֵּיוָן דְּעָאל שַׁבְּתָא ומתרץ, כיון שנכנסת השבת, **כָּל אִינּוּן דַּרְגִּין דְּלְתַתָּא, וְכָל אִינּוּן דְּנָהֲרִין וְשַׁלְטִין** כל אותם מדריגות שלמטה וכל אותם המלאכים המאירים ושולטים, **כֻּלְּהוּ עָאלִין וְאִתְכְּלִילוּ בְּהַאי שַׁרְגָּא** כולם נכנסים ונכללים באותו הנר שהיא המלכות, **וְאִתְטָמָרוּ וְאִתְגְּנִיזוּ וְאִתְנְטָרוּ בֵּיהּ,** והם נטמנים ונגנזים ונשמרים בתוכה ולא משמשים בכלום **וְלָא יִתְחַזּוּן בֵּיהּ, אֶלָּא הָהִיא נְקֻדָּה בִּלְחוֹדָהָא,** ואינם נראים בה אלא רק נקודת המלכות עצמה נראית לבדה **וְכֻלְּהוּ אִתְטְמָרוּ בְּגַוָּוהּ, כָּל יוֹמָא דְּשַׁבְּתָא** וכולם נסתרים נשמרים בה כל השבת.

בֵּיוָן דְּנָפַק שַׁבְּתָא, אַפִּיק לוֹן לְכָל חַד וְחַד, כיון שיוצאת השבת מוציאה אותם המלכות כל אחד ואחד למקומו **כְּאִילּוּ הָהִיא שַׁעֲתָא אִתְבְּרִיאוּ** כאילו אותה השעה הם נבראו, **וְנָפְקוּ כֻּלְּהוּ וְאִתְבְּרִיאוּ כְּמִלְקַדְמִין** ויוצאים כולם חדשים כמו בתחילת בריאתם, **וְאִתְמַנְיָאוּ עַל דּוּכְתַּיְיהוּ לְשַׁלְטָאָה** וחוזרים ומתמנים במקומם לשלוט בימי החול כל אחד ואחד במקומו **כְּדֵין אִתְבָּרְכָא הַאי שַׁרְגָּא** ואז במוצאי שבת אנו מברכים מאורי האש ומתברכת המלכות, **וְאִתְכַּפְיָין קַמֵּיהּ, לְאַנְהָרָא** והם כולם באים ונכפפים לפני המלכות לקבל שפע והארה ממנה. **כֵּיוָן דְּנָהֲרִין, כְּדֵין אִתְמְנוּן כָּל חַד וְחַד עַל דּוּכְתֵּיהּ** כיון שקיבלו שפעם והארתם ממנה אז הם

כד. מצוה מן המובחר לברך על אבוקה של אש, ועל פי האריז"ל יש ליקח נר של שעוה[ל].

עיונים והארות

מתמנים כל אחד ואחד על מקומו לחזור ולשלוט בימי החול.

כְּגַוְונָא דָּא, אִינּוּן דַּרְגִּין עִלָּאִין, דְּאִקְּרוּן כעין זה אלו המדריגות העליונות חגת"ם דז"א הנקראים **מְאוֹרֵי אוֹר, שַׁלְטִין בִּימָמָא, וְנָהֲרִין מִגּוֹ בּוּצִינָא עִלָּאָה** שולטים ביום ומאירים מהנר העליון שהיא הבינה. **בְּשַׁעֲתָא דְּרָמַשׁ לֵילְיָא** בשעה שמחשיך ובא הלילה שאז זמן שליטת המלכות, **הַהוּא בּוּצִינָא עִלָּאָה כָּנִישׁ לוֹן, וְאָעִיל לוֹן בְּגַוֵּיהּ, עַד דְּנָהִיר יְמָמָא** אותו הנר העליון שהיא הבינה אוספת אותם ומכניסה אותם בתוכה עד שמאיר היום. **בֵּיוָן דְּמִתְבָּרְכִין יִשְׂרָאֵל עַל נְהוֹרָא בִּימָמָא** כיון שמברכים ישראל בבוקר יוצר המאורות, **כְּדֵין אַפִּיק לוֹן בְּשְׁלִימוּ דְּנְהוֹרָא** מוציאה אותם הבינה בשלימות האור.

ל. שו"ע (סי' רח"צ סעי' ב) מצוה מן המובחר לברך על אבוקה.

ובמג"א (ס"ק ג') כתב משמע בכנפי יונה (חלק ב' סי' ד') דיש להבדיל על נר של שעוה, וכן מפורש בכוונות האר"י. וכתב הכה"ח (אות יב) בשם שעה"כ (דף ס ע"ב) והאר"י ז"ל היה מדליק נר של שעוה ומברך עליו בורא מאורי האש ולא היה מבדיל על הנר שבבית רק באבוקה מיוחדת. ועיין בס' פע"ח (שער ח"י פרק כד) שנתן טעם בסוד לנר שעוה יעו"ש, וז"ל: כשאדם מדליק האבוקה יכוין כי **דונג** גימ' ס"ג ושעוה רוצה לומר **ש"ע–ו"ה** רוצה לומר ש"ע נהורין דאריך אנפין הם המאירים לאותיות ו"ה שהם זו"ן דכתיב בהו "עושה גדולות עד אין חקר". עושה הם אותיות שעו"ה ובכח ש"ע זה, הבדלנו מש"ע קליפין דכתיב בהו ע"ש תאכלם היונקים מ-ו"ה ואז הרים הקליפות כדונג נמסו מאת הקדושה שבאמא שבה שם ס"ג דאלהים מלא ביודי"ן גימטריא **ש'** ועם הכולל **א"ש**. והנה שעוה ודונג גימ' ד' אלפין [אלף, אלף, אלף, אלף] גימ' **מדת** כי כן בחילוף אותיות בא"ב דאי"ק בכ"ר הוא כולה באמא דאהיה ס"ג דהיינו דונג עכ"ל.

עוד כתב מורינו האר"י בשער רוח הקודש יחוד נ"ט וז"ל: "עושה נפלאות עד אין חקר". עושה הוא **ש"ע–ו"ה** והוא **ש"ע** נהורין, והם אר"ך בא"א וק"ן בז"א. ותכוון להמשיך **ש"ע** לזו"ן שהוא **ו"ה** וע"י כך יוסרו הקליפות הנקראים **ע"ש**, וכשתעשה כך תכוון להסירם ע"י האש באופן כי **אלהי"ם** דיודי"ן ע"ה הוא בגי' א"ש. ותכוון להמשיך האש מן האלקים שהוא הבינה אל הקליפות הנקראים ע"ש שהיו נאחזות בו"ה שהוא זו"ן, והיו בתחילה **עוש"ה** וכעת **שעו"ה** ויותכו ויומסו מפני האש וז"ס "הרים כדונג נמסו".

ובזה תבין מעלת נר שעוה שהם אותיות **ש"ע–ו"ה** שיכוין להמשיך מ**ש"ע** ריבוא נהורין שבפנים דא"א אל זו"ן שהם **ו"ה** ועל ידי כך יוסרו ויובדלו מהם הקליפות הנקראים **ע"ש** ותכוון להסיר את הקליפה ע"י האש באופן הזה. כי אלהי"ם דיודי"ן ע"ה גי' **א"ש** ותכוון להמשיך אש מן אלקים שהוא הבינה אל מקום הקליפה

כה. אין לברך "בורא מאורי האש" אלא עד שיראה גוף השלהבת ממש בלי הפסק. ולכן, אפילו אם הנר גלוי ומופיע אור הרבה בכל מקום, מי שעומד בצידו ואינו רואה את שלהבת הנר - אינו מברך[לא]. ואף שרואה את שלהבת הנר, צריך שיתקרב לאורו בכדי שיוכל להכיר בין מטבע מדינה זו למטבע מדינה אחרת שמידתם וכמותם שוה[לב], ולמצוה מן המובחר טוב שיתקרב אל הנר ביותר עד שיגיע לו האור בשפע

עיונים והארות

הנקראים **ע"ש** שהיו נאחזות באותיות ו"ה שהם זו"ן. ע"כ.

לאור דברים אלו, כתב מו"ר הרי"ח הטוב בתורה לשמה, אדם שיש לו איזה צרה ר"ל ורוצה להתחנן להקב"ה שירחם עליו ומתפלל וקורא תהלים, כדאי מאד לעשות כונה זו, ויעשה כסדר הזה.

ידליק ב' נרות של שעו"ה בבית הכנסת מול ארון הקודש, ואם אי אפשר לו בבית הכנסת ידליק בביתו, מכיון שע"י העוונות הקליפות שנקראים **ע"ש** נאחזים באותיות **ו"ה** דהוי"ה ב"ה שהם בחי' זו"ן וזה הגורם לכל המחלות והצרות. ועתה ע"י שעשינו תשובה וע"י קריאת התהלים וע"י הדלקת נר שעוה נמשיך אור גדול מ**ש"ע** רבוא נהורין דא"א אל **ו"ה** שהם זו"ן. ועי"ז יוסרו ויבדלו הקליפות מזו"ן. ויכוין לשרוף הע"ש שהם הקליפות בא"ש הדולקת כאן. כי א' דא"ש הוא **אלהי"ם** **וש'** דא"ש הוא גימ' **אלף למד הי יוד מם** ותכוין להמשיך הא"ש מן אלהי"ם שהוא הבינה אל הקליפות הנקראים ע"ש שהיו נאחזות בה שהם זו"ן, ועי"ז אותה צרה או מחלה ב"מ יתבטלו.

לא. ב"י (סי' רח"צ) ונפסק בשו"ע (סעי' טו) וכ"כ הבא"ח (שנה ב' פ' ויצא אות יד) וכ"כ מו"ר מופת הדור בהליכות עולם (ח"ג פר' ויצא הלכה ד). ונפק"מ אם יש לאדם נר בתוך זכוכית שיש אומרים (הובא במשנ"ב ס"ק לז) שאין זה נקרא שרואה השלהבת וצריך להתקרב ממש ולראות השלהבת ולא מהצד.

לב. גמ' בברכות (נג:) אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו. אמר רב יהודה אמר רב: לא יאותו יאותו ממש, אלא: כל שאילו עומד בקרוב ומשתמש לאורה, ואפילו ברחוק מקום. ורבא אמר: יאותו ממש. וכמה? אמר עולא: כדי שיכיר בין איסר לפונדיון; חזקיה אמר: כדי שיכיר בין מלוזמא של טבריא למלוזמא של צפורי.

והביא הב"י (סי' רח"צ) מחלוקת ראשונים, דעת הרשב"ם כרבי יהודה. והרי"ף והרא"ש כתבו המשנה כצורתה, ומשמע דס"ל כרבא כלו' שיעמוד במקום קרוב ויבדיל בין מטבע למטבע. וכ"כ הרשב"א. וברמב"ם כתב כחזקיה. ופסק השו"ע (סי' רח"צ סעי' ד) כהרי"ף והרא"ש.

ובכה"ח (שם אות כג) כתב אפי' עומד חוץ לבית, כל שהאור גדול שיכול להכיר במקום שעומד מקרי נהנה לאורה. וכ"כ בהליכות עולם (שם) **ובחזון עובדיה** (שבת ב הלכות ברכת מאורי האש במקורות להלכה י).

מרובה[לג].

כו. נוהגים להסתכל לאור הנר בכפות היד שיש סימן להתברך בו, וגם להסתכל בצפרנים, שהם פרות ורבות לעולם[לד].

כז. המנהג לכפוף ראשי האצבעות הימניים אל תוך הכף הימנית והגודל מכוסה תחתיהם ויהיו נכפפים כנגד פניו של האדם המברך וגם יהיו נכפפים לפני הנר[לה].

עיונים והארות

לג. בא"ח (שם) וז"ל וכתוב בספר תורה לשמה אף על פי דמן הדין כל שיוכל להבחין בין מטבע למטבע רשאי לברך, מ"מ מצוה מן המובחר שיתקרב אל הנר ביותר שיגיע לו האור בשופע מרובה.

לד. איתא בפרקי רבי אליעזר (פרק כ') רבי מנא אומר כיצד חייב אדם לברך על כוס של יין לאור האש, וכו', ואם אין לו יין פושט את ידו לאור האש ומסתכל בצפורניו שהן לבנות מן הגוף ע"כ. ולכן מסתכלים בצפרנים לראות שיוכל ליהנות ממנו ולהכיר ממטבע ומטבע כמו שמכיר בין צפורן לבשר. וכתב הטור ונהגו הראשונים להביט בשרטוטי הכפים עד שיכיר ביניהן מפני שהן מצויות ושמענו מזקנים שאומרים שיש בשרטוטי פיסת היד סימן להתברך בו. עוד כתב הטור דהוי סימן טוב להסתכל בצפרניים שהם פרות ורבות בעולם. וכ"כ השו"ע (סי' רח"צ סעי' ג)

ויש עוד טעמים להסתכל בצפרנים ממה שהבאנו לעיל, והוא שזוכרין על צפרניו של אדם הראשון לפי שהיו מאירין ביותר דעקבו מכהה גלגל חמה שאר גופו לא כ"ש. ועוד שהוא זכר לכתנות עור שאמרו באגדה חלקים כצפורן היו ומדובקים על עורו ומאירין כאור. (כה"ח אות יט)

וכתב בשיבולי הלקט תחילה מכניס אצבעותיו לתוך ידיו ומחשיך תחתיהן ואחר כך פושטן והנה אור במקום חושך ומברך שכבר הוא נאות מן האור.

לה. עיין בשעה"כ (דף ס' ע"ב) שכתב וז"ל: ובענין ברכת בורא מאורי האש היה נוהג [רבנו האריז"ל] לכפוף ראשי אצבעותיו הימניים אל תוך כפו ימנית והגודל מכוסה תחתיהם ויהיו נכפפים כנגד פניו של האדם המברך וגם נכפפים לפני הנר. שלא כדברי הנוהגים להסתכל באחורי האצבעות בהיותם פשוטים בלתי כפופים.

וגם שלא כאותם הנוהגים לשים פני האצבעות זקופות כנגד הנר ואחר כך כופפים אותם כנגד הנר. גם שלא כאותם הנוהגים לכפוף אותם כנז' אלא שמהפכים פני הכף כלפי מטה כלפי הקרקע ואחורי האצבעות שהוא מקום הציפורנים כלפי מעלה לשמים, אלא צריך לזקוף ידך הימנית ואצבעותיך כלפי מעלה ופני האצבעות כנגד פניך, ואח"כ תכוף ראשי אצבעותיך אל תוך הכף ותשאיר אחורי אצבעותיך כנגד מעלה נגד הנר, אמנם אצבעותיך יהיו כפופות למטה על גבי

עיונים והארות

הגודל כנזכר ויסתכל בצפורניו בלבד ולא בתוך פני האצבעות עכ"ל.

ומקורו מהזוה"ק פרשת ויקהל (דף רח ע"א) שכתב שיש להסתכל דווקא על הצפורנים ולא להסתכל דרך אחור ולא דרך פנים, וז"ל: **וְעַל דָּא מְבָרְכִין יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת** ועל כן מברכים יוצר המאורות כי הם כאילו נוצרו עתה כשיצאו מהבינה, **וְלָא אֲמְרֵי בּוֹרֵא,** (ס"א אֶלָּא יוֹצֵר) אבל אין אומרים בורא אלא יוצר הואיל ויש להם הארה מצד עצמם ואינם בטלים כאשר נכללים בבינה ועלו בה רק לקבל תוספת כח **וְהָכָא בּוֹרֵא מְאוֹרֵי דְּאֵשׁ. בְּגִין דְּאִינּוּן דַּרְגִּין לְתַתָּא** משא"כ בברכת בורא מאורי האש שזה על המרכבות ומחנות שלמטה שאינם מאירים מעצמם אלא מהמלכות וכשעולים למעלה בשבת ויוצאים במוצאי שבת הם כמו בריאה חדשה ממש.

וְכֹלָּא אִיהוּ רָזָא דְּאֶצְבָּעָן והכל נרמז בסוד האצבעות, **בְּהוּ רָמִיז דַּרְגִּין עִלָּאִין** כי בהן נרמז המדריגות העליונות חגת"ם דז"א, **וְדַרְגִּין תַּתָּאִין** וכן נרמז בהן המדריגות התחתונות מרכבות ארגמ"ן שהם ביצירה והם מרכבות מט"ט. **דַּרְגִּין עִלָּאִין אִשְׁתְּמוֹדְעָן, בְּזִקִיפוּ דְּאֶצְבָּעָן לְעֵילָּא.** מדריגות העליונות חגת"ם דז"א נודעות במה שאנו זוקפין האצבעות למעלה **וּבְזִקִיפוּ דְּאֶצְבָּעָן, אִתְבָּרְכָן דַּרְגִּין עִלָּאִין, וְדַרְגִּין תַּתָּאִין כַּחֲדָא.** כי בזקיפת האצבעות אנו ממשיכים שפע וברכה מהבינה ומתברכות המדריגות העליונות והתחתונות כאחד **וּבְמֵאיכוּ דְּאֶצְבָּעָן** ובכפיפת האצבעות נרמז מרכבות מט"ט, **אִתְבָּרְכָן לְאַנְהָרָא דַּרְגִּין תַּתָּאִין לְחוֹדַיְיהוּ** ומתברכים מהמלכות רק המדריגות התחתונות לבדם.

וְרָזָא דָּא, וסוד זה הנרמז באצבעות גם חגת"ם דז"א וגם מרכבות מט"ט הוא באופן זה **טוּפְרֵי דַּאֲחוֹרֵי אֶצְבָּעָן** כי יש את הצפרניים שאחרי האצבעות. **וְאֶצְבָּעָן לְחוֹדַיְיהוּ לְגוֹ.** ויש את האצבעות בצד הפנים שאין להן צפרניים **טוּפְרֵי דַּאֲחוֹרֵי אֶצְבָּעָן, אִינּוּן אַנְפִּין אַחֲרָנִין** הצפרניים שאחרי האצבעות הן פנים אחרים והן מרכבות מט"ט, **דְּאִצְטְרִיכוּ לְאַנְהָרָא מִגּוֹ הַהוּא שְׁרָנָא,** והן צריכות להאיר מאותו הנר שהיא המלכות **וְאִינּוּן אַנְפִּין דְּאִקָּרוּן אֲחוֹרַיִים** ואלו הצפרניים הן כוחות הדין הן פנים ונקראות אחוריים בערך החגת"ם. **אֶצְבָּעָן לְגוֹ בְּלָא טוּפְרִין** והאצבעות שלצד פנים שהן ללא צפרניים, **אִלֵּין אִינּוּן אַנְפִּין פְּנִימָאֵן אִתְכַּסְיָין** אלו הן פנים פנימיים המכוסים סוד חגת"ם. **וְרָזָא דָּא,** וזה סוד (שמות לג) **וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי. אִלֵּין אֲחוֹרֵי אֶצְבָּעָן, לַאֲחוֹרָא בְּטוּפְרֵיהוֹן** הן אחרי האצבעות לאחור במקום הצפרניים, אבל. **וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ, אִלֵּין אֶצְבָּעָן לְגוֹ, בְּלָא טוּפְרִין, דְּאִינּוּן אַנְפִּין פְּנִימָאִין** אלו האצבעות לצד פנים שאין שם צפרניים והן בחינת פנים הפנימיים חגת"ם דז"א.

וְכַד מְבָרְכִינָן עַל שְׁרָנָא, וכאשר מברכים על הנר במוצ"ש **בָּעֵי לְאַחְזָאָה אֲחוֹרֵי אֶצְבָּעָן בְּטוּפְרִין** צריכים אנו להראות כלפי הנר את אחורי האצבעות במקום הצפרניים, **לְאִתְנַהֲרָא מִגּוֹ הַהוּא שְׁרָנָא** שיאירו הצפרניים מהנר, **וּפְנִימָאֵי דְּאֶצְבָּעָן, לָא אִצְטְרִיכוּ לְאַכְפָּיָא** (נ"א

כח. סגי נהור (ב"מ) **אינו רשאי לברך "מאורי האש", כיון שאינו נהנה בראייתו**[לו].

כט. אחר ששתה מהכוס ישפוך מהיין על הצלחת ויכבה בו נר הבדלה, כדי שיהא נראה לכל שלא הודלק נר זה אלא למצות הבדלה[לז].

עיונים והארות

לְאַחְזָאָה) לוֹן לְאִתְנַהֲרָא מִנּוֹ הַהוּא שְׁרָגָא אבל את צד הפנים של הצפרניים אין צריכים להראותם כלפי הנר שיאירו ממנו, דְּהָא אִינּוּן לָא נַהֲרִין, אֶלָּא מִגּוֹ שְׁרָגָא עִלָּאָה דְּלֵעֵילָּא לְעֵילָּא כיון שהם רומזים לחגת"ם דז"א שאינם מאירים אלא מהבינה העליונה למעלה מהמלכות ולמעלה מז"א, דְּאִיהִי טְמִירָא וּגְנִיזָא דְּלָא אִתְגַּלְיָיא כְּלַל והיא נסתרת וגנוזה ואינה מתגלית כלל. וְאִינּוּן לָא נַהֲרִין מִגּוֹ שְׁרָגָא דְּאִתְגַּלְיָא כְּלַל וחגת"ם דז"א אינם מאירים מאור הנר המגולה כלל, בְּגִין כַּךְ בָּעֵי לְאַחְזָאָה אִחוֹרֵי אֶצְבָּעָן בְּטוּפְרִין ולפיכך צריכים אנו להראות רק את אחורי האצבעות במקום הצפרניים. וּפְנִימָאֵי דְּאֶצְבָּעָן, לָא בָּעֵי לְאַחְזָאָה קֳמֵי הַאי שְׁרָגָא אבל פנימיות האצבעות לא צריכים להראות כלל לפני הנר. טְמִירִין אינּוּן, וּבְטָמִירוּ אִתְנַהֲרִין כיון שהם נעלמים ומאירים מהבינה הנעלמת. פְּנִימָאִין אינּוּן, וּמִפְּנִימָאָה אִתְנַהֲרָן פנימיים הם ומהפנימיות הם מאירים. עִלָּאִין אינּוּן, וּמֵעִלָּאָה אִתְנַהֲרָן עליונים הם ומלמעלה הם מאירים. זַכָּאִין אינּוּן יִשְׂרָאֵל, בְּעָלְמָא דֵּין, וּבְעָלְמָא דְּאָתֵי אשריהם ישראל בעולם הזה ובעולם הבא **עכ"ל**.

וכתבו המקובלים כי בד' אצבעות יש אלפיים ות"ק כחות חיצוניים היונקים מן האצבעות ולכן אנו מראים אותם לפני האבוקה של נר מצוה הרומז לשכינה להכניסם, ואנו מברכים בורא מאורי האש כלומר אין לנו חלק בהם רק בבורא אותם.

כתב בדרכי משה (סימן רח"ץ אות ב) להגיד בזה כיצד צריך להסתכל וז"ל: ואני אומר כי מנהגן של ישראל תורה היא שנוהגין לכפוף האצבעות ולראות בציפורנים ולא לפשוט האצבעות ולראות פני האצבעות רק אחורי אצבעות במקום הציפורנים ויש סוד נקשר במרכבה העליונה כמו שהאריך בזה בזוה"ק פרשת ויקהל (דף רח ע"ב) ופרשת בראשית (דף כ סע"ב) דיש להסתכל ביד ימין עכ"ל.

לו. בב"י (סי' רח"צ סעי' יג), ורבנו יהודה ב"ר קלונימוס היה מסתפק בסומא אם לברך, דהוי כמו שלמדנו דסומא פורס על שמע כיון דאית ליה הנאה מיניה. לרבי אבי העזרי נראה דלא מברך דהתם בפורס על שמע בהנאה גרידא תליא מילתא, אולם בהבדלה צריך ראיה ממשית עד שיאותו לאורו. וברשב"א כתב דסומא לא צריך להבדיל ובתפילה לבד סגי, משמע דס"ל שלא יכול לברך מאורי האש. ובאורחות חיים כתב לכו"ע במוצאי יוה"כ לא יברך על הנר. ופסק השו"ע (סע' יג) סומא אינו מברך.

לז. כ"כ הרמ"א (סי' רצו סעי' א) "שופכין מן הכוס לאחר הבדלה, ומכבין בו הנר.

וכתב שו"ע הרב (סי' רצו סעי' ה), ומכבין בו הנר כדי שיהא נראה לכל שלא הודלק נר זה אלא למצוה, לנר של הבדלה לברך עליו.

ל. נוהגים להריח מעשן של נר הנכבה משום חיבוב מצוה. וסגולה היא להנצל מרוחות רעות. וכן מסוגלת לחשוב מחשבות טובות בשבוע הבא. ויש נוהגים לומר בשעה שמריחים "זכרו תורת משה עבדי" ויועיל לשכחה[לח].

לא. נוהגים לאחר הבדלה לומר פסוקים המסוגלים לברכה והצלחה וכפי הסדר שסידר הרי"ח הטוב הכולל בתוכו ויתן לך האלהים, ישראל נושע, פתח אליהו עד קם רבי שמעון, ק"ל פעם אליהו הנביא זכור לטוב, והפיוטים[לט].

לב. יש נוהגים לשאוב מים מן הבאר במוצאי שבת ולשתות ממנו, לפי שבארה של מרים

עיונים והערות

לח. היעב"ץ בסידורו (פרק ו, אות ז) יש מכבין בו הנר ומריחין בעשן, הכל לחבב המצוה.

ובליקוטי מהרי"ח (סדר הבדלה, בד"ה וציין ברמ"א) כתב, ועי' בספר זכירה שהוא סגולה להנצל מרוחות רעות. (מבואו ועד צאתו)

ומ"ש שמסוגל לחשוב מחשבות טובות כ"כ בספר מבואו ועד צאתו בשם האדמו"ר מסקווירא זצוק" ל.

ובספר אור השבת (פרק ט, אות יב), כתב, איתא בספרים שיש להריח בנר הבדלה, ושמעתי שאומרים בשעת שמריח הפסוק 'זכרו תורת משה', ובספר תענוג שבת (מבעל ילקוט ראובני) איתא (בשם המקובלים) במוצאי שבת יאמר מ"ט פעמים פסוק 'זכרו תורת משה וגו" ויועיל לשכחה.

לט. כן מובא בזוה"ק (בקדמה בראשית יד:) וז"ל: ואינון מקיימי על ההוא בר נש כל ברכאן דקא אמרי ציבורא ויתן לך האלהים מטל השמים.

וכ"כ בשעה"כ (דף ס ע"ב) וז"ל: אותם הפסוקים של ויתן לך האלהים מטל השמים וגו' הכתובים במחזורים במוצ"ש בסדר ההבדלה, היה נוהג מוז"ל לאמרם בכל מוצ"ש בעת שמבדיל על הכוס בביתו. וכ"כ בפע"ח (שי"ח פרק כד). ומהר"ח פלאג'י בספרו כף החיים (סי' לא אות מט-נ) סמך ידו על כל אמירת הפסוקים וכתב דמנהג אשכנז לאמרם קודם הבדלה. ע"כ.

ובמשנת חסידים (מסכת שארית ערבית פרק ו' משנה א) כתב להדיא שיש לומר הפסוקים הללו אחר ההבדלה עיי"ש.

ובסידורי האריז"ל לרבנו אשר זאלקווא, ורבי שבתאי בסוף תפלת ערבית של חול כתבו וז"ל, הרב ז"ל היה נוהג לומר אחר הבדלה ויתן לך כמו שנוהגים הרח"ו ז"ל עם התלמידים.

ובזוה"ק פרשת בראשית משמע דויתן לך יש לאומרה בבית הכנסת, שכך כתב אינון ברכות דאמרינן בציבורא ברוך אתה בעיר וכו' וכנלע"ד שגם הרב זלה"ה היה אומרה בבית הכנסת כשהיה מתפלל בק"ק אשכנזים אבל כשהיה מתפלל בק"ק ספרדים שאין מנהגם לאומרו בבית כנסת נזהר היה לפחות לומר אחר הבדלה בביתו עכ"ל.

מונח בימה של טבריה, וכל מוצאי שבת מחזרת על כל המעיינות ועל כל הבארות, וכל מי שהוא חולה, ויזדמן לו אותו מים וישתה, אפילו כל גופו מוכה שחין מיד נרפא[מ]. ומלבד זאת מסוגלת שתיית מי הבאר לפתוח לבו בחכמת התורה[מא].

לג. אמרו רבותינו, חמין במוצאי שבת הוא רפואה, ועוד שהוא מועיל נגד עצבות. ויש שנהגו לאכול פת חמה[מב].

עיונים והארות

מ. כ"כ הב"י (סי' רצט) כתב בשם הכלבו, נהגו הנשים לדלות מים במוצאי שבת תיכף ששמעו 'ברכו', שמצינו באגדה, שבארה של מרים בימה של טבריה, וכל מוצאי שבת מחזרת על כל בארות ועל כל מעיינות, וכל מי שהוא חולה ויזדמן לו מים וישתה, אפילו כל גופו מוכה שחין מיד נרפא. ומעשה באדם אחד שהיה מוכה שחין, והלכה אשתו במוצאי שבת לשאוב מים, ונתעכבה יותר מדאי, ונזדמנה לה בארה של מרים, ומלאה כדה מאותן המים, כיון שבאה אל בעלה, כעס עליה, ומרוב כעסו נפלה כדה משכמה, ונשפך הכד ונפלו מטיפי המים על בשרו, ובכל מקום שנתזו המים נרפא השחין, ועל זה אמרו חכמים (קידושין מא.) רגזן לא עלתה בידו אלא רגזנותו, ולכך נהגו לשאוב מים בכל מוצאי שבת. ע"כ.

וכתב ע"ז בכף החיים (פלאג'י סי' לא אות נג), מכאן תוכחת חיי"ם, לבל יהיה כועס בכל מקום ובכל זמן, אפילו בדבר שראוי לכעוס, כי כעס בחיק כסילים ינוח, ובפרט במוצאי שבת, כי כמה בני אדם שהם עצבים (חולי הנפש) והם כועסים, כי הלא תראה כי על ידי הכעס איבד טובה הרבה, שאם לא היה כועס, היה שותה מן המים, והיה מתרפא כל גופו. וזה הוא כוונת הכתוב בספר קהלת (יא, י) והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך, שאם היה מסיר הכעס מלבו היה מתרפא כל בשרו.

מא. כ"כ בכף החיים (פלאג'י, סי' לא, אות נג), ונראה דמלבד סגולת רפואת הנפש, למי ששותה מים מבארה של מרים, עוד רבותא יתירה אישתכחת כי הם מסוגלים לפתוח לבו בחכמת התורה, כמו שאמרו רז"ל, וכן אמרו על הרב מוהרח"ו ז"ל שהשקהו מים, רבו - רבנו האר"י ז"ל מבארה של מרים, ובזה זכה לחכמת הקבלה. ועי' בספר בני ישששכר (חודש אייר, מאמר א, אות ו) שהביא גם כן ענין זה.

מב. גמ' שבת (קיט:) חמין במוצאי שבת - מלוגמא, פת חמה במוצאי שבת - מלוגמא. פרש"י מלוגמא: "רפואה". וכתב המהרש"א (באגדות, בד"ה פת חמה), דיש לכבד השבת בסעודת לויה בדבר חדש שנתחמם אחר השבת ליהנות ממנו שהיה אסור בו ביום, חמין, ופת חמה... ומשום דרוב אכילות ומשקין בשבת קרים, רע לחולים, קאמר דהחמין בסעודת לויה במוצ"ש הם רפואה, כמו מלוגמא.

ובספר דברי יצחק (אות לג) הביא, שמעתי בשם הרה"צ המפורסם מורינו משולם זושא מאניפאלי זצוקללה"ה על מאמר הגמ' חמין במוצ"ש מלוגמא, והנה לא ביארו הגמ' לאיזה

לד. כדאי מאד להתחיל השבוע בעסק התורה לסימנא טבא, ועל ידי זה יצליח כל השבוע בלימודו, ובכל מעשה ידיו[מג].

לה. מנהג טוב שהאבות והרבנים יברכו את הבנים והתלמידים במוצאי שבת, כי עת רצון היא לקבלת הברכות[מד].

לו. בשבוע שצריך ללכת לדרך רחוקה או ללכת למשפט או בפני שר, יש נוהגים לומר פרשת וישלח מתחילתה עד במאה קשיטה, והוא מסוגל לשמירה ולנשיאת חן[מה].

עיונים והארות

דבר הוא רפואה, רק אמרו סתם שהוא מלוגמא. ואמר הוא ז"ל שהוא רפואה שלא יהי' לו עצבות, והוא מרומז בפסוק (תהלים קמז, ג) 'ומחבש לעצבותם', כי כן "מחבש" [הוא ר"ת] **ח**מין **ב**מוצאי **ש**בת **מ**לוגמא, וסמיך ליה "לעצבותם" לומר שהיא רפואה לעצבות עד כאן, ושמעתי בשם איזה צדיק מפורסם שטוב לומר כן בפירוש". ובספר טעמי המנהגים (אות תכה, בקונטרס אחרון) הובא זה בשם הרה"ק אריה ליבוש אבד"ק ווישניצא זצוק"ל בעל אריה דבי עילאי.

מג. כ"כ בסדר היום (סדר מוצאי שבת, בד"ה ויש נוהגין), ויקרא מעט תורה נביאים וכתובים, כי בהתחלת השבוע יפה לו להתחיל בשלשה אלה, תורה, נביאים, וכתובים, ומובטח לו שיצלח בלימודו כל השבוע גם במעשה ידיו, כמו שאיתא בגמ' (ע"ז יט:) כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין, והוא כתוב בתורה שנוי בנביאים משולש בכתובים. ואם יעלה בעדו לעסוק מעט במשנה, מעט בגמ', כמה יפה לו.

וכ"כ הגאון החיד"א בספרו דבש לפי (מערכת ת אות מא) וז"ל: וכד הוינא טליא ראיתי להרב המופלא חסידא קדישא כמהר"ח ן' עטר ז"ל שיסד קריאה נאמנה בכל ליל מוצאי שבת קודש מתחילת הלילה עד הבוקר וחילק הלילה לד' משמרות ובכל משמרה לומד משנה וגמרא וזוהר והלכה פסוקה וכך הוא בכל לימוד מד' חלקים והיה מיוסד הכל במספר במפקד שמות הקודש ותפלות שיסד הרב ז"ל ליחד ולקשר כל העולמות ויתר כוונות פשוטות זי"ע. עכ"ל.

ובזמירות עבודת ה' (עמ' 291) מובא משמיה דהרה"ק מהרי"ד מבעלזא זצוק"ל:
היה נוהג לומר, שמיד במוצאי שבת קודש אחר הבדלה יש להתחיל את השבוע בעסק התורה.

וכך נוהג מו"ר ראש ישיבת פורת יוסף חכם משה צדקה שליט"א, שבכל מוצ"ש שב"ק מוסר שיעור בחבורה יחד משנה הלכה וגמ' עד חצות לילה ואח"כ אומרים כולם תיקון חצות ואיזה תפילות והולכים לביתם לחיים טובים ולשלום.

מד. כ"כ הגאון יעב"ץ בספר עמודי שמים (דף תא ע"א). והוא לסימנא טבא בראשית ימי המעשה, והביא דבריו מהר"ח פלאג'י (סי' לא אות סג) והוסיף שעיקר הברכה תהא שיזכו לתורה וגם יראה טהורה.

מה. כ"כ במדרש תלפיות (דף קיח ע"ג) שהיא מסוגלת מאוד לשמירה וחן וחסד, ורבנו

לז. מנהג חסידים ואנשי מעשה, שאם נדבו סכום כסף בשבת קודש בעת העליה לתורה, שמיד לאחר ההבדלה הולכים לפרוע את החוב הזה, ולא משהים אותו אצלם כלל [מו].

עיונים והארות

הקדוש רבי יהודה הנשיא יוכיח, ויאמרנה אחר פסוקי ויתן לך ע"כ. והגאון מהר"ח פלאג'י (כה"ח סי' לא אות נא) העיר שאין לומר פסוקי מקרא בלילה, וכ"כ הגאון יעב"ץ (עמודי שמים דף תו ע"ב) בשם אביו הגאון החכם צבי ז"ל שלא היה קורא שום פרשה של תורה במו"ש כי אין זמן לימוד מקרא בלילה, ומסקנת מהר"ח פלאג'י שרק בשבוע שצריך לנסוע לדרך או לילך לפתחי השרים יאמרנה. וכן הוא ז"ל היה נוהג זיע"א. (שיבת ציון שער יב הלכה נא)

רבנו הקדוש נהג לקרות פרשת "וישלח" קודם שהלך אל הקיסר

מבואר במדרש בראשית רבה (פר' עח טו), שרבנו הקדוש נהג לקרות פרשת "וישלח" קודם שהלך אל הקיסר. ופירש הרמב"ן (בראשית לג טו) שהיתה קבלה בידם שזו "פרשת גלות" וע"י הקריאה בפרשה זו ילמד האדם עצה איך להתנהג כשהוא יושב בחברת עכו"ם, ולראות הנהגת יעקב עם עשו. ולכן גם כשחזר רבנו הקדוש לביתו סירב להתלוות בדרך עם עבדיו הרומאים של הקיסר, שכן מצינו ביעקב אבינו שסירב להתלוות עם עשו.

ומספר המדרש, שפעם אחת אירע שרבנו הקדוש לא קרא פרשת וישלח לפני שהלך לקיסר, והסכים להתלוות לביתו עם עבדי הקיסר, ולא הגיע לעכו עד שהוצרך למכור את סוסו ומעילו לעבדי הקיסר כדי לשחדן. וכן איתא במדרש לקח טוב (ריש פרשת וישלח): "אמר רבי יהונתן כל מי שרוצה לרצות מלך או שלטון ואינו יודע דרכם וטכסיסיהם, יניח פרשה זו לפניו, וילמוד הימנה טכסיס פיוסים וריצוים. (פלאות התורה)

מו. נוהגים החסידים ואנשי מעשה שלא להשהות את ענין חיוב הנדרים והנדבות הללו שנדבו ביום שבת קודש אצלם כלל, ולכן תיכף ומיד לאחר ההבדלה במוצאי שבת קודש הולכים לפרוע את החוב הזה, וכשאין ביהכ"נ קרוב למקום מגוריהם מפרישים מיד את סכום זה להכינו לצורך צדקה זאת, וכדכתיב (דברים כג, כב) "כי תדר נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלמו" וגו'. ודרשינן בגמ' ראש השנה (ה:) כי תדר נדר - אין לי אלא נדר, נדבה מניין, נאמר כאן נדר ונאמר להלן (פר' צו) אם נדר או נדבה, מה להלן נדבה עמו אף כאן נדבה עמו. יעו"ש. והיינו שיש לו לאדם לפרוע חובותיו שנדב לצרכי צדקה. וגם כבר אמרו חז"ל (כתובות סח.) רבי יהושע בן קרחה אומר, כל המעלים עיניו מן הצדקה - כאילו עובד עבודת כוכבים, כתיב הכא (דברים טו) "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל" וגו' וכתיב התם (דברים יג) "יצאו אנשים בני בליעל", מה להלן עבודת כוכבים, אף כאן עבודת כוכבים. יעו"ש. ואם הוא מאחר את תשלום חובותיו לצדקה ח"ו, שמא הוא בכלל ענין זה של מעלים עיניו מהצדקה. ועל כן אדרבה נכון הוא להתחיל את השבוע בענין של מצוה.

לח. יש אומרים שיש סגולה גדולה לכתוב את שמות ארבע הנהרות פישון, גיחון, חדקל, ופרת, בכמה מיני צירופים שיש להם על גבי נייר, ולמחוק כתב זה ביין שמבדילין עליו במוצאי שבת, ולשתותו, ומפליגים מאוד בסגולה זו. ועתה יש נוהגים לקחת כוס של כסף שחקוק בו שמות הנהרות הללו וצירופיהם, וסוברים שעל ידי שהיין נכנם בין החריצים של החקיקה, הרי הוא ככותב ומוחק את שמות הנהרות הללו בתוך היין[מז].

עיונים והארות

מז. ענין סגולת ארבעה הנהרות הזאת, מקובלת עוד נמי מהמקובל האלקי מוהר"ר מוהר"ר יוסף טאייצ'אק זי"ע, ומועתק בארוכה בסידור רבנו הרש"ש, (וכנראה מתוך כך נתפרסם הענין שרבנו הרש"ש אמרו, אבל באמת הוא רק בסידור רבנו הרש"ש), וכן בס' שרשי השמות להרמ"ז. ושם נאמר: "ואם השמות האלו תמחה במים או ביין יעשו פלאות באיש או אשה אשר ישתו אותם, ובראותך אלו הפלאות אזי תאמין שיש אלוה בישראל, כי יסירו כל מיני קדחות שבעולם בנתינתך אלו השמות מחויים כנז' או כתובים בלחם על הדרך אשר הוריתיך". יעו"ש.

ועי' בקובץ אור ישראל מונסי ניו יורק, (תמוז תשס"ד, שנה ט גליון ד, עמוד רל והלאה) **שהובא** שם מאמר ארוך בענין סגולה זאת אם אכן אפשר לסמוך לעשותה על ידי הכוס הנז' וא"כ הרי שבשו"ת תורה לשמה כתב שיש לכתוב את שמות הנהרות הללו "על קלף" והענין בכתיבה בכוס אינה על קלף, ועוד גם שהרי בדברי הרש"ש (הנ"ל) הוזכר למחות את שמות אלו במים, והכתיבה בכוס אינה נקראת למחות. יעו"ש שהאריך הרב הכותב שם עוד בזה. יעו"ש.

ועיין בשו"ת תורה לשמה (סי' תקיג) שכתב שם וז"ל: שאלה מצינו בספרים כ"י סגולה אחת לכתוב שמות ארבע נהרות פישון גיחון וחדקל ופרת בכמה מיני צירופים שיש להם על קלף ולמחוק הכתב ביין שמבדילין עליו במוצאי שבת ולשתותו, ומפליגים מאוד בסגולה זו, ורצינו לדעת אם אחר שמחקו הצרופים הנז' ביין נשפך ממנו שלישו או חציו, אי סגי לשתות השאר ומהני ליה, או"ד דהסגולה הוא שצריך לשתות כל מה שנמחק מכל שמות הצרופים, וזה חשיב כאלו מעיקרא לא כתב כתיבה שלימה. גם רצינו לדעת אם צריך לדקדק כששותה שלא ישאר אפי' טיפה אחת. גם רצינו לדעת אם שתה ואח"כ הקיאו אי מהני הסגולה בזה. על הכל יודיענו ושכמ"ה.

תשובה סגולה זו לא ידעתי מה היא ומה שורשה וטעמה ואיך נשיב דבר חכמה על הסגולה והיא נעלמה. אך באמת תורתינו הקדושה והעצומה יקרה ותמימה, אשר היא ארוכה מארץ מדה ומני ים רחבה, הפוך בה והפוך בה דכולא בה נוכל ללמוד ממנה גם על דבר הסגולה הזאת הצריכה רבא ע"ד השאלה אשר שאלתם בה, והוא כי בגמרא דסוטה דף י"ח ע"א בעי שם על מגילת סוטה שכתבה ומחקה לתוך המים ונשתפכו מהן ונשתיירו מהן מהו, ואסיק

לט. יש אומרים שסגולה לומר במוצאי שבת קודש את הפסוקים "ומשמע ודומה" (בראשית כה, יד) **כפי המסודר במעמדות ליום ראשון, עד אחר "שיר למעלות אשא עיני"** (תהלים קכא)**, וטובים הם להצלחה מאוד**[מח].

מ. יש אומרים שטוב לקרוא ולומר את סדר "פיטום הקטורת" במוצאי שבת קודש לאחר ההבדלה, כי יש בזה משוש סימנא טבא לקראת השבוע החדש הבא לטובה, והקטורת מעשירה ועל כן יועיל לו הדבר שיצליח במשך השבוע בכל עסקיו ומעשה ידיו. ומ"מ הטוב ביותר לאומרו אחר חצות הלילה, ועל כן הנשאר ער במוצאי שבת

עיונים והארות

בתיקו, ופסק הרמב"ם בה' סוטה פ"ד הי"א בעיא הנז' לקולא בדיעבד, שכתב נשפכו ונשתייר מהם לא ישקה את השאר, ואם השקה כשר, ע"ש. והתם נמי גבי סוטה הענין הוא כמו סגולה, שיהיו המים ההם של מחיקת פרשת הסוטה פועלים בבטן הן לטוב והן להפכו, ואין זה ענין טבעיי, והרי קי"ל דבנשפך מהם לא ישקה השאר לכתחילה אלא יכתוב מגילה אחרת וימחוק, וגם הכא בנידון שאלתכם נראה שככה ראוי לעשות לכתוב עוד הפעם.

ואשר שאלתם אם יש להקפיד גם על טיפה אחת שלא יחסר וישפך חוצה, הנה גם זה נלמד מדין הסוטה הנז', דליכא קפידא בדבר מועט, דהא איתא התם בדף י"ט ע"ב שאם נמחקה המגילה ואמרה איני שותה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה, ופירש"י כלומר פותחין פיה שלא בטובתה ושופכין המים לתוך גרונה. והכי איתא בבריתא התם רי"א כלבוס של ברזל מטילין לתוך פיה ע"ש, והנה בזה שהם משקין אותה בעל כרחה א"א שלא יאבד מן המים חוץ לפיה איזה דבר מועט.

גם מה ששאלתם בענין ההקאה, נראה ודאי שתועיל הסגולה, דכיון שנכנסו המים דרך הגרון לבטן מתקיימת הסגולה, דהא התם גבי סוטה נמי אם הקיאה ודאי אין כותבין אחרת דהא לא אשתמיט במשנה ובריתא וגמרא וראשונים לאשמעינן בענין ההקאה כלום, ומוכרח דפשוט הוא שגם בהקיאה תועיל השתיה. ודבר זה ג"כ יש להוכיח מן המשנה עצמה התם, דקאמר אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ע"ש. על כן גם כאן ודאי הסגולה תועיל אפי' אם הקיא אח"כ וזה פשוט. והיה זה שלום ואל שדי ה' צבאות יעזור לי. עכ"ל.

מח. כ"כ בספר תשית לראשו (הלכות והנהגות מוצאי שבת קודש הלכה כ) וז"ל: כן הביא והזכיר את דבר סגולה זאת בס' שבט מוסר (פרק לא אות לב) בשם המקובלים, וכתב על זה, שאכן טובים הם להצלחה מאוד, ואז אין צריך לאומרם בימי השבוע. יעו"ש. וכן הביא דברים אלה הגר"ח פלאג'י בס' כף החיים (סי' לא אות ח) ושאמירת פסוקים אלה במוצאי שבת הם טובים להצלחה מאוד. יעו"ש.

עד אחר חצות, ועושה תיקון חצות, יקרא סדר פיטום הקטורת באותו זמן ויתחיל השבוע בכי טוב ויזכה לעשירות[מט].

עיונים והארות

מט. כן כתב רבנו דוד אבודרהם בספרו (סדר מוצאי שבת וסדרו עמוד קצא) וז"ל: ואחר ההבדלה [במוצאי שבת] אומר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וגו' שהוא כולו מלא פסוקים של ברכה והצלחה לסימן טוב מתחילת השבוע שיתברכו במעשה ידיהם וכו' וכתב אבן הירחי נהגו בפרובנצא לומר אחר אלו הפסוקים אין כאלהינו ופיטום הקטורת, והטעם משום דתניא ביומא (כו ע"א) מעולם לא שנה אדם בה מפני שמעשרת שנאמר (דברים לג י) "ישימו קטורה באפך" וסמיך ליה "ברך ה' חילו" ונשלמה פרים שפתינו למען נתעשר ונצליח בכל דרכינו. עכ"ל. ע"ש. וכ"כ בס' המנהיג (הל' שבת סי' עה) שכתב שם, ומנהג כל ישראל לומר במוצאי שבת ויתן לך וכל הפסוקים של הברכות שיתברכו ישראל בשבת הבאה, ומעתה ועד עולם, ובפרובינצא אומרים אחריה אין כאלהינו ופיטום הקטורת, ונראה הטעם לפי מה דאמר בבבלי ביומא מעולם לא שנה אדם בה מפני שמעשרת ונשלמה פרים שפתינו למען נתעשר ונצליח. עכ"ל. ע"ש.

וכן הביא והזכיר למנהג זה גם האורחות חיים ח"א (סדר תפילת מוצאי שבת אות י דף סז ע"א) שכתב שם: ויש מקומות שנהגו לומר אין כאלהינו ופיטום הקטורת וכו', והמנהג לאומרו לפי שהשבת נקראת כלה ודרך לבשם הכלה, ובשבת שהוא יום חופתה אינה צריכה בשמים לפי ששמחת חופתה משמחת יותר מכל שבעולם, ובמוצאי שבת אנו מבשמים אותה בפיטום הקטורת כל ימי השבוע, לפי שהכלה צריכה להתבשם כל ל' יום אחר חופתה, ולפיכך צריך לאומרו בכל יום עד השבת שהוא יום חופתה ואז אינה צריכה בשמים. ובצרפת אומרים אותו בשבת שחרית קודם קדיש בתרא כמו שאומרים בכל ימי השבוע שיר מזמור. ולא רצו לצרף אותו במוצאי שבת עם ויתן לך לפי שאין כבר טעם אמירתו כמו שאמרנו. והעיקר לרמוז כי השבת היא לה בשמים יותר מכל בשמים. ויש מי שכותב שאין אומרים אותו במוצאי שבת כי אם לסימן טוב לפי שפיטום הקטורת הוא מעשיר כל המתעסקים בה, ואפשר שהזכרתו ג"כ מעשיר, ואח"כ אומרים קדיש על ישראל עלינו לשבח וכל אחד הולך לביתו לשלום. עכ"ד. ע"ש.

וכ"כ רבנו יהודה ב"ר יקר שהיה רבו של רבנו הרמב"ן ז"ל (מערכת מוצאי שבת, עמוד קכה מהדורת ירושלים תשל"ט) וז"ל: מי כאלוהינו מי כאדונינו מי כמלכנו מי כמושיענו, לפי שיום שבת היא ככלה שנישאת בשבת, שאם יניחוה בני החופה במוצאי שבת יהיה לה עגמת נפש, לפיכך באים כולם ומשוררין לפניה במוצאי שבת. ולכך אנו אומרים מי כאלוהינו וגו' לשבחו מאד. ולפי שדרך לבשם הכלה במיני בשמים כל אחר השבת שהוא יום חפתה, שהרי יום החופה אינה צריכה בשמים, ששמחת חופתה משמחה יותר מכל מיני בשמים, ולאחר חופתה מבשמים אותה כדי לשמחה כל שלשים יום. כמו כן באנו לבשם השבת הנקראת כלה. ויום השבת אינה צריכה

עיונים והארות

בשמים שהוא עצמו בשמים. ולכך אנו עושים בשמים במוצאי שבת ואנו אומרים פיטום הקטורת כל ימי השבוע. דאמרינן בתנחומא (פרשת נח) מה כלה זו כשמלאו ימי החופה חוזרת למלאכתה, אף כנסת ישראל חוזרת לשעבודה. דכתוב ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה. ולפי שהקטורת מעשיר כדאמרינן ביומא, מעולם לא שנה איש בקטורת לפיכך הרגילוה במוצאי שבת לסימן טוב, וכמה דברים היו עושין רבותינו לסימן טוב כדאמרינן בהוריות (יב.) דמייתי בריש שתא קרא וכרתי וסלקא ותמרי ושאר דברים. ולפי שלא יטעה אדם לומר כי כח הקטורת הוא בלא כח אחר, באנו לרמוז ה' מוריש ומעשיר, ולכך אמרינן תחלה אין כאלוהינו מי כאלהינו אתה הוא אלהינו שהקטירו לפניך ופי' ממך כח הקטורת.

ויש אומרים פיטום הקטורת בכל יום עם השבח שאומרים תחלה כאשר סדרנו, אין כאלהינו - אומר כאלהינו לפי המנהגים, ולא בשבת לפי שהכלה צריכה להתבשם בכל שלשים יום אחר חופתה, ולכך צריך לומר פיטום הקטורת כל השבוע עד שבת שהיא יום החופה ואז אינה צריכה בשמים. ובצרפת אומרים אותו בשחר בשבת בלבד קודם קדיש בתרא והטעם לפי שאומרים בכל מקום שיר מזמור לאסף כל ימי השבוע. ואומרים בכל מקום במוצאי שבת ויתן לך, ולא רצו לצרף פיטום הקטורת עם דבר אחר לפי שלא יהיה ניכר טעם אמירתנו ויתלו העיקר בשאר הדברים הנאמרין עמו. אבל בשבת בשחר אין אומרים שום דבר אחר שהרי בשאר מקומות נמי שאין אומרים בשבת בשחרית פיטום הקטורת אין אומרים כלום אחר תפלה, והעיקר לרמוז כי השבת היא לה לבשמים יותר מהכל, והיא בשמיה ותכשיטיה, כלומר עכשיו היא מבושמת ומה שאנו מברכים לבשמים במוצאי שבת הוא להשיב את נפשנו, על שם וינפש, ווי אבדה נפש. ושבת היודעת שתחזור לחופתה אחר שבעה, אינה צריכה להתבשם אחר השבת. אבל הכלה שלא תחזור לחופתה, צריכה להתבשם אחר חופתה. וכך היא בבראשית רבה (פרשה יא ט), אמרה שבת לפני הקב"ה לכל יש לו בן זוג ולי אין בן זוגי אתמהה. אמר לה הקב"ה כנסת ישראל יהיה בן זוגך. וכיון שעמדו ישראל על הר סיני, היו זוכרין לאותו דבר. ואמר הקב"ה זכור את יום השבת לקדשו. עכ"ל. ע"ש.

וכן הביא למנהג זה של אמירת פיטום הקטורת במוצאי שבת בס' סדר היום (סדר מוצאי שבת עמוד קמב דפוס ירושלים תשל"ח) שכתב שם: ויש נוהגין לקרוא [אחר ההבדלה] פיטום הקטורת והוא ג"כ סימן הצלחה והרוחה וסימן עושר כמו שמצינו במשנה (יומא כו.) חדשים לקטורת בואו והפיסו, ומי שהקטיר פעם אחת לא היה מקטיר פעם ב', משום שכולם יזכו לאותה הצלחה ויזכו לעושר והצלחה בקריאתו. עכ"ד.

ברם עי' לרבנו החיד"א בס' מחזיק ברכה חאו"ח (סי' קלב סק"ט) שכתב שם, יש שנוהג לומר פיטום הקטורת במוצאי שבת אחר ההבדלה וכמ"ש הר"ב אבודרהם ואורחות חיים, וכ"כ בס' תוצאות חיים, אבל קבלתי מגדולים שלא לאומרו במוצאי שבת. עכ"ל. וראה נמי בס' חסד לאלפים למהר"א פאפו (סי' קלב סעיף כב) שכתב שם נמי

מאמרי הזוה"ק

ח"א קל"ה ע"א

תָּא חֲזֵי, מַה כְּתִיב לְעֵילָּא, (בראשית כה) **וְאֵלֶּה תוֹלְדוֹת יִשְׁמָעֵאל, דְּאִינּוּן תְּרֵיסַר נְשִׂיאִין** ואמר בא וראה מה כתוב למעלה, ואלה תולדות ישמעאל, שהיו י"ב נשיאים, **לְבָתַר אָמַר וְאֵלֶּה תוֹלְדוֹת יִצְחָק** [א], **סָלְקָא**

עיונים והארות

כיו"ב, דאחר שהביא שם דראוי לומר פיטום הקטורת ג"פ בכל יום לפני שחרית ולאחריה וכן לפני תפילת מנחה, בין בחול בין בשבת, הוסיף בסוגריים וכתב: ותו לא, והנוהגים לאומרו במוצאי שבת אחר הבדלה לא טוב. עכ"ל. ע"ש.

ולכן הטוב ביותר שיעשה האדם שאחר ההבדלה תיכף ומיד ישב לאכול סעודה רביעית, ואח"כ ישיב את נפשו בלימוד תורתינו הקדושה עד חצות לילה, ויעשה תיקון חצות ככל לילה, ואח"כ יאמר הפיטום הקטורת ובזה יראה הצלחה והרוחה ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח.

א. ואלה תולדות יצחק בן אברהם. אברהם הוליד את יצחק. הנה הדקדוק ידוע, מה בעי ללמדנו שאברהם הוליד את יצחק. גם יש לדקדק, היה ליה לומר אברהם הוליד יצחק, מאי את. ונראה לפרש בדרך הרמז, דהענין הוא שהשי"ת ב"ה ברא כל העולמות כדי להטיב לברואיו שכן דרך הטוב להטיב, ורצונו יתברך היה שיתנהגו בריותיו זה עם זה ג"כ במידת החסד ולהדבק בדרכיו, כמארז"ל מה הוא רחום אף אתה רחום וכו' ועי"ז הם נעשים מרכבה למידת החסד ולמידת הרחמים ויומשכו עליהם חסדים גדולים ורחמים פשוטים ממקור הרחמים. והנה עשרה דורות מנח עד אברהם, והם קלקלו מעשיהם עד שבא אברהם אבינו ע"ה וקיים העולם ע"י שאחז במידת החסד להאכיל ולהשקות לכל באי עולם, ולמד את בני דורו שיתנהגו במידת החסד זה עם זה. אח"כ בא יצחק בנו ואחז במידת הגבורה והפחד, ולמד את בני דורו שייראו ויפחדו מלפני הבורא ית"ש ושיתנהג העולם במידת הפחד בכדי שידעו שיש דין ויש דיין.

והנה חלילה לחשוב שכל אחד מהצדיקים הנ"ל אחז רק במידתו, כי זה היה ח"ו פירוד כידוע, אלא שכל אחד אחז במידתו וכל שאר הספירות היו כלולים במידתו רק שהיו בטלים במיעוטם נגד המידה שהוא החזיק בה. אח"כ בא יעקב ונעשה מרכבה למידת הרחמים, מידה הממוצעת בין חסד וגבורה והכריע ביניהם והטה כלפי חסד שיכריע קו הימין וישיוכללו החסדים בגבורות, ועי"ז נתקיים העולם ויתקיים לעולם

דַּעְתָּךְ דְּכִיוָן דִּכְתִיב בֵּיהּ בִּישְׁמָעֵאל דְּאוֹלִיד תְּרֵיסַר נְשִׂיאִין, וְיִצְחָק אוֹלִיד תְּרֵין בְּנִין, דְּדָא אִסְתַּלַּק וְדָא לָא אִסְתַּלַּק אח"כ אמר ואלה תולדות יצחק, שמא יעלה על דעתך כי כיון שכתוב בישמעאל שהוליד י"ב נשיאים, ויצחק הוליד רק ב' בנים, שישמעאל נתעלה עי"ז, ויצחק לא נתעלה במעלה כמוהו. **עַל דָּא כְּתִיב** ע"ז אומר הפסוק **מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת יְהוָה, דָּא יִצְחָק** פי' זהו יצחק שהיה מבחי' גבורות ז"א הנקרא יהו"ה, והגבורות כלולות מב' בחי', א' בחי' הפנימיות בסוד הקדושה שממנה יצא יעקב ותולדותיו, ב' החיצוניות שממנה יצא עשו ותולדותיו, **וְיִצְחָק אַפִּיק לֵיהּ לְיַעֲקֹב דְּהָוָה אִיהוּ בִּלְחוֹדוֹי יַתִּיר מִכֻּלְהוּ, דְּאוֹלִיד תְּרֵיסַר שִׁבְטִין, קִיּוּמָא דִּלְעֵילָּא וְתַתָּא** ויצחק הוליד את יעקב בקדושה שהיה הוא לבדו שקול יותר מכולם, שהוליד י"ב שבטים שהם הקיום של מעלה ושל מטה. **אֲבָל יִצְחָק לְעֵילָּא בִּקְדוּשָׁה עִלָּאָה** (ס"א וְיִשְׁמָעֵאל) ואם תאמר כי מכיון שיצחק הוליד גם עשו אם כן תחשוב שהוא בינוני, ונמצא חציו בקדושה וחציו בצד אחר, ח"ו, לא כן, אלא יצחק היה למעלה בקדושה העליונה של הגבורה דז"א. ואם תאמר א"כ גם עשו יהיה למעלה, לזה אמר **וְעֵשָׂו לְתַתָּא** ר"ל עכ"ז יצא עשו למטה בקליפות כי הוא יצא מסיגי ופסולת הגבורות של יצחק, **וְעַל דָּא כְּתִיב, מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת יְהוָה** פי' מי יכול לספר ענין רבוי גבורות הקדושות של יצחק אשר משתלשלות ברבוי מדרגות, עד שיצא מהם עשו ותולדותיו בקליפה. **יַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ, דָּא יַעֲקֹב כַּד**

עיונים והארות

שיתנהג העולם במידת הרחמים. וזה נוכל לרמוז שיתף הקב"ה מידת הרחמים למידת הדין כנ"ל. (מאור ושמש פרשת תולדות)

אִתְּדַבַּק שִׁמְשָׁא בְּסִיהֲרָא כַּמָּה כֹּכְבַיָּא נְהִירִין מִנַּיְיהוּ זה יעקב שנאמר בו ואתה קדוש יושב תהלות ישראל, והיינו כשמתיחד ז"א שהוא סוד יעקב הנקרא שמש, בלבנה שהיא סוד רחל והיינו המלכות, ואז הרבה כוכבים שהם כללות נשמות ישראל מאירות מהם, ששרשם הן הנשמות של י"ב שבטי י"ה, וכשמאירות נשמות ישראל אז הן משמיעות תהלתו של הקב"ה.

ח"א קל"ז ע"א

דָּבָר אַחֵר, וַיֶּעְתַּר יִצְחָק מפרש שלשון ויעתר פי' חתירה, והענין הוא שהזכות שיש לו מגעת עד היכל הזכות ויצחק חתר חתירה להגיע עד המזל העליון שהוא בכתר.

דְּצַלֵּי צְלוֹתֵיהּ, וְחָתַר חֲתִירָה לְעֵילָּא לְגַבֵּי מַזָּלָא עַל בָּנִין [נ] ע"י

עיונים והארות

ב. עשרים שנין. ענין זכה עזר, לא זכה כנגדו להלן מתוך המקדש מלך. ז"ל הרמ"ז ז"ל נותן טעם למה שהמתין ה' להעתר ליצחק שהדבר לא היה תלוי בטבע כי אם בסגולת יצחק. אשתהי יצחק. נודע שאע"פ שזיווגו של אדם נגזר מלמעלה בת פלוני לפלוני, מכל מקום גזרה זו הוא על תנאי אם יהיו שניהם שוים. שאל"כ לא תבוא לידי גמר. והטעם שהאיש שרשו מן החסדים והאשה מהגבורות. ויש בזה כמה בחינות לפי ערך התקבלות הגבורות אל החסדים שימשלו על הגבורות למתקן ולעשות כלי לקבל השפע וזה שארז"ל זכה עזר וכו'. והענין, שאם יש בו זכות, אותן הגבורות נמתקות בכח החסדים המתגברים בו בכח זכותו ואז היא עזר אליו ונעשה זרע. ואם לא זכה היא כנגדו. וזהו בעוצם כח הגבורות שמעכב השפע וממעט כח החסד ונעשה זעיר. והפסוק סובל שני דרכים:

א. שיעשה לו עזר מה שהוא כנגדו, שסוד הגבורות הם נגדיים לחסדים ובזכותו תהיינה לעזר.

ב. שמה שהיה ראוי להיות לו לעזר בית קיבול לשפטו, יהפך לו כנגדו. והנה נודע כי יצחק נולד מסטרא דנוקבא דהיינו משרשי גבורות הנוקבא שהם בתוך הזכר ולא היה ראוי ליקח אשה. אבל אחר העקידה נאחז בגבורות דכורין כי בעקידה פרחה נשמתו ובירידתה הורידה עמה נשמת רבקה כמ"ש ויוגד לאברהם הנה ילדה מלכה וכו'. וכמו שאברהם בן ג' שנים הכיר את בוראו כן רבקה בת ג' שנים היתה ראויה להנשא ליצחק בכל השלימות. ואפ"ה אשתהי אתתיה ולא אולידת עד דצלי צלותיה, שנתעלה עד י"ג

שהתפלל תפילתו ועי"ז חתר חתירה למעלה עד הכתר אל המזל העליון להתפלל על הבנים, **דְּהָא בְּהַהוּא אֲתַר תָּלְיָין בָּנִין** שהרי בזה המקום שהוא מזל העליון תלויה לידת הבנים, **דִּכְתִיב** כפי שנאמר בחנה (שמואל א א), **וַתִּתְפַּלֵּל עַל ה'** דהיינו על מידת י"ה שהוא הכתר המזל העליון, **וּכְדֵין וַיֵּעָתֵר לוֹ יְהוָה, אַל תִּקְרֵי וַיֵּעָתֵר לוֹ אֶלָּא וַיֵּחָתֵר לוֹ** ואז נתקיים ביצחק ויעתר לו ה' אל תקרי ויעתר אלא ויחתר, תחליף הע' בח' שכן אותיות אחה"ע מתחלפות, **חֲתִירָה חֲתַר לֵיהּ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וְקַבִּיל לֵיהּ, וּכְדֵין** חתירה חתר לו הקב"ה וקבל את תפילתו ואז **וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ** שע"י תפילה כזו אפשר לפקוד עקרות.

תָּא חֲזֵי, עֶשְׂרִין שָׁנִין אִשְׁתָּהֵי יִצְחָק עִם אִתְּתֵיהּ וְלָא אוֹלִידַת, עַד דְּצַלֵּי צְלוֹתֵיהּ [ג] בא ראה עשרים שנים נשתהה יצחק עם אשתו ועדיין לא הולידה עד שהתפלל תפילתו עליה כי לפי הפשט רבקה היתה בת שלש ואינה ראויה לילד עד גיל

עיונים והארות

תיקוני דיקנא שבה מקור הדינים המתוקים. מקדש מלך.

ג. צלי יצחק היה מתפלל על דרך כמו שכתב אאמו"ר בשם הבעש"ט זלה"ה. כשחסר איזה ענין, ידע שזאת חסר גם לשכינה הקדושה כפי חלקו. לזה צריך להתפלל תחילה להשלים למעלה חסרון הזה וממילא נשלם למטה. לזה כתיב ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כביכול לנוכח המלכות כי אז לא היה מי שיגרום יחודא דלעילא בזו"נ אלא יצחק לבד. וזהו ויעתר ליהו"ה, ז"א קדישין. לנוכח אשתו, אדנ"י מלכות כדי שיהיה ייחוד יאהדונה"י. ויעתר לו ה', שנעשה למעלה היחוד הקדוש הזה בזו"נ יאהדונה"י. אח"כ ותהר רבקה אשתו למטה. ויעתר יצחק, דצלי צלותיה ר"ל התפלל שיהיה הייחוד העליון יחוד הזו"נ למעלה וחתר חתירה ע"י תפלתו שהעלה בחינת מ"נ שלו. פירוש חתר חתירה ביסודה דמלכות בסוד באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם שהם האבות. ולפי שיצחק נברא בבחי' נוקבא שעבור זה היה עקר שלא היה יכול להוליד בנים, ובעקידה נתלבשה בו בח' דכר בפנימיות נשמתו, נתעברה בו בחינת אברהם אבר יסוד צדיק ומ"ה דאברהם כדי שיוכל להוליד בנים. וכשראה יצחק שעברו עשר שנים ולא הוליד, היה חושב שהעיבור הזה שנתעבר בו בחינת דכר, זאת בודאי אינו אלא בבחינת

שלש עשרה, ואח"כ שהה עוד עשר שנים מן הדין לדעת אם ראויה לילד הרי עשרים שנה, והזהר מסביר. **בְּגִין דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אִתְרָעֵי בִּצְלוֹתְהוֹן דְּצַדִּיקַיָּא, בְּשַׁעְתָּא דְּבָעָאן קַמֵּיהּ צְלוֹתְהוֹן עַל מַה דְּאִצְטָרִיכוּ** היות והקב"ה רוצה בתפילתם של הצדיקים בשעה שהם מבקשים לפניו בתפילתם על מה שהם צריכים, לפי שע"י תפילתם מתוסף כח למלעלה וע"י תפילת יצחק יצאו כמה נשמות ונפקדו כמה עקרות. **מַאי טַעְמָא, בְּגִין דְּיִתְרַבֵּי וְיִתּוֹסַף רְבוּת קוּדְשָׁא לְכָל מַאן דְּאִצְטָרִיךְ בִּצְלוֹתְהוֹן דְּצַדִּיקַיָּא** ומה הטעם בזה היות שע"י תפילתם יתרבה ויתוסף שפע רב של קדושה בסוד שמן משחת קודש לכל מי שצריך דהיינו לשכינה כי היא אין לה מעצמה כלום וע"י ששואלים ממנה היא עולה למעלה ושואלת ומבקשת ועי"ז מתייחדת עם דודה ונוטלת שפע וברכה ע"י תפילתם של הצדיקים.

תָּא חֲזֵי, אַבְרָהָם לָא צַלֵּי קַמֵּי [ד] **קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא דְּיִתֵּן לֵיהּ בְּנִין, אַף עַל גַּב דְּשָׁרָה עֲקָרָה הָוַת** בא וראה אברהם לא התפלל לפני הקב"ה שיתן לו בנים אפילו ששרה היתה עקרה היות והבטיח לו הקב"ה שעם ישראל יצא ממנו.

עיונים והארות

פנימיות נשמתו לבד, אבל בגופו הוא עדיין בבחינת עקר ולכן אינו יכול להוליד. אז חתר חתירה לעילא לגבי מזלא שהוא המזל הי"ג דדיקנא דא"א שמשם נאצל ב"חי צדיק" שעבור זה יכול להוליד בנים. וז"ש על בנין.

ד. אברהם לא צלי: בספר יודע בינה כתבתי מ"ש הרמ"ק ורח"ו ז"ל בזה ואוסיף לתת טעם למה לא התפלל אברהם אבינו ע"ה. אם משום שהבטיחו ואעשה אותך לגוי גדול, הלא ברכה זו כוללת גם ליצחק בנו כמ"ש כי ביצחק יקרא לך זרע וא"כ מדוע התפלל יצחק הרי היה לו לסמוך על הברכה שקיבל אביו. ויובן במ"ש הרב שקודם שניתוסף אות ה' באברהם היה בסוד חסדים סתומים כי הוא היה סתום בערלה ולכן לא רצה להמשיך נשמה לבנו באותו מצב. ועוד, שלפי סדר המידות היה לו להוליד גבורה שהיא בן החסד ולכן נתיירא להביאו לעולם בכח תפלתו שמא יבוא קודם זמנו עד היותו בן ק' שנה בסוד עשר ספירות

וְאִי תֵּימָא, הָא כְּתִיב, הֵן לִי לֹא נָתַתָּ זָרַע ואם תאמר הרי כתוב באברהם (בראשית טו) הן לי לא נתת זרע בזה שנראה שהוא מתפלל, **הַהוּא לָאו בְּנִין צְלוֹתָא הָוָה** (נ"א הַהוּא לָא בָּעֵי בְּנִין) **אֶלָּא כְּמַאן דְּמִשְׁתָּעֵי קַמֵּי מָרֵיהּ** הדיבור הזה לא היה בשביל תפילה אלא כמי שמדבר דברים לפני אדונו כי לא נתכוין לעשות יחודים בתפילה אלא דרך דבורו הזכיר צרתו והשליך על ה' יהבו. **אֲבָל יִצְחָק צַלֵּי עַל אִתְּתֵיהּ, בְּגִין דְּהָא אִיהוּ הָוָה יָדַע דְּלָאו אִיהוּ עָקָר אֶלָּא אִתְּתֵיהּ** אבל יצחק התפלל על אשתו שממנה יצאו אותן הנשמות, ולא על עצמו היות שידע שלא הוא העקר שהרי בעקדה נתעברה נשמתו ונתוסף בו בחינת הזכר, ולכן לא התפלל על עצמו, **דְּיִצְחָק הָוָה יָדַע בְּרָזָא דְּחָכְמְתָא, דְּיַעֲקֹב זָמִין לְמִיפַּק מִנֵּיהּ בִּתְרֵיסַר שִׁבְטִין** והיה יודע יצחק בסוד החכמה–ברוח הקודש שיעקב מזומן לצאת ממנו בשנים עשר שבטים, **אֲבָל לָא יָדַע אִי בְּהַאי אִתְּתָא אִי בְּאָחֳרָא, וְעַל דָּא לְנִכַּח אִשְׁתּוֹ וְלָא לְנִכַּח רִבְקָה** אבל לא היה יודע אם מזאת האשה או מאשה אחרת, ולכן התפלל לנכח אשתו היות והיא רעיתו והבנים שלו יהיו ממנה ולא כתוב לנכח רבקה.

אָמַר הַהוּא רַבְיָא בְּרֵיהּ דְּרִבִּי יְהוּדָה, אִי הָכִי אַמַּאי לָא רָחֵים לֵיהּ יִצְחָק לְיַעֲקֹב כָּל כָּךְ כְּמוֹ לְעֵשָׂו אמר אותו תינוק בנו של רבי יהודה אם כן מדוע לא אהב יצחק את יעקב כל כך כמו שאהב את עשו, **הוֹאִיל וְהָוָה יָדַע**

עיונים והארות

כל א' כלולה מעשר בעשר אותיות שם מ"ה ואז ניתוסף לו ה' סוד ה' חסדים בגילוי גמור כדי שלא יגבר כח הגבורה שיוליד. ועכ"ז הוצרכה העקידה לכבוש את הדין ואחר שהומתק נולדה בת זוגו. מתוך מקדש מלך.

דְּזָמִין אִיהוּ לְקַיְימָא מִנֵּיהּ תְּרֵיסַר שִׁבְטִין כיון שהיה יודע שעתיד הוא להעמיד ממנו שנים עשר שבטים. אָמַר לֵיהּ שַׁפִּיר קָאָמַרְתְּ, אֶלָּא כָּל זִינָא רָחִים לֵיהּ לְזִינֵיהּ וְאִתְמַשִּׁיךְ וְאָזִיל זִינָא בָּתַר זִינֵיהּ אמר לו יפה אמרת, אלא לכך אהב יצחק את עשו כי כל מין אוהב את מינו ונמשך והולך מין אחר מינו. כי נטיית האדם לאהוב לזולתו נקבעת מצד השרשים העליונים שלו כי שם מקום האהבה האמיתית.

תָּא חֲזֵי, עֵשָׂו נָפַק סוּמָּק כְּמָה דִכְתִיב בא וראה עשו יצא אדום מצד הגבורות כמו שכתוב (בראשית כה), וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אַדְמוֹנִי כֻּלּוֹ וְגו', וְאִיהוּ זִינָא דְיִצְחָק דְּאִיהוּ דִינָא קַשְׁיָא דִלְעֵילָּא והוא מינו של יצחק שהוא דין קשה שלמעלה בקדושה כלומר מצד הגבורות הקדושות ולכן, וְנָפַק מִנֵּיהּ עֵשָׂו, דִּינָא קַשְׁיָא לְתַתָּא דְּדָמְיָא לְזִינֵיהּ, וְכָל זִינָא אָזִיל לְזִינֵיהּ יצא ממנו עשו שהוא דין קשה שלמטה בס"א שהם כוחות החיצונים והקליפות מצד הגבורות החיצוניות שדומה למינו של יצחק וכל מין הולך למינו, וְעַל דָּא רָחִים לֵיהּ לְעֵשָׂו יַתִּיר מִיַּעֲקֹב כְּמָה דִכְתִיב, ולבן אהב את עשו יותר מיעקב כמו שכתוב (בראשית כה) וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צַיִד בְּפִיו. כְּתִיב הָכָא כִּי צַיִד בְּפִיו, וּכְתִיב הָתָם (בראשית י) עַל כֵּן יֵאָמֵר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צַיִד לִפְנֵי יְהוָה כי עשו היה גבור מצד הגבורה והראיה כי היה צד חיות כתוב כאן בעשו כי ציד בפיו וכתוב בנמרוד כנמרוד גבור ציד לפני ה', והפירוש כמו שנמרוד היה מצד הדין קשה–מס"א, כך עשו.

אָמַר רִבִּי יִצְחָק, כְּתִיב, (בראשית כה) **וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת יְהוָה** כי יעקב ועשו היו מקטרגים זה בזה כי עשו באה נשמתו מסמא"ל כאשר הוא רוכב על הנחש שהיא לילי"ת והם זכר ונקבה, ויעקב בא מהתפארת שהוא רוכב על השכינה כרסייא קדישא ונקרא שמש ולבנה, ושואל **לְאָן אֲתַר אָזְלַת, לְבֵי מִדְרָשָׁא דְּשֵׁם וְעֵבֶר** לאיזה מקום הלכה לדרוש את ה' לבית המדרש של שם ועבר לדעת מה תהא עליה. **וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ, דְּתַמָּן הָוָה הַהוּא רָשָׁע דְּעֵשָׂו אַגַּח קְרָבָא בֵּיהּ בְּיַעֲקֹב** מפני ששם בבטן היה אותו המלאך של עשו ועשה מלחמה עם יעקב. **וַיִּתְרֹצְצוּ, אִתַּבָּרוּ כְּמָה דְּאָמְרִינָן, רָצִיץ אֶת מוֹחוֹ. אִתַּבָּרוּ דָּא עִם דָּא וְאִתְפַּלָּגוּ** ויתרוצצו פי' נשברו כמו שאומרים שבר את מוחו, והיו רבים זה עם זה ונחלקו אחד מהשני, ויעקב לקח חלק הטוב. **תָּא חֲזֵי, דָּא סִטְרָא דְּרוֹכֵב נָחָשׁ** בא וראה זה עשו היה מצד הס"א שרוכב על נחש, **וְדָא סִטְרָא דְּרוֹכֵב עַל כָּרְסְיָא שְׁלֵימְתָּא קַדִּישָׁא בִּסְטְרָא** (דף קלח ע"א) **דְּשִׁמְשָׁא, לְשַׁמָּשָׁא בִּסְיָהֲרָא** וזה יעקב מצד הקדושה שרוכב על כסא שלם של קדושה מצד השמש שהוא יעקב בחי' ז"א לשמש במלכות שנקראת ירח [ה].

עיונים והארות

ה. **בגין** דאתמשך עשו אבתריה דההוא נחש: וכיון שעשו נמשך אחרי אותו נחש. כתב רח"ו, רצה לתרץ בזה קושיא אחת אשר בתירוצה האריך בכל ענין זה והוא, איך יעקב הנקרא איש תם התנהג ברמאות ובעקבה גדולה עם אחיו עשו וגם עם לבן. והנה היה ראוי לאיש שכמותו שיתנהג בתמימות גדולה בכל מעשיו ולא כן היה כי אם בענין הבכורה ובענין הברכה בכל התנהג בעקבה גדולה. וכוונת התירוץ, כי הנה כתיב עם גבר תמים תתמם ועם עקש תתפתל. והנה ידעת

וְתָא חֲזֵי, בְּגִין דְּאִתְמַשַּׁךְ עֵשָׂו אַבַּתְרֵיהּ דְּהַהוּא נָחָשׁ, אָזִיל עִמֵּיהּ יַעֲקֹב בַּעֲקִימָא ובא וראה היות ונמשך עשו אחרי אותו הקדמוני שהוא הס"מ, לכן הלך אתו יעקב בעקמימויות ובתחבולות, **כְּנָחָשׁ דְּאִיהוּ חַכִּים, וְאִיהוּ אָזִיל בְּעַקִימוּ, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר** כמו נחש שהוא חכם והוא הולך בעקמומיות בתחבולות כמו שנאמר (בראשית ג), **וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם וְגו', חַכִּים** התרגום מתרגם ערום חכם. **וְעוֹבָדוֹי דְיַעֲקֹב לְגַבֵּיהּ הָווּ לֵיהּ כְּנָחָשׁ** ולכן מעשיו של יעקב לגבי הנחש היו בחכמה מופלגת כמו הנחש, **וְהָכִי אִצְטְרִיךְ לֵיהּ, בְּגִין לְאַמְשָׁכָא לֵיהּ לְעֵשָׂו בַּתְרֵיהּ דְּהַהוּא נָחָשׁ** וכך היה צריך וראוי להתנהג עמו, היות וצריך למשוך את עשו אחרי אותו נחש, **וְיִתְפָּרֵשׁ מִנֵּיהּ, וְלָא יְהֵא לֵיהּ חוּלָקָא עִמֵּיהּ בְּעָלְמָא דֵּין וּבְעָלְמָא דְּאָתֵי** ויפרד מיעקב ולא יהיה לו חלק עמו לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, ועי"ז יפריד מהשכינה את כוחות הטומאה. **וְתָנֵינָן, בָּא לְהָרְגֵךְ,**

עיונים והארות

רמז יעקב ועשו שהוא רמז הקדושה והטומאה וכמ"ש דא סטרא דרוכב נחש ודא סטרא דרוכך על כרסיא וגו'. וידעת כי זה הרוכב נחש כל מגמתו להתקרב אל הקדושה וכל מעשי האבות הם רמז אל הדברים העליונים כמו שידעת. ואם תבין תוכל לדייק כל הדברים באמיתות. והנה כדי שלא יתחבר זה הנחש אל הקדושה, בעינן למיזל עמיה כפי דרכו וכמו שהוא הוי ערום ואזיל בעקימו הכי בעינן לאזלא בעקימו עמיה בגין למטעייה דלא יתקרב לקדושה. ואנן יהבינן ליה אחד שעיר ביוה"כ וכן בכל ר"ח. ודוגמא זו בכל הדברים כאשר ידעת בענין הנטילה של מים אחרונים ובענין שער התפילין וכיו"ב רבו מלמנות ובזה אסתלק מן הקדושה. ולכן מן הבטן התחיל יעקב, שהוא דוגמת הת"ת הדוחה את סמא"ל, מלהתחבר עם המלכות כן יעקב ועשו הם רמז אל הת"ת ולסמא"ל. ומן הבטן אזיל עמיה בעוקבא כמ"ש בבטן עקב וכו' ונתרוצצו שם. והוא כי שם נחלו עולמותיהם ומשם מן הבטן חלקו העולמות זה נטל עוה"ב וזה ס"א הנקרא עקב כי הוא סוף הכל כנודע כי הטומאה בעקב הקדושה. וכמו שהעקב הוא מזוהם מכל הגוף לכן הטומאה נקראת עקב הקדושה. ובגין לאכפיא להוא עקב שוי ידיה בעת יציאתו מן הבטן על ההוא עקב בגין לאכפיא ליה. וזהו וידו אוחזת בעקב עשו.

אַקְדִּים אַנְתְּ וְקַטְלִיהּ ושנינו הבא להרגך תקדים אתה ותהרוג אותו. **כְּתִיב, בַּבֶּטֶן עָקַב אֶת אָחִיו דְּאַשְׁרֵי לֵיהּ לְתַתָּא, בְּהַהוּא עָקֵב** כתוב, כי בעודם בבטן עקב יעקב את עשו שהשליך אותו למטה בס"א באותו עקב כלומר שעקבו והכניסו בקליפות, **הֲדָא הוּא דִּכְתִיב,** וזה הוא שכתוב (בראשית כח) **וְיָדוֹ אוֹחֶזֶת בַּעֲקֵב עֵשָׂו, דְּשַׁוֵּי יָדוֹי עַל הַהוּא עָקֵב לְאַכְפָּיָא לֵיהּ עָקֵב** וידו אוחזת בעקב עשו ששם ידו על אותו עקב לכפות אותו ולהכניע אותו תחת הקדושה.

ח"א קמ"ב ע"א

תָּא חֲזֵי בא וראה, **יַעֲקֹב כָּל עוֹבָדוֹי הָווּ לִשְׁמָא דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** יעקב אבינו כל מעשיו היו לשמו של הקב"ה, **וּבְגִין כָּךְ קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא הָוָה עֲמֵיהּ תַּדִּיר** ובשביל זה הקב"ה היה עמו תמיד כמ"ש והנה אנכי עמך, **דְּלָא אַעְדֵּי מִנֵּיהּ שְׁכִינְתָּא** שלא סילק ממנו את השכינה כלל ועיקר. **דְּהָא בְּשַׁעְתָּא דְּקָרָא לֵיהּ יִצְחָק לְעֵשָׂו בְּרֵיהּ, יַעֲקֹב לָא הָוָה תַּמָּן** שהרי בשעה שקרא יצחק לעשו בנו, יעקב לא היה שם, **וּשְׁכִינְתָּא אוֹדַעַת לָהּ לְרִבְקָה** והשכינה הודיעה זאת לרבקה ברוח הקודש, **וְרִבְקָה אוֹדַעַת לֵיהּ לְיַעֲקֹב** ורבקה הודיעה ליעקב כי רצון השכינה היה לברך את יעקב.

רִבִּי יוֹסֵי [ו] **אָמַר, תָּא חֲזֵי, אִי חֵם וְשָׁלוֹם בְּהַהוּא זִמְנָא יִתְבָּרַךְ**

עיונים והארות

ו. **רבי** יוסי אומר - ענין הברכות. להלן מתוך רח"ו. יראה לומר כי רבי יוסי בא ללמדנו על הסוד הגדול של יעקב עשו ורבקה בענין הברכות. והוא, כי כבר ידעת ענין חטא אדה"ר שנמשך ע"י אדם

עֵשָׂו בא וראה, אם חלילה באותו זמן היה מתברך עשו הרשע, **לֹא יִשְׁלוֹט יַעֲקֹב לְעָלְמִין** ח"ו לא היה שולט יעקב, והעולם היה תחת שלטון הקלי', ובכל יום ויום היתה תגבורת הקלי', עד שהכל היה נהפך לס"א. כי יעקב בא לתקן את חטא אדה"ר, ורבקה באה לתקן את חוה. ועשו הוא גלגול של הנחש, וכולם באו לתקן מה שקלקלו קודם, ואם הנחש שהוא עשו היה מתברך לא היתה תקומה ותיקון לעולם ח"ו. **אֶלָּא מֵעִם קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא**

עיונים והארות

וחוה והנחש. והנה, באו ג' אבות בגלגול אדה"ר כדי להשיב האבידה. ולהיות כי יעקב הוא גופא דאמצעיתא ושופריה דיעקב מעין שופריה דאדה"ר, לכן עיקר התיקון הוצרך להיות ע"י יעקב. ולכן הוצרך יעקב לתקן כל הקללות אשר נתקלל בהם אדה"ר ע"י מה שחטא, ולהחזירם לברכות. לפי שע"י אשר יצא אדם אל הקליפות ואכל מהם כנודע, לכן נתקלל, כי כל הקללות הם בקליפות בסוד ארור כנען. לכך הוצרך יעקב ליכנס בדרגא דברוך ולהסיר עצמו מן הקללות. והנה, בא יעקב בגלגול אדם, ועשו בא בגלגול הנחש, ורבקה באה בגלגול חוה. והנה, הוצרך יעקב להסיר את עשו מן הברכות. וסוד הזה יובן בסוד אחיזת הנחש בקדושה ובברכה ע"י החטא דוקא.

ובזה תבין הטעם לקושיא הגדולה, למה רצה יצחק לברך את עשו ואהב אותו כל כך. אך הכל רמוז בסוד חטא אדה"ר כי הלא יצחק בסוד הגבורה ולכן לפי שעשו היתה לו מעט אחיזה בקדושה בשביל שהיה עשו בסוד זוהמת הנחש שהטיל בחוה אשר עתה הולידו יצחק בסוד הגבורה. כי הנה עשו הוא סוד הקליפות שפיכות דמים הנדבקת באדם. ועתה נצרף יצחק ע"ג המזבח בשפיכות דמו ויצא עשו ממנו. אמנם עכ"ז היה יצחק חפץ לקרבו מעט אל הקדושה ולתקנו כי מעשה ידיו הוא ומכוחו הוא, כנודע כי עשו נאחז ביצחק ויונק ממנו. ואמנם יעקב שהוא השלם והוא שופריה דאדה"ר לא היה חפץ בזה, אלא שישאר עשו שהוא בדוגמת הנחש משולל מכל הברכות וישאר ארור, וכל הקללות שנתקללו אדם וחוה כולם יפלו על ראשו. וזהו סוד קניית הבכורה אשר נתאחז בה עשו ע"י חטא אדה"ר.

והנה רבקה באה לתקן חטא חוה כי היא גרמה הכל כנודע, ולכן אם ח"ו היה עשו מתברך באותו זמן, ר"ל באותו זמן אשר ידעת כי יצחק ויעקב ורבקה ועשו כולם הם גלגול אדם וחוה והנחש, ועתה באו לתקן המעוות, ואם ח"ו יחזור עתה עשו להתברך מפי יצחק, נמצא כי היה נשאר אדה"ר וחוה בקללותיהם ויתגבר הנחש בברכותיו לינוק מן השכינה. ואותו החלק של אדה"ר שהוא יעקב שהוא עיקר גופו יתאבד לגמרי ולעולם יכנע תחת הקליפות. ולכן הוצרך לתקן את אשר בא לתקן. וז"ש וכולא באתריה אתא כדקא יאות. כלומר, כי ממש עתה באו אלו לתקן ענין אדה"ר. ולכן סמך לזה ואמר, ת"ח ורבקה אוהבת את יעקב וכו'. כלומר, כי רבקה באה במקום חוה ולתקן את אשר עותה פעם ראשונה, וע"י רבקה באו כל הקללות על יעקב. ולכן עתה אהבה את יעקב כי הוא בנה ובעלה העיקרי. ובג"כ שדרת בגיניה דיעקב, כי הוצרכו הדברים להתגלגל על ידה דוגמת אשר על ידה נתקלל אדם. ע"כ מרח"ו.

הָוָה ולכן מאת הקב"ה היה שיתברך יעקב, כדי לתקן כל התיקונים שצריך, **וְכֹלָּא בְּאַתְרֵיהּ אָתָא כְּדְקָא חָזֵי** והכל בא במקומו כפי הראוי להיות באותו זמן, ונתקן חטא אדה"ר. **תָּא חֲזֵי,** בא וראה (בראשית כה) **וְרִבְקָה אוֹהֶבֶת אֶת יַעֲקֹב כְּתִיב** כתוב, **וְהָא אִתְּמַר** והרי כבר נתפרש זה, כי רבקה היתה בגלגול חוה ויעקב גלגול אדה"ר, ובאה לתקן מה שעשתה בגלגול הקודם שהחטיאה את בעלה. **וּבְגִין כָּךְ שַׁדַּרַת בְּגִינֵיהּ דְּיַעֲקֹב,** ובשביל כך שלחה עתה עבור יעקב, שקודם היה בעלה, כדי שעתה יקבל את הברכות (בראשית כז) ואמרה לו **הִנֵּה שָׁמַעְתִּי אֶת אָבִיךָ מְדַבֵּר אֶל עֵשָׂו אָחִיךָ לֵאמֹר.**

וְעַתָּה בְּנִי שְׁמַע בְּקוֹלִי וגו' ולך ותקבל את הברכות. **בְּהַהוּא זִמְנָא, עֶרֶב פֶּסַח הָוָה** [ז] באותו זמן ערב פסח היה, **וּבָעֵי יְצֵר הָרָע לְאִתְבָּעָרָא, וּלְשַׁלְטָאָה סִיהֲרָא, רָזָא** (דף קמב ע"ב) **דְּמְהֵימְנוּתָא** שאז

עיונים והארות

ז. ערב פסח הוה. הנה יש מחלוקת מתי היה ענין זה. חד אמר בערב פסח הוה וחד אמר דביוה"כ היה. ואפשר שמחלוקת זו נמשכת ממחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע מתי נברא העולם. חד אמר בתשרי נברא העולם, וחד אמר בניסן. והנה כפי סברת מי שאמר בניסן היה, לכן שאל יצחק שני תבשילין אחד משום קרבן פסח ואחד משום קרבן חגיגה, ולכן היו שני גדיי עזים. והענין כי הנה רבקה בסוד חוה באה לתקן קלקולה והיא אשר המשיכה זוהמת הנחש הנקרא שאור שבעיסה והוא הנקרא חמץ ומחמצת כנודע וכנזכר בפרשת פנחס דף רנ"א ע"ב. ולכן אחר שידעת כי סוד הפסח הוא להכניע את הקליפות ע"י שחיטתו ושריפתו וכל המשפטים הנעשים בו כנודע, ואז מתבער החמץ והקליפות מן העולם וקיימא סיהרא באשלמותא כי הוא ליל ט"ו. ולכן רבקה יעצה ליעקב להביא קרבן פסח לבער את עשו מן העולם, ואחריו קרבן חגיגה לחוג עם השכינה ולהתדבק עמה שתשפיע עליו את ברכותיה ולאשלטא עליה בדרגא דברוך ולאפקיה מדרגא דארור.

ורבי יהודה חולק וסובר ששני גדיי העזים היו כנגד שני השעירים שביוה"כ א' חטאת לה' והשני שעיר לעזאזל. ודעתו מתיישבת עם הדעה שביוה"כ נברא העולם. ושני גדיי העזים הם כנגד השוחד שעתידים ישראל לתת למקטרג בכל שנה. וכן יעקב הקריב שני גדיי עזים כנגד שני שעירי יוה"כ

צריך היצר הרע שהוא שרו של עשו ס"מ, להתבער מן העולם ע"י שריפת החמץ, ולהשליט את השכינה שהיא סוד האמונה, והוא זמן שהלבנה מלאה ורבקה שהיא בחינת המלכות יש בידה כח לפעול. **וְעַל דָּא עָבְדַת תְּרֵי תַּרְשִׁילִין** ועל זה עשתה רבקה שני תבשילין, אחד לזכר קרבן פסח–לבער את הס"מ ע"י שחיטתו וצלייתו, ואחד לקרבן חגיגה לחגוג עם השכינה כדי שיתברך יעקב.

רִבִּי יְהוּדָה אָמַר רבי יהודה חולק ואומר לא היה זה בפסח, אלא ביום הכיפורים, **רָמַז הָכָא דִּזְמִינִין בְּנוֹי דְּיַעֲקֹב לְקָרְבָא שְׁנֵי שְׂעִירִים** ורמז כאן בשני התבשילין שני גדיי עזים, שעתידים בני יעקב להקריב שני שעירים ולא כבשים, **חַד לַיהוָה, וְחַד לַעֲזָאזֵל, בְּיוֹמָא דְכִפּוּרֵי** אחד לה' ואחד לעזאזל, ביום הכיפורים. **וּבְגִין כָּךְ, קָרִיבַת שְׁנֵי גְּדָיֵי עִזִּים, חַד בְּגִין דִּרְגָּא דִּלְעֵילָּא** ולכן הכינה רבקה שני גדיי עזים לעשות אותם ליצחק, אחד כנגד הגורל לה', בשביל מדרגה העליונה–הגבורה העליונה שהיא שורש יצחק שבקדושה, **וְחַד בְּגִין לְכַפָּיָא דַּרְגָּא דְּעֵשָׂו, דְּלָא יִשְׁלוֹט עֲלֵיהּ דְּיַעֲקֹב** ואחד שהוא הגורל לעזאזל, כדי לכפות ולהכניע מדרגת עשו שהוא הס"מ, שלא תשלוט על יעקב אבינו, **וְעַל דָּא שְׁנֵי גְּדָיֵי עִזִּים, וּמְתַרְוַיְיהוּ טָעִים יִצְחָק וְאָכִיל** ועל זה אמרה רבקה להביא שני גדיים, ומשניהם טעם יצחק ואכל, כי שניהם היו צריכים להתקן ע"י האכילה, לפי שיצחק ממדת הגבורה שבקדושה, ולכן אכל גם מהשעיר של החיצונים כדי לתת להם התמצית של הגבורות.

עיונים והארות

ועל ידם זכה אל הברכות כי כל מעשי האבות סימן לבנים. ע"כ מרח"ו.

ח"א קמ"ג ע"א

תָּא חֲזֵי בא וראה, **בְּשַׁעֲתָּא דְּאָמַר יִצְחָק לְעֵשָׂו,** בשעה שאמר יצחק לעשו (בראשית כז) **וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִי צְיִדָה, בְּה"א** ה' היתרה של ציד–ה, בסוד ה' של הוי"ה–רמז לשכינה, אמר לו שיצא לשדה של השכינה שהיא חקל תפוחין קדישין, היה אומר עשו שהולך שם להתפלל, ותצוד את השכינה ותביא אותה, כדי שנתברך מפיה, **וְאוּקְמוּהּ** ופרשוהו רבותינו. **וְנָפַק עֵשָׂו בְּגִין דְּיִתְבָּרֵךְ מִיִּצְחָק, דְּקָאָמַר לֵיהּ,** ויצא עשו כדי שיתברך מיצחק שאמר לו (בראשית כז) **וַאֲבָרְכָה לִפְנֵי יְהוָה, דְּאִלּוּ אָמַר וַאֲבָרְכָה וְלָא יַתִּיר, יָאוּת** שאילו אמר יצחק לעשו ואברכה ולא יותר מכך, טוב הוא, שהרי יברך אותו רק כפי מדרגתו הראויה לו. **בֵּינָן דְּאָמַר לִפְנֵי יְהוָה** אבל כיון שאמר לפני ה', **בְּהַהִיא שַׁעֲתָּא אִזְדַּעְזַע כָּרְסֵי יְקָרָא דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** [ח] באותה שעה נזדעזע כסא הכבוד של הקב"ה, **אָמְרָה, וּמַה דְּיִפּוֹק חִוְיָא מֵאִנּוּן לְוָוטִין, וְיִשְׁתָּאַר יַעֲקֹב בְּהוּ** ואמרה וכי ע"י הברכות יצא אותו נחש–הס"מ מאותן הקללות, וח"ו ישאר יעקב בהם ויהיה מקולל לעולם.

עיונים והארות

ח. אזדעזע כורסיא יקרא וכו'. והנה ענין זה יובן במה שידעת כי נשמות ישראל חצובות מתחת כסא הכבוד וכסא הכבוד שהוא סוד הבריאה הוא מקור אל נשמות ישראל הקדושים. ולכן בראות הכסא (הוא בחינת עולם הבריאה כנ"ל) כי יצחק היה מכניס את הקליפה בקדושה ומוציא את יעקב מן הקדושה, אזדעזעת בודאי כי תשאר כביכול פגומה לעולמים כי אם אין ישראל, אין כסא כביכול. ובזה תבין ענין הצדיקים שהם המרכבה וכסא להשי"ת. אמנם המלאכים הם למטה ביצירה והם חיות ואופנים שתחת הכסא ומשרתים אותו. ודי בדרוש הזה. מרח"ו.

בְּהַהִיא שַׁעֲתָא באותה שעה, **אִזְדַּמַּן מִיכָאֵל וְאָתָא קַמֵּיהּ דְּיַעֲקֹב,** [ט] **וּשְׁכִינְתָּא בַּהֲדֵיהּ** נזדמן המלאך מיכאל שר החסד והברכות, ובא לפני יעקב כשנכנס אצל יצחק אביו והשכינה עמו, **וְיָדַע יִצְחָק, וְחָמָא לְגַן עֵדֶן בַּהֲדֵיהּ דְּיַעֲקֹב, וּבָרְכֵיהּ קַמֵּיהּ** וידע יצחק שהמלאך מיכאל נכנס, וגם ראה את גן עדן עם יעקב, וברכו לפני השכינה אך עדיין חשב שעשו טוב. **וְכַד עָאל עֵשָׂו, עָאל בַּהֲדֵיהּ גֵּיהִנָּם** אמנם כאשר נכנס עשו, נכנס עמו הגיהנם, ועמו פלונית היא הנחש נוק' דס"מ. **וְעַל דָּא** ועל זה נאמר (בראשית כז) **וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדוֹלָה עַד מְאֹד, דְּחָשַׁב דְּלָא הֲוָה עֵשָׂו בְּהַהוּא סִטְרָא** שעד עכשיו חשב יצחק שלא היה עשו באותו צד של הס"א, ונצטער שהיה אוהבו עד עתה וטעה לחשוב שהוא צדיק, **פָּתַח וְאָמַר, וְאֲבָרְכֻהוּ, גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה** [י] (בראשית כז).

עיונים והארות

ט. בההיא שעתא אזדמן מיכא"ל וגו'. וזה יובן במ"ש דניאל (דניאל פרק י' פסוק כ"א) ואין אחד מתחזק עמי על אלה כי אם מיכא"ל שַׂרְכֶם, והענין כי מיכא"ל הוא המלמד סניגוריא על ישראל והוא אפוטרופוס שלנו במרום. עוד טעם שני במ"ש לעיל פרשת וירא דף ק"א ע"א בס"ת כי בכל אתר דמיכא"ל תמן, ודאי הוא שם השכינה לפי שאין השכינה נוסעת אלא עמו כי הוא מרכבה של השכינה הנקראת אופן הגדולה, כי מיכא"ל רשום בגדולה ואחריו נמשכים השאר. ויתכן לומר כי ודאי מ"ש מיכא"ל הוא לפי שאחריו נגררים השאר, אבל אה"נ דשאר המרכבה אתו תמן בהכרח עם השכינה. והנה לז"א כריח שדה, כי כבר נודע כי הם ג' גווני הקשת מיכא"ל גבריא"ל רפא"ל, והם דוגמת התפוח הכולל ג' גוונים הנזכרים והוא בסוד הת"ת עם החסד והגבורה, ואלו ג' המלאכים הם ג' גווני הקשת דוגמת ג' גווני התפוח והם מרכבה אליהם. והנה באמרו כי נכנס עמו שדה תפוחים, הנה פשיטא כי נכנם עמו ג' גווני הקשת שהם בסוד ג' גווני התפוח. והנה, יצחק חשב כי היה עשו ונכנסה עמו השכינה וברכו בלב שלם בחשבו כי כן היה האמת כמו שחשב כי היה עשו בקדושה. וכאשר היה רואה דעאל עמיה גיהנם (ר"ל לאחר שיעקב הלך ונכנס עשו) אז:

י. ויחרד יצחק וגו'. מפני כמה סיבות. א'. לפי שהיה רוצה לברכו על חינם בהיותו דבוק בגיהנם ובקליפות. ב'. כי נצטער על היות בנו יוצא חלציו בקליפות לגמרי. ג'. אל עיקר האמת כי עד עתה היה אוהבו תמיד ודבק בו בחשבו כי היה צדיק. ובראותו כי לא כן היה, נצטער מאד על מה שהיה

בְּגִין כָּךְ, אִזְדַּמַּן יַעֲקֹב בְּחָכְמָתָא וּבַעֲקִימוּ משום כך נזדמן יעקב בחכמה ובעקמימות נגד עשו **דְּאַיְתֵי בִּרְכָאן עֲלֵיהּ דְּיַעֲקֹב דְּאִיהוּ כְּנַוְונָא דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן** שהביא את הברכות על יעקב שהוא כדוגמת אדה"ר, **וְאִתְנַטָּלוּ מֵהַהוּא חִוְיָא דְּאִיהוּ שִׁפַּת שָׁקֶר** ונלקחו הברכות מאותו נחש שהוא שפת שקר. **דְּכַמָּה שִׁקְרָא אָמַר, וְכַמָּה מִלֵּי דְּשִׁקְרָא עָבַד** שכמה שקרים אמר לחוה וכמה דברי שקר עשה, שדחף אותה על האילן וכו', **בְּגִין לְאַטְעָאָה וּלְאַיְתָאָה לְוָוטִין עַל עָלְמָא** כדי להטעותה ולהביא קללות על העולם. **בְּגִין כָּךְ, אָתָא יַעֲקֹב בְּחָכְמָה וְאַטְעֵי לַאֲבוּי, בְּגִין לְאַיְתָאָה בִּרְכָאן עַל עָלְמָא** משום כך בא יעקב בחכמה, והטעה את אביו כדי להביא ברכות על העולם, **וּלְנַטָּלָא מְנִיהּ מַה דְּמָנַע מֵעָלְמָא** וליטול מהנחש מה שמנע מהעולם בחטא אדה"ר, **וּמִדָּה לָקֳבֵל מִדָּה הָוָה** ומדה כנגד מדה היתה כאן. **וְעַל דָּא כְּתִיב,** ועל זה כתוב (תהלים קט) **וַיְיָאֲהַב קִלְלָה וַתִּבוֹאֵהוּ וְלֹא חָפֵץ בִּבְרָכָה וַתִּרְחַק מִמֶּנּוּ . עָלֵיהּ כְּתִיב,** ועל הנחש כתוב (בראשית ג) **אָרוּר אַתָּה מִכֹּל הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה. וְאִשְׁתְּאַר בֵּיהּ לְדָרֵי דָּרִין** ונשארה בו הקללה לדורי דורות, **וְאָתָא יַעֲקֹב וְנָטִיל מִנֵּיהּ בִּרְכָאן** ובא יעקב ולקח ממנו את הברכות.

עיונים והארות

מוטעה כל ימיו בסברא זו. והנה ענין אמרו שנכנס עמו ג"ע או שנכנס עמו גהינם, כבר נתבאר כי אין הכוונה על ג"ע ממש אלא על ענין השכינה הנקראת ג"ע כנודע. וז"ש ואזדמן מיכא"ל וגו' ושכינתא בהדיה וגו'. וכן כד אעל גיהנם עם עשו אין הכוונה על גיהנם ממש רק על הקליפה הנקראת גיהנם, והם סוד לילית הנקראת נחש נוקבא דסמא"ל אשר לה ז' היכלות אשר אחד מהם נקרא גהינם העליון הנזכר בפרשת פקודי. וסוד זה הנחש היה דרגא דעשו הנקראת שפת שקר דאייתי לווטין על עלמא. ולכן אעל עמיה גיהנם הוא הנחש העליון. מרח"ו.

וּמִן יוֹמוֹי דְּאָדָם וכבר מימיו של אדה"ר, **אִזְדַּמַּן יַעֲקֹב לְנַטְלָא מֵהַהוּא חִיוָּא, כָּל הַנֵּי בִּרְכָאן** היה מזומן יעקב ליטול מאותו הנחש את כל אלו הברכות, **וְאִשְׁתָּאַר אִיהוּ בִּלְוָוטִין וְלָא נָפַק מִנַּיְיהוּ** ונשאר הנחש עם הקללות ולא יצא מהם.

ח"א קמ"ג ע"ב

רִבִּי יוֹסֵי בְּרִבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקוֹנְיָא אָמַר שאל את **לְרִבִּי אֶלְעָזָר, כְּלוּם שָׁמַעְתָּ מֵאָבִיךָ, אַמַּאי לָא אִתְקַיָּימוּ בִּרְכָאן דְּבָרְכֵיהּ יִצְחָק לְיַעֲקֹב** האם שמעת מאביך מדוע לא התקיימו הברכות שברך יצחק את יעקב, **וְאִנּוּן בִּרְכָאן דְּבָרִיךְ יִצְחָק לְעֵשָׂו אִתְקַיָּימוּ כֻּלְּהוּ** ואילו אותן הברכות שבירך את עשו התקיימו כולם.

אָמַר לֵיהּ, כָּל אִנּוּן בִּרְכָאן מִתְקַיְּימֵי ענה לו, כל אותן הברכות מתקיימות, **וּבִרְכָאן אָחֳרָנִין דְּבָרְכֵיהּ קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְיַעֲקֹב.** וגם הברכות האחרות שברך הקב"ה את יעקב נתקיימו **אֲבָל, מִיָּד, יַעֲקֹב נָטַל לְעֵילָּא** אבל מיד יעקב לקח את הברכות של מעלה ברוחניות, **וְעֵשָׂו נָטִיל לְתַתָּא** ועשו לקח את ברכותיו למטה בגשמיות בתאוות והבלי העוה"ז. **לְבָתַר, כַּד יָקוּם מַלְכָּא מְשִׁיחָא, יִטּוֹל יַעֲקֹב לְעֵילָּא וְתַתָּא** ואח"כ כאשר יעמוד מלך המשיח, יקח יעקב גם למעלה וגם למטה **וְיִתְאַבִּיד עֵשָׂו מִכֹּלָּא, וְלָא יְהֵא לֵיהּ חוּלָקָא וַאֲחָסָנָא וְדוּכְרָנָא בְּעָלְמָא** ויאבד עשו מהכל ולא יהיה לו חלק ונחלה וזכרון בעולם, **כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר,** כמו שנאמר (עובדיה א) **וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְגו'** ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד

לבית עשו. **בְּגִין דְּיִתְאֲבִיד עֵשָׂו מִכָּלָּא, וְיָרִית יַעֲקֹב תְּרֵין עָלְמִין, עָלְמָא דֵּין וְעָלְמָא דְּאָתֵי** לפי שאז יאבד עשו מהכל, ויירש יעקב שני העולמות העולם הזה והעולם הבא.

וּבְהַאי זִמְנָא כְּתִיב ועל אותו הזמן כתוב שם, (עובדיה א) **וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה. הַהוּא מַלְכוּ דְּעֵשָׂו, דְּנָטַל בְּהַאי עָלְמָא** אותה מלכות של עשו שנטל בעוה"ז, **יָהַב לֵיהּ קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** (ס"א יְהֵא לֵיהּ לְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא) **בִּלְחוֹדוֹי** יהיה לקב"ה בלבד. **וְכִי הַשְׁתָּא לָאו אִיהִי מַלְכוּ מִקֻּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** וכי עכשיו אינה מלכות של הקב"ה, **אֶלָּא אַף עַל גַּב דְּשַׁלִּיט קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְעֵילָּא וְתַתָּא** אלא אע"פ ששולט הקב"ה למעלה ולמטה, **הָא יָהַב לוֹן לְשָׁאַר עַמִּין, לְכָל חַד וְחַד חוּלָק וְאַחְסָנְתָּא בְּהַאי עָלְמָא, לְאִשְׁתַּמָּשָׁא בֵּיהּ** הרי נתן להם לשאר העמים, לכל אחד ואחד חלק ונחלה בעוה"ז להשתמש בו. **וּבְהַהִיא זִמְנָא** ולעתיד לבא, **יִטּוֹל מִכֻּלְּהוּ מַלְכוּתָא, וּתְהֵא דִּילֵיהּ כֻּלָּא** יקח מכולם את מלכותם ותהיה כולה שלו, **דִּכְתִיב וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה, לֵיהּ בִּלְחוֹדוֹי** לו בלבד, **דִּכְתִיב,** (זכריה יד) **וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד** [א].

עיונים והארות

יא. מרח"ו. "בההוא זמנא כתיב ועלו וכו'. והנה אי אפשר ששתי הברכות יתקיימו בזמן אחד, כי הרי אמר את אחיך תעבוד והיה כאשר תריד וגו' הרי שאי אפשר ששניהם יתברכו כאחד רק כשזה נופל זה קם. ולכן עשו קם תחילה ויעקב נפל, וזה היה בגלות ושעבוד מצרים. ולעת"ל בביאת משיחנו בב"א יפול עשו ויקום יעקב קימה שאין אחריה נפילה לעולם. וז"ש ובההוא זמנא כתיב ועלו מושיעים וגו'. ותירץ עם האמור קושיא אחרת גדולה והיא, כי איך אומר והיתה לה' המלוכה, וכי

ח"א קמ"ו ע"א

תָּא חֲזֵי בא וראה, **כַּמָּה בִּרְכָאן אִתְבָּרַךְ יַעֲקֹב** כמה ברכות חשובות נתברך יעקב אבינו, **חַד דְּאַבִּיו בְּהַהוּא עָקִימוּ, וְרָווֹח כָּל אִנּוּן בִּרְכָאן** אחת מאביו, באותה ערמה מצד הגבורה שרבקה אמרה לו לרמות את עשו, והרויח את כל אותן הברכות. **וְחַד דִּשְׁכִינְתָּא דְּבָרִיךְ לֵיהּ קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, כַּד הָוָה אָתֵי מִלָּבָן** ואחת ברכה של השכינה שברך אותו הקב"ה כאשר היה בא מלבן הארמי והיא מצד החסד, **דִּכְתִיב,** שכתוב (בראשית לה) **וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יַעֲקֹב** בבואו מפדן ארם. **וְחַד, דְּבָרְכֵיהּ לֵיהּ הַהוּא מַלְאָכָא מִמַּנָּא דְּעֵשָׂו** ואחת שברך אותו אותו המלאך הממונה על עשו, והיא מצד התפארת. **וְחַד, בִּרְכָה אַחֲרָא, דְּבָרְכֵיהּ לֵיהּ אֲבוּהּ, כַּד הָוָה אָזִיל לְפַדַּן אֲרָם** ועוד ברכה אחרת שברך אותו אביו כאשר היה הולך לפדן ארם, והיא מצד המלכות, **דִּכְתִיב** שכתוב (בראשית כח) **וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ אֹתְךָ וְגו'.**

עיונים והארות

לעולמי עד המלוכה שלו יתברך היא, והרי יש כאן ח"ו פתחון פה למינים באמרם שאינו שולט ח"ו בזמן הזה.

אמנם הכוונה כי השי"ת לעולם ועד הוא מלך ומלך וימלוך, אלא שאנו צריכים להבחין בין שני מינים של מלכויות: א' למעלה, והם סוד ברכות יעקב, ברכאן עילאין דיעקב. ב' לתתא בהאי עלמא והם סוד ברכאן תתאין דיעקב. וכיון שעשו נטל תחילה ברכות לתתא כנ"ל, לכן הקב"ה הוא מלך בעליונים ויעקב חבל נחלתו במלכות העליון ובברכאן עילאין, ואילו ברכות דלתתא והוא מלכות דלתתא דהאי עלמא, הניח הקב"ה ויעקב לעשו דיטול לה בקדמיתא. והענין הוא כי מסר הקב"ה ממשלת העולם ושלטנותו אל השרים העליונים. וזהו ענין המלוכה שניתנה לשרים. ובערך זה הוא שאנו אומרים שנתן המלוכה לשרים, אבל ברור הוא כי כולם נכנעים תחתיו ומאיתו הם מקבלים המלכות ואינן עושים דבר חוץ מרשותו וגזרתו. והם נקראים מלכים כי על פיהם ישק דבר, אבל מכל מקום אין הם חפשיים במעשיהם אלא מוגבלים ברצון הקב"ה. אבל לעת"ל אפילו אותה המלוכה שנתן להם, יסלק מהם ולא ירצה שיהיו תחתיו מלכים אפילו משועבדים שינהיגו העולם אלא הכל יהיה על ידו. ודריש ועלו מושיעים וגו' ואז והיתה לה' המלוכה בה' הידיעה, כי יכירו כולם שהנהגת העולם רק בידו בלי שליח וסרסור.

בְּהַהוּא זִמְנָא באותו זמן **דְּחָמָא יַעֲקֹב גְּרֵמֵיהּ בְּכָל הַנֵּי בִּרְכָאן** שראה יעקב אבינו עצמו בכל אלו הברכות החשובות, **אָמַר, בְּמַאן בִּרְכָתָא דְּמִנַּיְיהוּ אֶשְׁתַּמֵּשׁ הַשְׁתָּא** באיזו ברכה מהם אשתמש עתה. **אָמַר, בַּחֲלָשָׁא מִנַּיְיהוּ אֶשְׁתַּמֵּשׁ הַשְׁתָּא** אמר בחלשה שבהם אשתמש עתה, **וּמַאן אִיהוּ, דָּא בַּתְרַיְיתָא, דְּבָרְכֵיהּ אֲבוּהּ** ואיזו היא, זו הברכה האחרונה שברכו אביו, **וְאַף עַל גַּב דְּאִיהִי תַּקִּיפָא** ואף על פי שהיא חזקה שהרי ברכו ואל שדי יברך אותך ויפרך וכו' ויתן לך את ברכת אברהם וכו' ויש בה שפע בכל המובנים, **אָמַר, לָאו אִיהִי תַּקִּיפָא בְּשָׁלְטָנוּתָא דְּהַאי עָלְמָא כְּקַדְמָאָה** אמר, בכל זאת אינה חזקה בשלטון וממשלה של העוה"ז כמו הראשונות, כי בברכה הראשונה ברך אותו יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים וכו', וגם בברכה של שרו של עשו כתוב כי שרית עם אלהי"ם ועם אנשים ותוכל, וגם בברכת השכינה כתוב כי אם ישראל יהיה שמך, שכולם מורים על ממשלה של העוה"ז בפרט.

אָמַר יַעֲקֹב, אֲמַאי הַשְׁתָּא דָּא, וְאֶשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ אקח עתה ברכה זו אני ובני לסבול את הצרות של עשו וכו', **וַאֲסַלֵּק כָּל אִנּוּן אָחֳרָנִין לְזִמְנָא דְּאִצְטָרִיךְ לִי וְלִבְנַאי בָּתְרַאי** ואדחה ואסלק אותן הברכות האחרות שיש בהן ממשלה, לזמן שאצטרך אותם לי ולבני אחרי. ומפרש **אֵימָתַי, בְּזִמְנָא דְּיִתְכַּנְּשׁוּן כָּל עַמְמַיָּא לְאוֹבָדָא בָּנַי מֵעָלְמָא** מתי יהיה הזמן הזה, בזמן שיתאספו כל האומות ח"ו לאבד את בני מהעולם שאז תהיה עת צרה לבני, **דִּכְתִיב,** שכתוב (תהלים קיח) **כָּל גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם. סַבּוּנִי גַם סְבָבוּנִי** בשם ה' כי אמילם. **סַבּוּנִי כִּדְבוֹרִים וגו'** בשם ה' כי אמילם. **הָא הָכָא**

תְּלָתָא, לְגַבֵּי תְּלָתָא דְּאִשְׁתָּאֲרוּ הרי כאן שלשה סבובים, וכנגד כל פעם שנזכר–כי אמיל"ם, ישתמש בברכה אחת כנגד שלש ברכות שנשארו, ובכוחם ינצלו בני. חַד, אִנּוּן בִּרְכָאן כַּדְמָאֵי דַּאֲבוּהִי אחת, אותן הברכות הראשונות שברכו אביו שהן מצד הגבורה, והיא כנגד כל גוים סבבוני, שאין הסיבוב קשה כל כך, ודי ומספיק בברכה זו להפילם. תְּרִין, אִנּוּן בִּרְכָאן דְּבָרְכֵיהּ קַדְּשָׁא בְּרִיךְ הוּא השנית, אותן ברכות שברכו הקב"ה מצד החסד, שהוא סבוני גם סבבוני, דהיינו סיבוב אחר סיבוב מהמוני העמים, שלזה נצרך לברכה של הקב"ה. תְּלַת, אִנּוּן בִּרְכָאן דְּבָרְכֵיהּ הַהוּא מַלְאָכָא השלישית, אותן הברכות שברך אותו המלאך שרו של עשו מצד התפארת, כנגד סבוני כדבורים, שעוקצים ומיד מתים, והוא החלש שבכולם, כך אויבנו יהיו כמו הדבורים שעוקצים ומיד נופלים ומתים, כי תבא ברכת המלאך ותזנב בהם עד בלתי השאיר להם שריד ופליט.

אָמַר יַעֲקֹב, לַהֲתָם אִצְטְרִיכוּ, לְגַבֵּי מַלְכִין וְכָל עַמִּין דְּכָל עָלְמָא לשם אני צריך את הברכות, כנגד כל המלכים וכל העמים של כל העולם כולו, וַאֲסַלֵּיק לוֹן לַהֲתָם ואעלה ואדחה את הברכות לאותו זמן. וְהַשְׁתָּא לְגַבֵּי דְּעֵשָׂו, דַּי לִי בְּהַאי ועכשיו כנגד עשו די לי בזו הברכה הקטנה שברך אותי אבא כשהלכתי לפדן ארם. ומביא משל לְמַלְכָּא, דְּהָווּ לֵיהּ כַּמָּה לְגִיוֹנִין תַּקִּיפִין, כַּמָּה מָארֵי מַגִּיחֵי קְרָבָא לְאַגָּחָא קְרָבִין למלך שהיו לו כמה מחנות של צבא חזקים, וכמה בעלי מלחמה בעלי קרב לעשות מלחמות וקרבות, דְּזִמִינִין לְגַבֵּי מַלְכִין תַּקִּיפִין (דף קמו ע"ב) לְאַגָּחָא בְּהוּ קְרָבָא שהיו מזומנים לעמוד כנגד מלכים חזקים לערוך עמם מלחמה חזקה. אַדְּהָכִי שָׁמַע עַל לְסָטִים חַד כַּפָּחָא, אָמַר, הַנֵּי בְּנֵי

תַּרְעֵי, יְהָכוּן תַּמָּן בינתיים שמע על לסטים אחד שהיה מקפח ושודד את הבריות, אמר אלה החיילים שומרי העיר ילכו שם להלחם בו. אָמַר לֵיהּ, מִכָּל לְגִיוֹנִין דִּילָךְ, לֵית אַנְתְּ מְשַׁדַּר הָתָם אֶלָּא אִלֵּין שאל אותו מכל המחנות של הצבא שלך אין אתה שולח לשם רק את אלה. אָמַר, לְגַבֵּי הַהוּא לִסְטִים, דַּי בְּאִלֵּין אמר המלך, בשביל אותו לסטים מספיק באלו שומרי העיר. דְּהָא כָּל לְגִיוֹנוֹתַי וּמָארֵי קְרָבָא, אֶסְתַּלַּק לְגַבֵּי אִנּוּן מַלְכִין תַּקִּיפִין שהרי כל המחנות ובעלי מלחמה, אניח אותם אצל אותם מלכים חזקים ללחום נגדם, בְּיוֹמָא דְקְרָבָא, דְּאִצְטָרִיכוּ לִי, לֵיהֱוּוּ ביום של המלחמה כשיצטרכו לי, שם יהיו.

אוֹף הָכִי יַעֲקֹב אָמַר לְגַבֵּי עֵשָׂו, דַּי לִי הַשְׁתָּא בְּאִלֵּין בִּרְכָאן

גם כך אמר יעקב, כי נגד עשו די לי עתה באלו הברכות שברך אותי אבא כשהלכתי לפדן ארם. אֲבָל לְהַהוּא זִמְנָא אבל לאותו זמן, דְּאִצְטָרִיכוּ לְבָנַי לְגַבֵּי כָּל מַלְכִין וְשַׁלִּיטִין דְּכָל עָלְמָא שיצטרכו בני כנגד המלכים והשליטים של כל העולם שיעלו על בני וירצו ח"ו להשמידם, אֲסַלֵּק לוֹן אניח אותם לאותו זמן. כַּד יִמְטֵי הַהוּא זִמְנָא, יִתְעָרוּן אִנּוּן בִּרְכָאן מִכָּל סִטְרִין, וְיִתְקַיְּים עָלְמָא עַל קְיוּמֵיהּ בִּרְקָא יָאוֹת וכאשר יגיע אותו זמן, יתעוררו כל אותן הברכות מכל הצדדים ויתקיים העולם בקיומו כראוי, וּמֵהַהוּא יוֹמָא וּלְהָלְאָה, יָקוּם מַלְכוּתָא דָא עַל כָּל שְׁאָר מַלְכוּ אָחֳרָא ומאותו יום והלאה תקום מלכות זו של מלך המשיח על כל שאר המלכויות האחרות, כְּמָה דְאוּקְמוּהּ, דִּכְתִיב, כמו שכבר ביארנו שכתוב על מלך המשיח שהוא (דניאל ב) תַּדְק וְתָסֵף כָּל אִלֵּין מַלְכְוָתָא וְהִיא תָּקוּם לְעָלְמַיָּא יכתת ויכלה כל אותם מלכים של אומות העולם,

ומלכותו של מלך המשיח היא תקום לעולם. **וְהַיְינוּ הַהִיא אַבְנָא, דְּאִתְגְּזָרַת מִן טוּרָא דִּי לָא בִידִין** וזה מה שלמדנו על אותה אבן שראה נבוכדנצר שנכרתה מן ההר, אבל לא בידי אדם, **כְּמָה דְאַתְּ אָמֵר** כמו שנאמר (בראשית מט) **מִשָּׁם רוֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל, מַאן אֶבֶן דָּא. דָּא כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל** ושואל מי זו, על מי מרומזת, ואומר זה רומז על השכינה, **כְּמָה דְאַתְּ אָמֵר,** כמו שנאמר (בראשית כח) **וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שַׂמְתִּי מַצֵּבָה וגו'** וכשיבא המשיח ימלוך בכח השראת השכינה ששורה שם.

מאמרי הפרשה

"וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק" (כה, יט)

בני ישמעאל יכניעו את בני אדום, ומזה יצמח המשיח

כתב בעל הטורים (כאן) וזה לשונו, על פני כל אחיו נפל, וסמיך ליה ואלה תולדות יצחק, לומר, כשיפול ישמעאל באחרית הימים, אז יצמח בן דוד שהוא מתולדות יצחק.

כלומר בסוף הפרשה הקודמת כתוב "על פני כל אחיו נפל" ונסמכה לו תחילת פרשתנו "ואלה תולדות יצחק", לומר, כי כשיפול שרו של ישמעאל, אזי תתגלה מעלת יצחק בן אברהם, דהיינו שתבוא הגאולה במהרה בימינו אמן.

ונרחיב מעט בעניין זה כי הדברים קשורים מאד לזמננו.

ראינו בפרשה הקודמת, כאשר יצאה רבקה אמנו מבית אביה בירכוה בברכה, ויברכו את רבקה ויאמרו לה אחתנו את היי לאלפי רבבה ויירש זרעך את שער שנאיו (בראשית כד, ס). ופירש רש"י, את וזרעך תקבלו אותה ברכה שנאמרה לאברהם בהר המוריה הרבה ארבה את

זרעך... יהי רצון שיהא אותו הזרע ממך ולא מאשה אחרת. עד כאן לשונו. ומשמע מדברי רש"י, כי רבקה התברכה באותה הברכה שנאמרה לאברהם אבינו בהר המוריה. ומה היא אותה ברכה שנתברך אברהם אבינו, כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים וירש זרעך את שער איביו (בראשית כב, יז). אולם לכאורה אין זו אותה ברכה, שהרי אברהם אבינו התברך שזרעו יירש את "שער אויביו" ואילו רבקה אמנו התברכה שזרעה יירש את "שער שונאיו". ואם כן לכאורה אין זה מדויק לומר שרבקה אימנו התברכה באותה ברכה שנאמרה לאברהם אבינו,

ובאמת צריך לברר מי הם "אויבינו" ומי הם "שונאינו", אשר אברהם אבינו ורבקה אימנו נתברכו, שזרעם ירשום, ומה ההבדל בין "אויב" ל"שונא".

בספר תהלים (מזמור פג, ג) אמר דוד המלך, כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש וגו', (ושם פסוק ז) אהלי אדום וישמעאלים מואב והגרים וגו'. (ושם פסוק יג) אשר אמרו נרשה לנו את נאות אלהים. ופירש רש"י, "אשר אמרו", הגוים האלו האמורים למעלה אדום וישמעאל וכל חבריהם. עד כאן לשונו. ומבואר כי "אויבינו" ו"שונאינו" הם בני אדום עשו, וישמעאל, שהם שתי האומות אשר ירדפו תמיד אחרינו.

וביתר פירוט, מי הם "אויבינו" ומי הם "שונאינו". דבר זה מפורש בדברי הילקוט שמעוני (לך לך רמז ע"ו) על הפסוק, ויהי השמש לבוא ותרדמה נפלה על אברם והנה אימה חשכה גדלה נפלת עליו. "עליו" אלו בני ישמעאל, שעליהם בן דוד יצמח, שנאמר, "אויביו" אלביש בושת ועליו יציץ נזרו (תהלים קלב, יח). ועל הפסוק, וירץ עשו לקראתו ויחבקהו ויפל על צוארו וישקהו ויבכו (בראשית לג, ד), רש"י הביא את דברי חז"ל (ספרי בהעלותך ס"ט) רבי שמעון בן יוחאי אומר הלכה בידוע "עשו שונא" ליעקב.

נמצא מדברי חז"ל כי "אויבינו" הם בני ישמעאל, ואילו "שונאינו" הם בני עשו אדום.

גלות ישמעאל קשה משל אדום

וראה מה שכתב רבנו בחיי בפירושו על התורה (נצבים ל, ז הוצאת מכון הרב קוק) על הפסוק על אויבך ועל שונאיך אשר רדפוך, "אויביך", ישמעאל. "שונאיך", עשו. והן שתי האומות שאנחנו משועבדים תחתיהם ומפוזרים ביניהם... ומה שהזכיר "אויביך" על ישמעאל ו"שונאיך" על עשו, מפני שה"אויב" גדול מן ה"שונא" כי השונא אף על פי שירע לו, יעשה על דרך הרחמנות. אבל האויב הוא שבלבו איבה עולמית, לא ישים לו רחמים, על זקן יכביד עולו מאד. וזה מסוד הלשון ודקדוקו, כי "אויב" הוא מלשון אבוי, ואותיותיהם שוות, ועל שם שהנופל בידו

צועק אוי ואבוי... ושפחה כי תירש גברתה, זה ישמעאל הבא מהגר. ומפני שבני ישמעאל קשים לישראל יותר מבני עשו, לכן קראן הכתוב "אויביך", וכן אמרו (שבת יא.) תחת אדום ולא תחת ישמעאל. עד כאן לשון רבנו בחיי. מתבאר מדבריו כי האויב גרוע מהשונא, ובשל כך ישמעאל הוא האויב. ואילו עשו הוא השונא, כי "בני ישמעאל קשים לישראל יותר מבני עשו".

לא תעמוד על ישראל אומה יותר אוייבת מישמעאל

וכן כותב הרמב"ם באגרת תימן וזה לשונו, ואתם אחינו, ידוע לכם שהקדוש ברוך הוא הפילנו במהמורות עונותינו בתוך אומה זו שהיא אומת ישמעאל, שדעתם חזקה עלינו, והם מתחכמים להרע ולמאוס אותנו, כמו שגזר עלינו יתברך "ואויבינו פלילים". ושלא תעמוד על ישראל אומה יותר אויבת ממנה, ולא אומה שהרעה בתכלית הרעה לדלדל אותנו ולהקטין אותנו ולמאוס אותנו כמוהם. שאפילו דוד המלך ע"ה, כשראה ברוח הקודש כל הצרות העתידות לישראל, התחיל לצעוק ולקונן בלשון האומר מרעת בני ישמעאל ואמר, אויה לי כי גרתי משך שכנתי עם אהלי קדר (תהלים קכ, ה)... ואנחנו בעודנו סובלים שעבודם וכזביהם ושיקרותם למעלה מיכולתנו, אין ביכולת האדם כוח לסבול.

ישמעאל עתידים להצר לישראל צרות קשות

וכן כותב מו"ר הרב חיים ויטאל בספר עץ הדעת טוב (תהלים קכ"ד) וזה לשונו, כבר ידעת כי הגלויות אינן אלא ארבע, בבל, מדי, יוון ואדום. אבל עוד עתידים ישראל להיות באחרית הימים בגלות ישמעאל הנזכר בפרקי דרבי אליעזר ובמדרשי חז"ל ובספר הזוהר סוף פרשת לך לך. והנה כל כוונתם של יתר האומות היתה להמיר דת ישראל שלא יעסקו בתורה חס ושלום, שמזה היה נמשל היזק אל גופנו שהיו הורגים מי שלא רצה להמיר את דתו, מה שאין כן ישמעאל, שעתידים להצר את ישראל צרות קשות ומשונות, לא נראה כמותם, כי היו רוצים לבלוע אותנו ולמחות את ישראל מתחת השמים כאילו לא היה. עד כאן.

ועתה מובנים הדברים: לאברהם אבינו נאמר וירש זרעך את שער איביו (בראשית כב, יז), כי זרעו היה יצחק וישמעאל, ולכן נאמר לו שזרעו שהוא יצחק יירש את "אויביו" היינו את ישמעאל. ואילו לרבקה נאמר, ויירש זרעך את שער שונאיו (בראשית כד, ס), כי זרעה היה יעקב ועשו, ועל כן נאמר לה שזרעה יעקב ירש את "שונאיו" שהוא עשו (אדום). ושפיר צדקו דברי רש"י ש"רבקה נתברכה באותה הברכה שנאמרה לאברהם אבינו בהר המוריה", והיינו שירש זרעה את הקמים עליו לכלותו, אלא שהאומות העומדות עלינו לכלותינו הם "אויבינו" ו"שונאינו", ומכאן השינוי בלשון הברכות, כמדוקדק להפליא בלשון הכתובים, אולם גוף הברכה חד הוא.

בנפול ישמעאל יבא המשיח

ועיין מה שכתב בזוהר הקדוש (סוף פרשת תולדות) דברים נפלאים ושם כל הסדר שיהיה באחרית הימים, כי בהבטחה לאברהם אבינו על ירושת האויבים נרמזה הגאולה העתידה, שכן מסרו לנו חז"ל את סדר נפילתם של "אויבינו" ו"שונאינו" באחרית הימים, באופן שבני ישמעאל יכניעו את בני אדום, ומתוך נפילת בני ישמעאל יעלה ויצמח מלך המשיח. וכן מובא בפרקי דרבי אליעזר (סוף פרק ל), שלוש מלחמות של מהומה עתידים בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים... ולהילחם בכרך גדול שברומי, ומשם בן דוד יצמח ויראה באובדן של אלו ואלו, ומשם יבוא לארץ ישראל שנאמר מי זה בא מאדום. עד כאן לשונו.

וזה שכתב בעל הטורים הנזכר בתחילת דברינו, ואלה תולדת יצחק בן אברהם... על פני כל אחיו נפל, וסמיך ליה ואלה תולדות יצחק, לומר כשיפול ישמעאל באחרית הימים אז יצמח בן דוד שהוא מתולדות יצחק.

ישמעאל ואדום יתאספו לכבוש את ישראל

וכך כתוב בזוהר (ח"א דף קי"ט), ויזדווגון כלהון עממיא על ברתיה דיעקב לאדחייא לה מעלמא.

ובאור יקר (כתב יד מודינא דף כתב יד 122) הגירסא בזוהר היא, ויזדמנון כלהו עממיא... ובפרוש הרמ"ק כתב שם וזה לשונו, ויזדמנון כלהו עממיא, שיעשו עצת שלום הם ביניהם, ויתהפכו לישראל להשמיד מפני שהקימו להם מלכות, ותהיה עת צרה ליעקב. אמנם לא יבואו למשבר, אלא וממנה יושע.

וכן כתב המלבי"ם (יחזקאל לב, יז), בעת קץ, אחר שכבר ישבו ישראל על אדמת ישראל, עתידים האומות להתאסף ולכבוש את ירושלים, ויבא גוג נשיא משך ותובל מארצות הצפון והמערב, שהם הערלים הנקראים אדום, ומשך ותובל הם מבני יפת הגרים באירופא... וכן בית תוגרמה שהם כולם נמולים מחזיקים בדת ישמעאלים, והם יתאספו עם בני אדום לכבוש הארץ מיד ישראל. אבל בבואם יעשה ביניהם מהומה וילחמו איש באחיו היינו אדום וישמעאל ילחמו זה בזה, מפני שאמונתם מפורדת, ושם ישפוט ה' אותם בחרב ובדם... עד כאן. הנה כי כן, מפורש בדברי חז"ל, כי הגאולה העתידה תבוא לאחר נפילת אויבינו שהם בני ישמעאל.

ובביאור גלות ישמעאל ביאר המהר"ל מדוע מלכות ישמעאל לא נמנתה במערכת ארבע המלכויות שראה דניאל (פרק ז) כי מלכות ישמעאל מטרתה כביכול לגלות ולהוסיף עול מלכות שמים, ועושים הכל בשם ה'. אלא שבהיות מהות ישמעאל "פרא אדם", הרי שאמונתם בה' גורמת לעשות את כל הרע שבעולם, באיצטלא שהם כביכול שליחי הבורא. ולכן

לא נימנו כמלכות בפני עצמה. שכן ארבע המלכויות הוקמו על יסוד ביטול מלכות ישראל והתנגדות למלכות שמים. בעוד מלכות ישמעאל באה, כביכול, בשם מלכות שמים.

מרוב צרות ישמעאל, עם ישראל יתפלל לה' ו"ישמע אל" ויענם

וכתוב בספר הקדוש פרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ב), אחד מן המדרשים הקדומים ביותר של עם ישראל, שנכתב על ידי התנא רבי אליעזר בן הורקנוס וזה לשונו, ולמה נקרא שמו ישמעאל, (בהוראת הקדוש ברוך הוא עצמו כנאמר, וקראת שמו ישמעאל (בראשית טז, יא)) מפני שעתיד הקדוש ברוך הוא לשמוע בקול נאקת עם ישראל, ממה שעתידין בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים, לפיכך נקרא שמו ישמעאל, שנאמר: "ישמע א-ל ויענם" (תהילים נה, כ).

ועוד כתב שם (פרק ל'), שלוש מלחמות של מהומה (אינתפאדה) עתידין בני ישמעאל לעשות באחרית הימים... ומשם בן דוד יצמח.

לגרוס בכל יום חצי שעה זוהר

לאור הדברים הללו חייבים אנחנו להתחזק ולעשות חשבון נפש ולחזור בתשובה ולקבוע עיתים לתורה, וכל יום לגרוס בזוהר הקדוש חצי שעה, וגם לקרוא כל יום סדר פטום הקטורת שמעלתו גדולה מאד כמו שכבר הארכנו בזה לעיל (פרשת נח על הפסוק עשה לך תיבת עצי גפר ו, יד) שהעוסק בזוהר הקדוש, מקרב את הגאולה, לך קחנו משם, ובעזרת ה' יתברך ננצל מכל גזירות קשות ורעות ויגזרו עלינו גזירות טובות ונזכה לגאולה שלמה בנחת אמן.

מתי יבוא המשיח

מתי יבוא המשיח, מדוע הוא מתעכב, זו שאלה המעסיקה את כולם, והאלשי"ך הקדוש זצ"ל עונה עליה בפרשתנו (פרק כ"ז עה"פ ויהי כי זקן יצחק):

האלשיך הקדוש שואל, מדוע לכל הגלויות הקודמות נקבע מספר שנים קצוב מראש, כנאמר במצרים, ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה (בראשית טו, יג), וגלות בבל שבעים שנות. ואילו לגלותנו, הנקראת "גלות אדום", לא נקצב סך שנים מוגדר מראש.

ומתרץ, שכל הגלויות תלויות בשר של האומה, וכעבור מספר שנים קצוב, הוא מאבד את כוחו לשעבד את עם ישראל, והם נגאלים מידיו. אבל השר של אדום, שואב את כוחו ממקור מסויים, והוא ילך ויתעצם כל עוד יתווסף לו כח. מיהו השר, ומהו מקור כוחו?

כי ידוע ש"סמא"ל" הוא שרו של עשו הוא השטן הוא יצר הרע. וכידוע שהס"מ שואב את כוחו רק מהעבירות והעוונות! ולכן אם רוצים אנחנו להביא לסיום הגלות, עלינו לחסל את

מקור כוחו של שרו של עשו. והדבר יעשה על ידי תוספת מצוות, ותשובה על העבירות. וכבר אמרו חז"ל (סנהדרין צז:) כבר כלו כל הקיצין, ואין הדבר תלוי אלא בתשובה!

כל יחיד ישוב בתשובה ובזכותו תבא הגאולה

ואל נאמר, הן העם רחוק מתשובה, וממילא רחוק הוא מגאולה. לא ולא! יסתכל כל אחד על עצמו, וישפר את דרכיו, אולי במצוה אחת יזכה לחולל את המהפכה. שאמרו חז"ל (רמב"ם תשובה פ"ג ה"ד) עשה מצוה אחת, הכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות! על כן ישוב בתשובה, אולי יחולל את המהפכה. כמאמרם (חולין פו:), יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם כולו! ומכל שכן, אם תהיה קבוצה או חבורה שתטיב דרכה, שעל כך אמרו שאם "כנישתא חדא" קבוצה אחת תשוב בתשובה, בזכותם תבוא הגאולה!

נזכור! כל מצוה מחלישה את כוחו של "שר הגלות", ומקרבת את הגאולה!!!

עיקר הגאולה תהיה ע"י לימוד התורה הקדושה

והנה עיקר הגאולה הזאת כותב האור החיים הקדוש (בראשית מט, יא) תלויה בלימוד התורה, כי היא בזכות משה רבנו, וזה מאחר את הגלות כי משה רבנו לא רוצה לגאול בטלנים.

ועל כן אמר הכתוב, "הקול קול יעקב", שצריך לחזק קול התורה, שבו תלויה הגאולה, ואז "אין הידים ידי עשו".

ועל זה אמר האור החיים הקדוש על הפסוק, כבס ביין לבושו (בראשית מט, יא) כי היין הוא לימוד התורה (בפרט בלימוד הזוהר כנודע), אז האדם נטהר וראוי לגאולה. אבל אם לאו חס ושלום ובדם ענבים סותו (שם).

ואם כן הכל על ידי שקול עם ישראל מצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, בזה תלוי קיום הברכה של הדור הזה.

והכל תלוי באות ו' של תיבת "קול" כי אות ו' היא עושה את ההבדל אם "קל" קול יעקב או "קול", וידוע שהאות ו' היא רמז ליעקב לתורה. וכן המילה "גאולה" כשהיא מלאה עם האות ו' עולה גימטריא מ"ה (כי שם מ"ה הוא כנגד אות ו' של הוי"ה כנודע), וזהו שאומרים גאולה "שלמה"- אותיות, של- מ"ה.

אחר מ"ה ימים להריגת משיח בן יוסף יתגלה משיח בן דוד

והביא הרב "ברכת אליהו" בשם ספרי רבנו אפרים על "ויחי", מדוע פרשה זו סתומה? וכתב שהיא מחוברת לפרשה הקודמת ששם נאמר על בני ישראל כשהיו בארץ גושן, ויאחזו

בה ויפרו וירבו "מאוד" (בראשית מז, כז) ולזה נסמך ויחי יעקב וגומר. והנה תיבת "מאד" בגימטריא מ"ה, כי מ"ה ימים בין משיח אפרים (שהוא משיח בן יוסף) למשיח בן דוד, וזהו "ויפרו", רמז למשיח בן אפרים שאחר מ"ה ימים, העולים "מאד" שיהרג משיח בן אפרים, אז "ויחי יעקב" היינו שיבוא משיח בן דוד, ויחיה אותו ואת כל עמו שנהרגו.

וזהו הנאמר בחבקוק (ב, ג) אם יתמהמה חכה לו, היינו "אם "יתם" "מ"ה" חכה לו". פירוש, אם המשיח מתמהמה מ"ה ימים, חכה לו, כי למחרת יום מ"ה שהוא יום מ"ו, יבוא משיח בן דוד ועמו לעזור לו.

"וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק" (כה, יט)

אברהם משתבח ביצחק, ויצחק משתבח באברהם

צריך להבין, שלכאורה יש כפילות מיותרת בלשון בפסוק, כי אם יצחק הוא בן אברהם, בודאי שאברהם הוליד את יצחק? והנה רש"י (כאן) מבאר, לפי שהיו ליצני הדור אומרים, מאבימלך נתעברה שרה, שהרי היא היתה אצלו ותיכף נתעברה. לכן צר הקדוש ברוך הוא קלסתר פניו של יצחק כמו אברהם, וכל הרואה אותו חושב שזה אברהם, סימן שהוא בן אברהם, ולכן אמרה התורה "ואלה תולדות יצחק בן אברהם", שהיו כולם מודים שאברהם הוליד את יצחק, מפני שהיה דומה במראה פניו בדיוק לאברהם.

בדרך אחרת כתב בספר ויצבור יוסף (ענתבי, ריש תולדות, נדפס בתרע"ט) אברהם ויצחק כל אחד היה משתבח בשני. אברהם היה אומר, אתם יודעים מי הבן שלי, זה יצחק, וזהו "אברהם הוליד את יצחק", שאברהם משתבח בו שיצחק הוא אדם גדול מאוד. וגם יצחק היה אומר, אתם יודעים מי האבא שלי, האבא שלי זה אברהם אבינו, שגייר גרים וירד לכבשן האש, וזהו "ואלה תולדות יצחק בן אברהם", שהוא השתבח באביו. הרי שכל אחד היה משתבח בשני.

שהוליד יצחק בנים, מוכח שמאברהם נתעברה שרה

עוד מבאר בספר אסיפת הכהן (הירש, ריש פרשתנו, נדפס תרס"ו) את הכפילות בפסוק, על פי דברי רבותינו ז"ל שהממזר אינו מוליד (ספר חסידים סי' ת"ק), שבזה יבואר, "אלה תולדות יצחק בן אברהם", כיון שיצחק היו לו בנים, אם כן מוכח ש"אברהם הוליד את יצחק", ולא אבימלך, כי אם היתה מעוברת מאבימלך, אז היה הבן ממזר ולא היה מוליד, ועכשיו שהוליד יצחק בנים, מוכח שמאברהם נתעברה שרה.

ליצני הדור היו אומרים "מאבימלך נתעברה שרה"

הרב חיד"א בספרו נחל קדומים (על הפסוק כאן) מקשה, למה כתב רש"י "ליצני הדור" הן ליצנותן רשעות היא שהוציאו שם רע, והיה צריך לקוראם "רשעי הדור"? ומתרץ בשם מר זקני אבי אבי כמהר"ר ישעיה זלה"ה, שבאמת הם לא הוציאו שם רע על שרה, שהנה הגמרא (ב"ק דף צב.) אומרת, כל המבקש רחמים על חברו והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחילה, וכאן באבימלך הקדוש ברוך הוא עצר "בעד כל רחם לבית אבימלך" (לעיל כ, יח) והם היו שרויים בצער. אמר הקדוש ברוך הוא לאבימלך, תחזיר את שרה ואברהם יתפלל בעדך ותיושע, וכך היה. וכיון שהתפלל אברהם על חברו, והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחילה. וזהו שאמרו ליצני הדור מאבימלך נתעברה שרה, לא נתכוונו לגנאי אלא לשבח! שבזכות תפילת אברהם על אבימלך, נענה אברהם תחילה ונתעברה שרה, ואומרם מאבימלך נתעברה שרה, היינו בזכות תפילת אברהם על אבימלך, נתעברה שרה, כיון שגם אברהם היה זקוק לכך, ונענה תחלה. ממילא אין מקום לקוראם רשעים, שלא אמרו דבר רשע, רק דבר יפה והגון.

אך אם כן, למה קראם "ליצני הדור", והם אמרו דבר יפה? היינו מפני שדבריהם היו שקר, שהאמת הינה שהקדוש ברוך הוא פקד את שרה עוד מקודם כמו שכתוב, וה' פקד את שרה כאשר אמר (שם כא, א), פירושו שפקד אותה עוד קודם שהתפלל אברהם אבינו על אבימלך, ואילו הליצנים אומרים "מאבימלך נתעברה שרה" כלומר שאבימלך היה הסיבה ללידתו, שכיון שהתפלל עליו נענה ראשונה, וזה אינו נכון, רק ליצנות, אם כי לא היו דבריהם רשעות.

"וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק" (כה, יט)

שלושת האבות למדו תורה יחדיו חמש עשרה שנה

החיד"א ז"ל בספרו מדבר קדמות (ערך א', אות א') הביא מקונטרס כת"י ישן על קלף שכתבו תלמידי רבנו יהודה החסיד ז"ל בשם רבם, וזה לשונו, אבות העולם אברהם יצחק ויעקב ראו זה את זה, וחמש עשרה שנים למדו התורה בכל יום ולילה חמש עשרה שעות.

אמנם הדבר תמוה מאוד, שהרי יצחק אבינו נולד כשהיה אברהם בן מאה שנה (בראשית כא, ה), ויעקב נולד כשהיה יצחק בן ששים שנה (שם כה, כו), נמצא שבשעת לידת יעקב, היה אברהם בן מאה וששים שנה, וכל שנותיו של אברהם אבינו היו קע"ה שנה (שם כה, ז), נמצא לפי זה שיעקב אבינו החל ללמוד תורה תיכף כשנולד! אתמהה?!

ובאמת ראיתי בבעל הטורים (במדבר ו, כד) שכתב שהאבות "ראו זה את זה" ט"ו שנים, ולא כתב "שלמדו" ביחד.

ואפשר ליישב את דברי רבנו יהודה החסיד הנזכרים, שמחמת עוצם קדושתו של יעקב אבינו, התחיל ללמוד תורה תיכף ביום שנולד. דומה לזה מצינו במדרש (דברים רבה פי"א סי' י') אצל משה רבנו ע"ה, שביום שנולד משה רבנו כבר היה הולך ברגליו, והיה מדבר עם אביו ואמו, וכשהיה בן שלשה חדשים התנבא ואמר, עתיד אני לקבל תורה מתוך להבי אש. (אוצר פלאות התורה).

"וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת רִבְקָה בַּת בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן אֲרָם אֲחוֹת לָבָן הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה" (כה, כ)

סוד עצם הלוז, ומעלת סעודה רביעית

מובא בזוהר הקדוש (ח"א דף קל"ז ע"א) שהנאמר בפסוק, בת בתואל הארמי, הוא רמז על הגוף שיקום בתחיית המתים בזכות עצם הלוז שלא נרקב. וזהו שכתוב בת בתואל הארמי, שעצם זה נקרא רמאי. ופירוש הפסוק הוא, ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי לו לאשה. "יצחק" הוא רמז על הנשמה שעתידה להיכנס בתוך הגוף הנקרא "רבקה" בתחיית המתים, "בת בתואל הארמי", בזכות עצם הלוז הנקראת "בתואל הארמי" יקומו בתחילה. כי תחיית הגוף תתחיל מן החוליא של השדרה הנקראת לוז, והוא עצם קיים לעולם, ואינו נרקב לעולם. והטעם שעצם הלוז נקרא "רמאי", מפני שעצם הלוז הנקרא נסכוי, אינו נהנה משום מאכל, מלבד מהסעודה של מלוה מלכה במוצאי שבת. ולכן הלוז נקרא "רמאי", כי נראה כאילו הוא נהנה מהאוכל שאוכל האדם, כפי ששאר העצמות נהנות מאכילת האדם, בזמן שבאמת הלוז אינו נהנה, על כן "רמאי" הוא. זאת ועוד שעצם הלוז נקרא "רמאי", מפני שנראה כאילו הוא מת. ועוד עצם הלוז נשאר בחיים, משום שלא נהנה מעץ הדעת שהביא מיתה לעולם.

ויען שבעצם הלוז תלויה התחיה, נקרא זמן התחיה לוז, על שם העצם ההוא. ונודע כי התחיה תהיה בעמק יהושפט סמוך לחומת ירושלים ושם יקומו כל המתים במשפט, ולכן שם העיר ירושלים תקרא אז לוז (ראה רבנו בחיי בראשית כח, יט) כי בה תהיה עיקר תחיית המתים.

סעודה רביעית

כתוב בגמרא (שבת קיט:) לעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת כדי ללוות את השבת, אפילו אינו צריך אלא לכזית. והכי נפסק בטור ובשו"ע (או"ח סימן ש' סעיף א'). וטעם הדבר כתב

הבית יוסף (שם) בשם ספר שבלי הלקט (סימן קל) וזה לשונו, אבר יש באדם ונסכוי שמו, ואינו נהנה באכילה אלא במוצאי שבת.

וכתב על כך המטה משה (סדר הבדלה סימן תקי"ג) שהכוונה היא על אותו עצם "לוז של שדרה" הנזכר במדרש (בראשית רבה פרשה כ"ח סי' ג'). והוסיף וזה לשונו, וטעמא דמילתא, כי ידוע שאותו עצם לוז שמיה, והוא עיצומו ועיקרו ושרשו וממנו נתהוה האדם בעצם הטיפה. וכאשר ימות האדם, העצם ההוא אינו נימוח ולא נפחת. ואם יכניסו אותו באש אינו נשרף, ברחיים אינו נטחן, בפטיש אינו מתפוצץ. והוא העצם שיש בו קיום נצחי, וממנו יחיה האדם לעת התחייה. והוא המקבל עונג ועונש אחר מיתת אדם, ועצם הזה שרשו ועיקרו מעצם השמים. ואחרי שהאריך עוד בזה הוא מסיים בלשון קדשו, ובכן כל הזהיר בסעודה זו ומשביע לעצם הזה, יזכה שישביע בצחצחות נפשו בתענוגי רב טוב הצפון לצדיקים ולשובע שמחות, אשר עליהם התפלל המשורר (תהלים טז, יא) תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח.

שלושת שמותיו

והנה שלושה שמות יש לעצם זו. א) בזוהר הקדוש (הנ"ל) נקראת "בתואל הארמי" על שם שהוא רמאי. ב) במדרש (הנ"ל) נקראת "לוז של שדרה", ולפי המבואר בגמרא (ברכות כח:) נקראת "חוליא קטנה שבשדרה", שח"י ברכות שבתפילת שמונה עשרה נתקנו כנגד י"ח חוליות שבשדרה, וברכת "למלשינים" שהיא הברכה הי"ט, נתקנה כנגד החוליא הקטנה שבשדרה התשע עשרה. ג) בדברי הקדמונים (כגון ספר שבלי הלקט שבת סימן ק"ל ועוד) מבואר שנקרא "נסכוי", שאינו נהנה כי אם מאכילת מלוה מלכה במוצאי שבת.

הגה"ק מו"ר בעל "בן איש חי" (פרשת ויצא שנה שניה הלכה כ"ז) נתן סימן נאה על שלושת שמותיו של העצם, לב"ן ראשי תיבות **לוז בתואל ונסכוי**.

למה ה' משאיר עצם הלוז לתחיה

כתב היעב"ץ (בסידור היעב"ץ אחרי ההבדלה) וזה לשונו, אמר יעקב עמדין, מעודי הייתי משתאה ומשתומם על המראה, כשראיתי בספרים מדברים אודות העצם הלז לוז של שדרה, ויש שקראוהו נסכוי שאינו נהנה משום אכילה כי אם מזו הסעודה של מוצאי שבת, ואמרו שממנו בנין גוף האדם, ואך הוא לבדו נשאר בקבר אחרי ריקבון עצמות הגוף, כי ממנו תתחיל התחיה לעתיד שהוא כשאור לגוף כידוע, ולא נודע מה טיבן של שמות הללו שנתנו לו, ומדוע אינו נהנה רק מזאת האכילה בלבד.

יותר מזה גדלה הפליאה כשלמדתי במדרש הנעלם פרשת תולדות (זוהר ח"א דף קל"ז ע"א) שנקרא בתואל רמאה, ואמרו דהוא רמאה מכל שאר גרמי, לפי שאינו סובל טעם מזונות כמוהם, ובגין כך הוא תקיף מכל שאר גרמי, והוא ליהוי עיקרא דגופא אתבני מניה. ומי הרואה מאמר זה ולא יפלא ממנו, מה ענין שם בתואל, ומה דבר הרמאות, ומאי טעמא אהני ליה לרמאה רמאותיה כולי האי. צער גדול היה לי על דבר זה, ובדקתי בספרים פורש אין להם.

ועתה בהיותי עוסק בעניין הראוני מן השמים, שכל ג' שמות הללו (לוז, נסכוי, בתואל רמאה) דבר אחד, וכל דברי העצם אחת הן. הענין הוא שידעו חכמי האמת, אחר שבעלי ההויה עלולים להפסד וכל מורכב מתפרד, אם היה כל גופו של אדם מורכב בשוה, היה מקבל הזנה כולו כאחד, אז בבוא קיצו יתפרד כולו אל חלקיו, ולא ישאר ממנו כלום שיקבל צורת התחיה בגוף הקודם.

אף על פי שהשם יתברך בעל היכולת לברוא אדם מחדש, אבל באופן כזה פנים חדשות היה נחשב, ואין זה הוא הגוף שסבל צער המיתה, כי הוא כלה בעשן ואבק דק, ואם יתהווה עוד גוף, אחר הוא. על כן בהכרח יש עצם קטן הנשאר בגוף, שאינו תחת יד הריקבון ואינו כלה ובלה בקבר, כי הוא יסוד קיים בו מתחילת שורש היצירה, ולא נתהווה מהרכבה (של ארבעה היסודות שמתפרקים במיתתם), ומשתלשל מאב לבן, על כן אין ההפסד שולט בו.

למה הלוז נקרא עצם מרמה

בדרך זו ממשיך היעב"ץ לבאר את הטעם שהזוהר הקדוש מכנה את עצם הלוז בתואר "בתואל רמאה", בדרך גימטריא משולב בפשט, וזה לשונו, וזה שנקרא בתוא"ל גימטריא מ"ת עם הכולל (של בתואל), אבל הוא "רמאה" כי אף על פי שנראה כמת בגוף המת כשאר חלקיו (כשהאדם מת, גם עצם זו נראית מתה, כמו כל חלקי המת), אבל באמת הוא שורש החיים, ולכן הוא חסר אחד ממספר "מת", לרמז על זה שאינו מת אמיתי, ולהפך בגוף חיים הוא. כמו כן רמאי (הוא) מפני שלא נרגש בו שום שינוי מכל שאר חלקי הגוף, שהם נהנים מאכילה, והוא נראה כמרמה אותם, במה שבאמת אינו נהנה כלל מהמזון כאילו הוא מת, וזה מחמת קשיותו ונצחיותו.

כלומר הלוז הוא רמאי משתי סיבות: א) כי הוא מרמה את האדם בחייו שהוא נהנה מן המזון החומרי יחד עם כל הגוף. ב) הוא מרמה במוות שהוא נראה מת יחד עם כל הגוף. כאשר למעשה הוא איננו נהנה משום מזון, ואינו מת אלא נשאר בחיים. רמז על כך "בתואל" גימטריא אחד פחות ממספר "מת", לרמז שהוא רק נראה כמת, אבל למעשה הוא נשאר חי ושלם.

למה נקרא לוז ונסכוי

מוסיף היעב"ץ לבאר לפי זה את הטעם שנקרא לוז ונסכוי. נקרא לוז, שהוא גימטריא "דם" עם הכולל (של לוז), שממנו חיות האדם, ולכן י' פעמים "דם" גימטריא "מת" כמו שנתבאר לעיל, וכן הוא עיקר חיות האדם, (ולכן גם שם העיר שאין אנשיה מתים בה הוא "לוז"). אמנם נחסר ממנו גם כן אחד במספר, להורות על זה כי הוא חי אצל המוות ומת אצל החי. ונקרא גם "נסכוי" מלשון הפסוק כי "נסך" עליכם ה' רוח תרדמה (ישעיה כט, י), שנראה כנרדם, וגימטריא (של "נסכוי" עולה) "קום", כי אחרון על עפר יקום, וישיג הגוף התחיה על ידו.

הסיבה שנהנה רק מסעודת מלוה דמלכה

לסיום מבאר היעב"ץ את הטעם שעצם זה אינו נהנה רק מהמאכלים של סעודת מלוה מלכה, כי מאחר שהקדוש ברוך הוא בראו כך שלא יצטרך להתקיים ממזון גשמי, אין ביכולתו ליהנות רק ממאכל שאוכלים בלתי לה' לבדו, בלי שום הנאה גופנית, ולכן הוא נהנה רק מסעודת מלוה מלכה, שסעודה זו האדם אוכל אחרי שכבר שבע בשלש סעודות של שבת קודש, ועיקר אכילתו במוצאי שבת היא לשם מצוה ללוות את השבת ולא לשם תענוג חומרי.

ונעתיק את לשון קדשו של היעב"ץ, אמנם הוא נהנה מסעודה שאין בה אכילה גמורה, דהיינו סעודת מוצאי שבת שהיא נאכלת על השובע, ואין אוכלים אותה אכילה גמורה, באופן שאין הנאה מגעת לעצמות האחרים כי אם לזה, כי לא לאכילה הוא צריך, רק מכוונת המצוה הוא נהנה, ולא מגשמיות האכילה, שאיננה נמצאת בכאן ואינה נעשית כי אם לשם מצוה בלבד, ועל כן היא סעודת דוד המלך עליו השלום, שלא היו לו חיים בעולם הזה כנודע, ונקרא חי וקיים, ודי בזה למבין.

התחיה מעצם זו שלא נהנתה מאכילת עץ הדעת

הפוסק הגדול רבן של ישראל בעל "פרי מגדים" (משבצות זהב או"ח סי' ש' ס"ק א') מביא את דברי האליהו רבא ביתר ביאור, למה ה' מחייה את הגוף על ידי עצם הלוז וזה לשונו, עיין אליהו רבא (סי' ש' ס"ק ג'), להכי אבר זה אין נפסד וממנו יברא לעתיד לבוא, דאדם הראשון אכל מעץ הדעת ונהנו כל האברים, (לכן) נגזר עליהם לעפר תשוב. מה שאין כן אבר זה, אין לו הנאה כי אם מסעודת מוצאי שבת, ובערב שבת לא נהנה, לכך קיים.

ובספר חנוכת התורה (השל, סי' ר"ט, נדפס תר"ס) כתב וזה לשונו, איתא בכמה דוכתי שהתחיה שתהיה לעתיד, תתחיל מאבר אחד שיש באדם ששמו נסכוי. וצריכים לדעת מפני מה

כל העצמות נרקבים זולת עצם זה. ויש לומר דהנה הפוסקים הביאו טעם לסעודת מלוה מלכה, מפני שהעצם ששמו נסכוי אינו נהנה משום אכילה שאדם אוכל רק מן האכילה של מוצאי שבת.

והשתא ניחא, דהנה כאשר אכל אדם הראשון מעץ הדעת טוב ורע גרם מיתה לעולם, וכל האברים שנהנו מאותה האכילה כולם מעותדים למיתה. נמצא שהאבר הנזכר לעיל שאין לו הנאה כי אם מאכילה של מוצאי שבת, אם כן אותו האבר לא נהנה כלום מאכילת אדם הראשון, דהא בו ביום שנברא חטא וזה היה בערב שבת, משום הכי לא שייך בו מיתה ואינו נרקב.

וכן כתב הגר"א בספר יהל אור (פרשת תרומה קנ"ב סוע"א) וזה לשונו, והלוז של אדם לא טעם מעץ הדעת טוב ורע ולכן נשאר בסטרא דטוב". עכ"ל. וכן כתב במאור ושמש (פרשת ויחי ד"ה ונראה) זה לשונו, והנה באדם יש עצם קטן הנקרא "לוז" שלא נהנה מעץ הדעת, לפי שאין לו שום הנאה ממאכל כל ששת ימים רק מסעודת מוצאי שבת כידוע, והוא חי לעולם וממנו יהיה תחיית המתים לכל הגוף לעתיד לבוא.

מקומה של עצם הלוז

אודות מקומה המדויק של עצם הלוז בגוף האדם, נחלקו בזה המפרשים, יש אומרים שעצם זו נמצאת בקצה התחתון של עמוד השדרה. ויש אומרים (האר"י בספר הליקוטים, ויצא, עה"פ ויקח מאבני המקום) שעצם זו נמצאת במקום קשר של תפילין.

"וַיֶּעְתַּר יִצְחָק" (כה, כא)

יצחק הרבה תפילה כי נתקדש בעקידה ואינו יכול ליקח שפחה

"ויעתר" כמו ויחתר (זוהר ח"א דף קלז ע"א. וע' אגרא דכלה מדנוב, כאן), שהיה כחותר בתפילה, כמרא שחותר בה בקיר לפתוח פתח.

ויש לשאול מדוע הִרְבָּה יצחק בתפילות ובתחנונים כדי שרבקה תפקד, הן היה יכול לקחת שפחה, כמו שעשה אברהם אבינו, והביאור הוא, כי מאז שעלה יצחק אבינו לעקידה נתקדש, לפי שהיה עולה תמימה, לכן לא היה יכול לקחת אשה מהשפחות, כדין כהן שאסור בשפחה, וכמו שאסור היה לו לצאת לחוץ לארץ.

"וַיֶּעְתַּר יִצְחָק" (כה, כא)

מה הזכות שנולדו לרבקה בנים

אמרו רבותינו (פרקי דרבי אליעזר פרק ל"ב), שיצחק הוליך את רבקה להר המוריה, והתפלל שם לנוכח אשתו שיפקדו בבנים, ועל ידי זה נתרפאה רבקה.

ואם תאמר מדוע לא עשה יצחק שינוי השם לרבקה, כמו שנעשה לשרה שנשתנה שמה משרי לשרה ואז ילדה, ככתוב בקהלת רבה (פרשה ה' סי' ו')? התירוץ הוא, כי רבקה אמנו אין אפשרות לשנות את שמה, שיצחק אבינו אמר לה', לשרי נתת את האות ה' משמך, וכן לאברהם, אבל לרבקה כבר יש את האות ה' בסוף שמה, ואם כן אי אפשר להוסיף לה אות זו. ומכל מקום יש בה מעשים טובים כשם שהיו בשרה אמי, ואני בשינוי מקום מרפא אותה, לכן הבאתיה להר המוריה, שהוא מקום העקידה, ובו נתבשר על לידת רבקה, וזה שער השמים, וקיבל השם יתברך את תפילתם.

"וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַה' לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ" (כה, כא)

סגולה לזכות לילדים לכוון למלוי שם שד"י

פרש"י (כאן, ומקורו מבראשית רבא פרשה ס"ג סי' ה') זה עומד בזוית זו וזו עומדת בזוית זו ומתפללים. והנה ביאר המהרש"א (יבמות סד.) שעשו כן, בכדי שיוכלו להתפלל בכוונה גדולה. ברם קשה, מנין שכך עמדו והתפללו, אולי עמדו בשדה או באמצע הבית?

אלא ידוע שבתחילה גודל העולם היה ט"ו פרסאות, כמו שנאמר, כי ב"יה" ה' צור עולמים (ישעיה כו, ד) ב"יה" פרסאות העולה ט"ו, ברא ה' את העולם. ואחר כך נמתח העולם לת"ק פרסאות, עד שאמר ה' לעולמו די בכח שם שד"י, כי מילוי השם שד"י כזה **שי"ן דל"ת יו"ד** חשבונו עולה גימטריא ת"ק, ולכן התפשט העולם עד ת"ק פרסאות.

והיות וידוע שהאדם נקרא עולם קטן (מדרש תנחומא פקודי סי' ג'). לכן סגולה לזכות לילדים, לכוון למלוי השם "שדי" כזה, **שי"ן דל"ת יו"ד** שעולה גימטריא ת"ק, שהוא כמספר "פרו ורבו", וגם מספרה כולל גימטריא רמ"ח אברים של איש, ורנ"ב של אשה, שיחדיו הם ת"ק. וזהו שנאמר, בצל "שדי" יתלונן (תהלים צא, א). כי מילוי שד"י הוא אותיות יתלונן, שהאות ד' מתחלפת באות נ' באותיות דתלנ"ט.

ולפי זה יצחק ורבקה כשהתפללו לזכות לילדים זה עומד בזוית זו, היינו אות **י'** בתחילת שם של **יצחק** והתפלל, וזו באות **ה' מרבקה** מזוית זו שניה, ביחד אותיות **י"ה**. ובאמצע

שמותיהם ישנן האותיות **צח"ק רב"ק** שעולים גימטריא **ת"ק**, ועם **י"ה** הכל יחדיו עולה גימטריא **תפילה**. וכוונו את הכוונה הנזכרת במילוי שם שד"י וזכו לילדים.

ולכן נולדו להם שני ילדים כנגד האותיות י"ה, יעקב אבינו נולד כנגד העולם הבא, הרמוז באות י', ועשיו נולד כנגד העולם הזה, הנרמז באות ה'. ולכן חלקו יעקב ועשו את שני העולמות (כדאיתא בזוהר הקדוש ח"א קמ"ג ע"ב), שיעקב נטל את העולם הבא, ועשו נטל את העולם הזה כנגד אות ה'.

ולזה אמרו (שו"ע סי' א' סעיף א') שיכוון אדם בשויתי ה' לנגדי תמיד, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול וכו'. ולאור האמור כוונת "שויתי" היות ויש בה שם "הויה", ממילא המכוון בה תמיד, יראה בשם הויה ששם אל מול עיני רוחו, את האות י' לימינו ואת האות ה' לשמאלו. וזה רמוז במאמר חז"ל הרוצה להחכים ידרים (זוהר ח"א דף כ"ו ע"ב) היינו כנגד אות י' שבחכמה. ואומרם, להעשיר יצפין (זוהר שם) היינו, כנגד אות ה' הרומזת לעולם הזה. וזה גם רמוז בלשון הפסוק, אורך ימים בימינה (משלי ג, טז) היינו כנגד אות י' עולם הבא. והמשך הפסוק, בשמאלה עושר וכבוד (שם) היינו כנגד אות ה' עולם הזה.

וכן נרמז גם בפסוק, לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו (קהלת י, ב). ובבואנו הלום עוד יש לרמוז, "לב חכם לימינו" לפני אותיות "לב" מימין נמצאות האותיות **אך** והמילה "אך" דרכה "למעט", לרמז שמי "שממעט" עצמו דהיינו מי שהוא עניו, נקרא חכם. ואילו "לב כסיל לשמאלו" אחרי אותיות "לב" בצד שמאל נמצאות האותיות **גם** והמילה "גם" דרכה לרבות, לרמז שמי "שמרבה" עצמו, דהיינו מי שהוא שחס ושלום גאוותן, נקרא "כסיל".

וכן אברהם אבינו התפלל ששרי תלד, והוסיף השם את האות ה' על שמה, ונקרא שמה "שרה" (כדלעיל יז, טו) שעולה מנינו כמספר "תפילה" וזכה לילדים.

"לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ" (כה, כא)

פירוש לנכח אשתו

פשט המילים "לנכח אשתו" הוא שיצחק עמד בזוית זו ורבקה בזוית זו והיו מתפללים יחדיו להשם כדי להפקד בבנים, כאשר ביאר רש"י במקום. אולם ה"קמחי" (הרד"ק כאן) פירש לנכח אשתו, שהיתה אשתו נגדו בעת תפילתו כדי שיכוין ליבו עליה כי עקרה היא. והיינו כענין שנאמר באלישע, וישם פיו על פיו (מלכים ב, ד, לד), שתתקבל תפילתו בכונה יותר על הילד כשישכב עליו ויגהר עליו.

ועוד ביארו במדרש בראשית רבה (פרשה ס"ג סי' ה') שיצחק היה מתפלל ואומר, כל בנים שאתה נותן לי יהיו מן האשה הזו, וכן היא היתה מתפללת שהבנים שיהיו לי יהיו מהאיש הזה וזה הפירוש לנכח אשתו.

"לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ" (כה, כא)

למה יצחק לא הזכיר את שמה של רבקה

יש להתבונן מדוע יצחק אבינו לא הזכיר את שמה של רבקה בתפילתו, ועוד מדוע התפלל יצחק דווקא לנוכח אשתו, ולא התפלל בנפרד במקום אחר?

והענין יתבאר על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל בתלמוד (ברכות לד.) שהמבקש רחמים מה' על חברו בפניו, אין צריך להזכיר את שמו, כמו שכשהתפלל משה רבנו על מרים אמר, אל נא רפא נא "לה" (במדבר יב, יג), ולא התפלל "אל נא רפא נא למרים" היינו מפני שהתפלל לפניה, לא הוצרך להזכיר את שמה. וכן בפסוק, וירא אליו ה' (בראשית יח, א) לא נאמר וירא אל אברהם, אלא וירא אליו. ופירש רש"י ז"ל (שם) וזה לשונו, לבקר את "החולה". עד כאן. הנה שכתב רש"י "החולה" ולא כתב "אברהם", לרמוז לנו, שאין צורך להזכיר את שם החולה כשהוא לפניו.

והטעם לזה, כי אולי הגורם למחלה הוא שמו של החולה, כי יש על השם הזה אלו גזירות, ולכן מן הראוי שלא להזכיר את שם החולה בתפילתו היות ויכולים לקטרג על שמו, שעליו כבר נגזירה הגזירה ואי אפשר לבטלה. ולכן טוב להתפלל על יד החולה ובאופן הזה אין צורך להזכיר את שמו. ומשום כך התפלל יצחק בנוכחות אשתו, כדי שלא יצטרך להזכיר את שמה. ובפרט שברבקה היתה בעיה נוספת, הן אביה לבן רשע גדול היה, והזכרת שמו יכולה היתה לגרום קטרוג. לכן יצחק התפלל עליה באופן שאינו צריך להזכיר את שמה, וזהו שהתפלל "לנוכח אשתו", שאז כאמור אין צריך להזכיר את שם החולה. (חתם סופר בס' תורת משה, עה"פ ויעתר לו).

"לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ" (כה, כא)

"לנוכח אשתו" כדי שיוושע בזכותה

טעם נוסף שיצחק התפלל "לנכח אשתו", משום שהיה שפל בעיני עצמו, ועל כן סבור היה שאין זכותו מספיקה כדי שתתקבל תפילתו לפני ה' יתברך. לפיכך התפלל דוקא "לנוכח

אשתו" כדי שיוושע בזכותה. ועם כל זה דרשו בתלמוד (יבמות סד. הובא ברש"י כאן) "ויעתר לו יהוה", לו ולא לה, מכאן שהתפילה התקבלה דוקא בזכותו, משום שהוא צדיק בן צדיק.

"לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ" (כה, כא)

יצחק אבינו קיבל עליו לאמר "נשמת כל חי" וזכה לילדים

מהי התפילה שהתפלל יצחק לנכח אשתו, כדי שתפקד בזרע של קיימא? סוד זה מתבאר מתוך דברי הבן איש חי זיע"א (שנה ב' תולדות סעיף ג') בשם רבי יהודה החסיד, שכתב שאם אדם נמצא באיזו צרה חס ושלום, יקבל עליו שאם ינצל מהצרה יאמר "נשמת כל חי" וינצל. ע"ש. [ונהגו לעשות כן בעשרה בסעודה]. וכתב ששמע רמז לכך בפסוק, ויעתר יצחק לה' "לנכח אשתו", "לנכח" ראשי תיבות **ל**אמר **נ**שמת **כ**ל **ח**י, "אשתו" ראשי תיבות **ת**ברך **א**ת **ש**מך **ה' א**להינו **ו**רוח. עד כאן. לפי זה יוצא, שיצחק אבינו כאשר ראה שאין לו ילדים קיבל עליו לאמר "נשמת כל חי" ובזכות כך השם שמע לתפילתו וזכה לילדים.

ולכן זה הטעם למה שהשמות של יצחק ורבקה מרומזים בנשמת כל חי. **שכך כתוב שם:**

בפי ישרים תתרומם,

ובשפתי צדיקים תתברך,

ובלשון חסידים תתקדש,

ובקרב קדושים תתהלל.

"לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ" (כה, כא)

יצחק ורבקה התפללו תקט"ו תפילות

יצחק ורבקה התפללו תקט"ו תפילות כמנין הגימטריא של שמותם "יצחק רבקה", ואכן נענו בתפלתם. אמנם משה רבנו התפלל תקט"ו תפילות כדי שיכנס לארץ וכמו שאמרו במדרש רבה (פרשת וזאת הברכה) ולא נענה. והטעם שהם זכו שתתקבל תפלתם, היות והם התפללו ל"נכח" ראשי תיבות **ל**נפשות **כ**ללות **ח**יות, התפללו על כללות עם ישראל שכל העקרות יפקדו וילדו, לכן נענו, ואילו משה התפלל בתפילה זו רק על עצמו.

"לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ" (כה, כא)

התפלל יצחק שבנו יולד במזל חנכ"ל

בספר פרח שושנה (קריספין, כאן) מבאר ששמע ממוהר"ר ימין אריואה זלה"ה שפירש, ידוע שישנם שבעה כוכבי לכת שראשי תיבות שמותם הוא, שצ"ם חנכ"ל, שצ"ם **ש**בתאי, **צ**דק, **מ**אדים, הם דינא קשיא גבורות, ומי שנולד בהם יהיה עני מסכן וטיפש. חנכ"ל **ח**מה, **נ**וגה, **כ**וכב, **ל**בנה. ומי שנולד בהם, יהיה מזלו משובח עשיר וחכם, כי הוא בחסדים. ויצחק התפלל שבנו יוולד במזל חנכ"ל, לכן כתוב "לנכח" אשתו, לנכח הסן אותיות חנכ"ל.

"לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ" (כה, כא)

לנכח ר"ת נ'וי כ'ח ח'כמה

עוד אפשר לפרש "לנכח" על פי המשנה (עדיות פ"ב מ"ט), האב מזכה לבן בנוי בכח בעושר ובחכמה. וכפי שמסביר שם רבנו עובדיה מברטנורא, לפי שקרוב טבע הבן להיות דומה לטבע האב, ומעביר האב לבנו את המעלות הללו.

ומובא בספר ומתוק האור (תולדות עמ' קפ"ג), שאת זה ביקש יצחק "ויעתר יצחק לה' **לנכח**" ר"ת **נ**וי **כ**ח **ח**כמה, שיזכו לבן אשר יעברו בו המעלות הללו (ויש להוסיף שאת מעלת העושר לא ביקש, לפי שהעושר יגיע ממילא לבנו, כשירשו). וזה שדרשו רבותינו (בראשית רבה פרשה ס"ג סי' ו') שכאשר רבקה ראתה בהריונה שכשמגיעה ליד בתי מדרש התינוק רוצה לצאת, וכשמגיעה ליד בתי עבודה זרה גם כן רוצה לצאת, אמרה תינוק כזה אין לו חכמה ו"אם **כן** למה זה אנכי" (בראשית כה, כב) "כן" ר"ת **כ**ח **נ**וי, דהיינו אם כן הוא שזכה בני ב"כח ונוי" אך לא זכה ל"חכמה" אין הדבר שווה כלום, ולכן "ותלך לדרוש את יהוה" (שם, שם).

"לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ" (כה, כא)

לנוכח אשתו תפילה שלמה

כשאדם רואה שחברו חולה, לא די שיברכו שיהיה לו רפואה שלימה ודיו, אלא צריך הוא להתפלל עליו תפילה ממש, שיאמר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו וכו'. ואפילו שפעמים די בברכתו הקצרה שהיא מתקבלת, כגון ביום שיש שעות טובות, מכל מקום ראוי לאדם להתפלל כנגדו תפילה גמורה. וזאת היות והבן איש חי מסביר שכאשר מתפללים עושים כלי לישועה, ואז האדם זוכה לישועה שלימה לא זמנית, ולכן "לנוכח אשתו" היינו שהתפלל תפילה שלימה שמיוחדת עבורה, לעשות כלי מיוחד לאותה תפילה.

ובפרט אם התפילה היא בדמעות, כמו שכתוב שערי דמעה לא ננעלו (ברכות לב:), וכמו שכותב החתם סופר שהתפילה בדמעות קורעת את כל הרקיעים ופותחת השערים, היות והדמעות הן כמו מים שמחלחלות מתחת לדלת ונכנסות, ואין צורך לדפוק על הדלת ולהמתין שתפתח הדלת. כך הן הדמעות, נכנסות היישר פנימה ללא ש"יפתחו" את הדלת.

סגולה שכל הילדים יהיו תלמידי חכמים

אברך אחד סיפר, שאחד מגדולי הדור בא לברית המילה של בנו, אולם היות והיו מדרגות המוליכות אל האולם, ואותו גדול אז היה זקן מופלג ולא יכל לעלות המדרגות, ולכן נמנע ממנו להגיע לברית. ובראותו את צערו של בעל הברית אמר, לפחות אתן לך עצה טובה שקבלתי מאבותי ואבותי מאבות אבותי, סגולה שיהיו כל הילדים תלמידי חכמים, כאשר תאמר בכל בוקר "ונהיה אנחנו וצאצאינו" וכו', תכוון בכוונה שלימה על כל בן ובן בפרטות ממש, שמו ושם אמו ותראה פלאות... ומספר האברך, שאת הסגולה אימץ אל ליבו בשתי ידיו, וכאשר אמר כן היה, וזכה שכל בניו יצאו תלמידי חכמים.

עדויות על דמעות שפעלו ישועות

אחד החכמים מספר, כשלמדתי בתלמוד תורה "עץ חיים", בוקר אחד באנו לתלמוד תורה, ואמרו שהגאון ר' איסר זלמן מלצר לא ישן כלל וכל הלילה התפלל. וסיבת הדבר היות ובלילה באה אשה לביתו בוכיה, שהיות ואין לה ילדים זמן רב חוששת היא עד מאוד שמא בעלה יגרשה, והאשה מרירה בבכי רב. הדבר נגע ללבו של הרב, ועל כן הניח את לימודו וכל הלילה התפלל עליה. והנה לימים בזכותו נפקדה בבנים...

פעם כאשר היינו אצל הצדיק המלוב"ן כמוה"ר האדמו"ר ר' מאיר אבוחצירא זצוק"ל, אמר לנו תאמינו לי שבכל יום אני מוריד על הילדים, כוס דמעות, כדי שנזכה שילכו בדרך ה' ויהיו תלמידי חכמים.

המקובל האלהי הרב שאול דוויק הכהן בעל השד"ה, בכל בוקר בברכת אהבת עולם, כשהיה אומר "והאר עינינו בתורתך" וכו', היו מוצאים אצלו בריכה של דמעות.

"וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים בִּקְרְבָּהּ" (כה, כב)

המשקיע מעייניו בהבלי עולם הזה אי אפשר שיהא דבוק בשכינה

פירש רש"י (כה, כב) שהיו יעקב ועשו מתרוצצים זה עם זה ומריבים בנחלת שני עולמות. ואמרו (עי' תנא דבי אליהו זוטא פי"ט, וזוה"ק ח"א קמ"ג ע"ב) שלבסוף נתפשרו שעשו נטל חלקו

בעולם הזה ויעקב נטל את חלקו בעולם הבא. ודע לך כי מאז נפרדו דרכיהם זה מזה, ואי אפשר לתפוס את החבל בשני ראשיו, כי המשקיע מעייניו בהבלי עולם הזה, אי אפשר שיהא דבוק בשכינה ובדברים נעלים יותר.

ואין הכוונה חס ושלום שהצדיקים אין להם שפע רב בבריאות גופא ונהורא מעליא, חלילה מלומר כדבר הזה, כי אדרבה, העובד ה' זוכה שטוב חלקו בעולם הזה כדי שיוכל לעבוד בהם את ה'. אלא שהוא יודע שכל הטוב והחסד אינם תכלית בפני עצמם, רק הם אמצעים שעל ידם יוכל לעבוד את בוראו במנוחת הנפש והרחבת הדעת ללא הפרעות. לעומתו, הרודף אחר תאוותיו, לא יוכל לזכות לכתרה של תורה ועבודה. כמו שכתב בחובות הלבבות (שער חשבון הנפש פ"ג) ישתדל להוציא אהבת העולם הזה מלבו ולהגביר אהבת העולם הבא וכו', וכבר אמר אחד מן החכמים, כשם שלא יתחברו בכלי אחד המים והאש, כן לא תתחבר בלב המאמין אהבת העולם הזה ואהבת העולם הבא.

והנה אם היינו שואלים את דעת הבריות, מה יהא בסופם של "נערים" אלו, אזי יענו כולם ויאמרו, עשו שיצא לעבודת השדה, יצליח במלאכתו ויתעשר, אולם יעקב יהא דל ועני, שהרי "בטלן" הוא, יושב אהלים ואינו שולח ידיו במסחר ומהיכן יחיה... אמנם בסופו של דבר, זכה יעקב בברכות אביו ל"טל השמים ומשמני הארץ", בגשמיות וברוחניות, וישראל עושה חיל, ללמדנו שאין הפרנסה והעשירות תלויה בהשתדלות כלל, אלא יעקב ששם מבטחו באלהיו זכה לרוב סייעתא דשמיא ברוחניות ובגשמיות והיה ה' מבטחו.

למצוא חן בעיני "אדוני" היא השכינה הקדושה

וכתב הרב הקדוש הקדושת לוי זי"ע (וישלח ד"ה מי לך כל המחנה) עיין בבעל הטורים, כי יעקב לקח לעצמו את העולם הבא, ועשו לקח את העולם הזה (וכך אמרו בבראשית רבה פרשה ס"ג). והגם שאנו רואים כי יש בישראל גם כן עשירים? אמנם כל העשירים כולם הם מלאים יגון ואנחה, כאשר אנו רואים בחוש העין, ואין להם עולם הזה. והוסיף הרב וזה לשונו, אמנם אותם העשירים העובדים את בוראם מתוך עושרם, יש להם תענוג מתוך עושרם, כי עולם הזה שבא מן עולם הבא (כגון שהוא תומך תורה וכיוצא בזה) את זה לקח יעקב. וזהו "למצוא חן בעיני אדוני", כי אדוני סתם הוא השכינה.

הקדוש ברוך הוא מפרנס את האדם

פעם בכה בעל עגלה לפני מורנו ורבנו החפץ חיים זי"ע שהסוס שעמו היה מנהיג את עגלתו נפל ומת, ובזה איבד את מקור פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו. נענה לו החפץ חיים ואמר,

אכן, לך נאה לבכות, לך יאה למרר בבכי, כי אם הינך חושב שהסוס הוא זה שפרנס אותך עד היום, אכן במות המפרנס ראוי לבכות. אך אם אתה שומע לי, תאמין שכל פרנסתך היא מידי הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, אז תבין, כי מה לך אם הסוס חי או מת, הלא אינו כי אם אמצעי ואין לו כל השפעה על מצב פרנסתך. (הובא בספר שער הבטחון עמ' קי"ב).

ולאו דווקא בסוס הדברים אמורים, אלא כל איש בפרנסתו שלו, זה במקצוע וזה במשלח ידו, זה בכשרונותיו וזה בעסקו, כל אחד יכיר היטב כי כל אלו אינם מפרנסים אותו, אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, ואם מת שליח אחד, מיד ישלח הקדוש ברוך הוא שליח חדש.

"אף חכמתי עמדה לי" א"ף ר"ת א'מונה פ'שוטה

והעיקר שיחיה אדם תמיד באמונה פשוטה ותמימה, וכמו שאמר הרב הקדוש רבי שלמה מזוועהיל זי"ע, כי שלמה המלך החכם מכל האדם אמר, "אף" חכמתי עמדה לי (קהלת ב, ט), ומהי חכמתו? "אף", שהוא ראשי תיבות **א**מונה **פ**שוטה, "חכמה" זו עמדה לו.

משל הכינור

וכמו שפירש הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זי"ע (יערות דבש סוף דרוש ט"ו ד"ה ודע) את הפסוק, אפתח בכינור חידתי (תהלים מט, ה), שקשה הן לא מצינו שום חידה במזמור זה, ומהו אומרו "חידתי"? אלא החידה הסתומה היא הקושיא שכל איש מקשה על חבילת היסורים שלו, מדוע נגזר עליו לסבול כל כך הרבה ייסורים ומכאובים, על זה אמר "בכינור חידתי", כי נודע שבכינור כאשר דוחקים את המיתרים נשמע קול, וככל שידחקו יותר את המייתרים, כך ישמע קולם ביתר שאת. כן הדבר בבן אדם, ככל שסובל דוחק וצער ויגון, יותר ריחו נודף ונשמתו מאירה, ככינור המשמיע קול חזק וערב יותר ככל שדוחקים יותר במיתרים, ולכך אמר בכינור חידתי.

"וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת יְהוָה" (כה, כב)

הטעם שהתרוצצו בבטן רבקה כי שערותיו של עשו היו עוקצות את יעקב, ולכן ברח יעקב והתרחק

הטעם למה התרוצצו יעקב ועשו בבטן רבקה, מפרש רש"י (ד"ה ויתרצצו) שהיו מריבין על נחלת שני עולמות (וכך הוא במדרש אגדה, בובר, פרק כ"ה סי' כ"ב).

אבל בפירוש הטור הארוך על התורה (כאן, נדפס מכת"י, בהוצאת פלדהיים, תשס"ו) כתב טעם נפלא עד מאד, לפי שעשו היה איש שעיר, ויעקב היה איש חלק בלא שערות ושערותיו של עשו עוקצות ליעקב, לכך ברח יעקב מפניו עד כאן. היינו שהתרחק מלנגוע בגופו של עשו כדי שלא יעקוץ אותו. וכתב הטור שטעם זה הוא לפי הפשט הפשוט.

"וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת יְהוָה" (כה, כב)

מה באה התיבה "את" לרבות

ברש"י, "ויתרוצצו", רבותינו (בראשית רבה פרשה ס"ג סי' ו') דרשוהו לשון ריצה, כשהייתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר, יעקב רץ ומפרכס לצאת, וכשעוברת על פתחי עבודת כוכבים עשו מפרכס לצאת.

איתא בתלמוד (ב"ק מב:), שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה לרבות. דהיינו כל מקום שכתובה בתורה המילה "את", היה דורשה שבאה להוסיף איזה דבר על הפסוק. כיון שהגיע לפסוק, את ה' אלהיך תירא (דברים ו, יג) פרש, היינו שפרש מדרכו לרבות את המילה "את", היות ובפסוק זה שכתוב חיוב יראה מהבורא יתעלה, כיצד שייך לרבות עוד מישהו בנוסף לכבודו של המקום ברוך הוא, שגם אותו יש לירא? עד שבא ר' עקיבא ודרש, את ה' אלהיך תירא, לרבות תלמידי חכמים.

על פי זה ביאר הגר"א (מובא בפניני דניאל, פלבני, כאן) את דברי רבקה, "אם כן למה זה אנכי ותלך לדרוש את יהוה" שחשבה שיש לה רק עובר אחד במעיה, ולכן כשראתה שכשהיא מגיעה ליד בית מדרש רוצה לצאת וכשמגיעה ליד בתי עבודה זרה גם רוצה לצאת, אמרה שמא חס ושלום ישנן ב' רשויות. והיינו "ותאמר אם כן למה זה אנכי", הן נאמר בתורה שיש רק רשות אחת בפסוק "אנכי" ה' אלהיך (שמות כ, ב), ושאלה "אם כן" שמתרוצצים ב' התרוצצויות, למה זה "אנכי" למה יש רק רשות אחת כנאמר ב"אנכי". "ותלך לדרוש" בבית שם ועבר, "את יהוה" שאלה בבית המדרש, האם התיבה "את" הכתובה כאן, באה לרבות חס ושלום עוד רשות. ובבית שם ועבר ענו לה "שני גויים בבטנך", באמת יש רשות אחת, אלא שבבטנך יש שני וולדות האחד צדיק והאחד רשע.

"וַיִּתְרֹצֲצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת יְהוָה" (כה, כב)

מה גרם לרבקה להיבהל כל כך

שמעתי ממו"ר חכם יוסף עדס זצוק"ל, בתחילה חשבה רבקה אמנו שיש בבטנה רק עובר אחד. וכשראתה שכשעוברת על פתח עבודה זרה היה מפרכס לצאת, וכשעברה על פתח בית המדרש גם פרכס לצאת, חשבה בלבה שמא העובר הזה הפכפך, חלקם של מצוות מקיים ובחלקם מזלזל. אמרה, זה הכי קשה, הן אם הוא רשע, עדיין יש צד שיחזור בתשובה, אבל צבוע, רמאי, אין לו תקנה, ולא כדאי להשאיר. לכן "הלכה לבית המדרש", הכוונה, שנפסק שאסור לאדם לגזור ציפורניים ולזרוק אותן לריצפה, שמא תעבור אשה מעוברת ותדרוך עליהן ותפיל את פרי בטנה, כדאיתא במסכת נדה (דף יז.), אולם בבית המדרש שאין נשים עוברות, שם מותר הדבר, שאין לחשוש להפלת עובר, כדאיתא במועד קטן (יח.) וכדפסק הכי המשנה ברורה (סי' ר"ס ס"ק ו). על כן אמרה רבקה, הן בבית המדרש מותר לזרוק ציפורניים, כי "אשה בעזרה מנין", אלך לבית המדרש ואדרוך על הציפורניים, והילד הזה יפול, שעדיף שימות ולא יוולד "הפכפך".

ובמטרה זו הלכה רבקה לבית המדרש של שם ועבר, אולם כשראו אותה שם ועבר, שאלו אותה מדוע באת היום, סיפרה להם רבקה את הצרות שיש לה. והם אמרו לה, נדרוש את ה'. ומן ה' השיבוה "שני גיים בבטנך ושני לאמים ממעיך יפרדו ולאם מלאם יאמץ ורב יעבד צעיר", אין לך ילד צבוע, אלא שני ילדים לך, האחד צדיק והאחד רשע. אז נחה דעתה, הן אפשר להסתדר עם שניהם, שבוודאי הצדיק הוא ברכה שאין כמותה, אלא אף עם הרשע, אפשר שיום אחד ישוב בתשובה. אבל אם האחד הפכפך, זו הצרה הכי גדולה.

למדנו מכאן כמה צריך להיות אמיתי בדרך ה', ולהתרחק מלפסוע על שני הסעיפים ולאחוז גם מעבודת ה' וגם מעבירות, חס ושלום.

"וַיִּתְרֹצֲצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת יְהוָה" (כה, כב)

יעקב אבינו היה מוכן לוותר אפילו על לימוד תורה מפי המלאך רק שלא יהיה בכפיפה אחת עם עשו

הגאון רבנו עובדיה יוסף זצ"ל הקשה בשם רבי יששכר דב מבעלזא על רש"י (כאן) שפירש כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר, יעקב רץ ומפרכס לצאת, עוברת על

פתחי עבודה זרה, עשו מפרכס לצאת. וקשה, הן אפשר להבין שעשו התרוצץ וביקש לצאת, היות ונמשך אחר עבודה זרה ובבטן אמו לא היתה לו עבודה זרה. אבל יעקב למה ביקש לצאת, הרי גם בבטן אמו למד תורה מפי המלאך, כפי שאמרו בתלמוד (נדה ל:) שכאשר התינוק במעי אמו מלמדים אותו את כל התורה? ותירץ, שיעקב אבינו היה מוכן לוותר אפילו על לימוד תורה מפי המלאך, אם צריך הוא לשכון בכפיפה אחת עם עשו...

"שְׁנֵי גוֹיִם בִּבְטְנֵךְ" (כה, כג)

שני גוים אלו אנטונינוס ורבי שלא פסק מעל שלחנם לא צנון ולא חזרת

כתב רש"י (כאן, ומקורו טהור מברכות נז:) הפסוק נקרא "גויים" (קרי), אולם הכתיבה של הפסוק הוא "גיים" (כתיב), וזאת בכדי ללמדנו, שעתידים לצאת מרבקה שני "גוים", אלו אנטונינוס ורבי שלא פסק מעל שולחנם צנון וחזרת.

הגמ' בעבודה זרה (דף י.) מתארת בהרחבה שאנטונינוס היה מתייעץ תדיר עם רבי, ושם בגמרא (בע"ב) שאנטונינוס היה לומד תורה אצל רבנו הקדוש ועשה מערה מפתח ביתו עד ביתו של רבנו הקדוש וצוהו אנטונינוס שלא יהיה שום אדם אצלו בבואו ללמוד אצלו, כדי שלא יוודע שהוא מלמדו תורה. ובתוס' השלם (ע"ז דף י' ע"ב ד"ה אמר ליה) בשם רבי אליעזר מגרמייזא, שלצורך כך שמו ביניהם סימנים "צנון" ו"חזרת", החזרת בהיותה על שולחנו של רבי, היתה סימן "חזור" לאחוריך (בדומה למילה "חזרת") שהיא מורה שיש אצלי אנשים, ובהיות רבנו הקדוש לבדו בביתו ואין איש עמו, היה שם על שולחנו "צנון" מלשון כ"צנה" רצון תעטרנו, כלומר בוא אצלי ואל תירא כי אין איש.

ועוד כתבו התוספות, הצנון דרכו להיות תחת האדמה ואינו נראה ממנו אלא העלים בלבד ואילו החזרת להפך, כולה נראית על הארץ, לרמוז כי היו מדברים על שלחנם בחכמה בנגלה ובנסתר.

זכה ללמוד מרבי לפי שינק מאמו של רבי

כתבו התוס' (שם ע"ז דף י' ע"ב ד"ה אמר ליה) בשם המדרש, מדוע זכה אנטונינוס ללמוד תורה מפי רבנו הקדוש, לפי שכשנולד רבי גזרה מלכות רומא על ישראל שלא למול, ואביו ואמו של רבי מלוהו. שלח הקיסר והביאו לרבי ואמו לפניו (להענישם על שעברו על דברו.) והחליפתו אמו באנטונינוס והניקה אותו, עד שהביאתו לפני קיסר ומצאוהו ערל ופטרום לשלום. ואמר אותו הגמון, אני ראיתי שמלו את זה (את רבי) אלא הקדוש ברוך הוא עושה להם נסים

בכל עת ובטלו הגזרה. ואמרינן נמי בירושלמי, שלסוף למד אנטונינוס תורה ונתגייר ומל עצמו. עד כאן דברי התוס'.

מעשה רבי ואנטונינוס בהרחבה

מעשה זה מובא באריכות בספר מנורת המאור (סימן פ"ג פרק ב', נר ג' כלל א' חלק ב' פ"ב) תנו רבנן, פעם אחת גזרה מלכות עכו"ם (רומי) גזירה על ישראל שלא למול את בניהם, ובאותו זמן נולד רבנו הקדוש, ואמר רבי שמעון בן גמליאל אביו, הקדוש ברוך הוא ציוונו למול ורשעים הללו גזרו עלינו שלא למול, כיצד אנו מבטלים גזירותיו של הקדוש ברוך הוא ונקיים גזרתו של אותו מלך?! מיד עמד רבי שמעון בן גמליאל ומל את בנו, כשהודיעו הדבר לפני השר שהיה בעיר, שלח וקרא את רבי שמעון בן גמליאל, אמר לו, מפני מה עברת על גזירתו של מלך ומלת את בנך? אמר לו, כך ציווני הקדוש ברוך הוא. אמר לו השר, הרבה כבוד יש לי עליך שאתה ראש לאומתך, אלא גזירתו של מלך היא ואיני יכול להניחך. אמר לו, ומה אתה מבקש? אמר לו אני רוצה שנשלח אותך אצל המלך, ומה שהוא רוצה לעשות יעשה. אמר לו, עשה כל מה שאתה חפץ.

מיד שלח את רבנו הקדוש ואת אמו והלכו כל היום בדרך. לערב הגיעו למלון בית אביו של אנטונינוס, ואותו הזמן נולד אנטונינוס. נכנסה אמו של רבי אצל אמו של אנטונינוס, אמרה לה, מה טיבך? אמרה לה, כך וכך גזרו עלינו שלא למול, ועכשיו מלתי את בני, ולכך מוליכין אותנו אל המלך כאחד. כיון ששמעה ממנה כן אמרה לה, אם רצונך קחי את הילד שלי שאינו מהול, ותני לי את הילד שלך, ולכי ומלטי את נפשך ואת נפש בנך מאת המלך. מיד עשתה כן, והלכה למלך. נכנס אותו השר למלך אמר לו, אדוני המלך זו עברה על גזרותיך ומלה את בנה, ועכשיו הבאתי אותה אצלך, מה שתרצה לעשות עשה. אמר להם המלך, ראו בנה אם הוא מהול. נמצא שאינו מהול! באותה שעה כעס המלך על אותו השר, אמר לו אני גזרתי על מהול ואתה הבאת לי שאינו מהול! באותה שעה היו גדולים יושבין לפני הקיסר ואמרו לו, אדוננו המלך, אנו מעידין בוודאי שבנה של זו מהול היה, אלא אלהיהם של אלו קרוב הוא להם, וכיון שהם קוראים אליו מיד הוא עונה להם, שנאמר (דברים ד, ז) כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו. מיד ציווה המלך ונהרג אותו השר, וביטל את הגזרה, ושלח את רבנו הקדוש ואת אמו לשלום. כיון שחזרו לביתו של אנטונינוס, אמרה אמו (של אנטונינוס), הואיל ועשה לך הקדוש ברוך הוא נס על ידי (את ניצלת על ידי) ולבנך על ידי בני (ובנך ניצל על ידי בני, על כן) יהיו שושבינים (אוהבים וחברים) לעולם. ובשכר אותו חלב שינק אנטונינוס מאמו של רבנו הקדוש, נעשה מלך לאומתו וירש העולם הזה והעולם הבא.

רבנו הקדוש היה ניצוץ של יעקב אבינו

רבנו האר"י הקדוש זצוק"ל (בליקוטי הש"ס אבות פ"ב עמוד נ') על דברי המשנה, רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם, כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם (אבות פ"ב מ"א). כתב וזה לשונו, והטעם שבחר רבנו הקדוש לומר אימרה זו, היא, כי היה (רבי) ניצוץ של יעקב אבינו ע"ה, וידע כי יעקב הוא מרכבה למדת התפארת, לכן דוקא רבנו הקדוש, ניצוץ יעקב, הזכיר במשנה זו, כי הדרך הישרה שיבור לו האדם, היא כל שהיא "תפארת" לעושיה.

ויש להוסיף שמרומז שר' יהודה הנשיא הוא ניצוץ של יעקב אבינו, בראשי תיבות "הנשיא" **הוא ניצוץ של יעקב אבינו**. ולכן גם רבנו הקדוש התחיל לכתוב את המשניות במילים, "מאמתי קורין את שמע בערבית", כי יעקב אבינו תיקן תפלת ערבית.

ניצל רבי ע"י אנטונינוס לפי שהיו מניצוץ אחד

מעתה מה יפים הם דברי בעל ה"מגלה עמוקות" (פרשת ואתחנן, אופן פ"ג) שאחר שהביא את דברי התוספות הנזכרים בשם המדרש, מוסיף לבאר, שהסיבה שסובב הקדוש ברוך הוא את הצלת רבנו הקדוש על ידי אנטונינוס, כי רבנו הקדוש היה הניצוץ של יעקב אבינו, ואילו אנטונינוס היה הניצוץ הטוב של עשו שהיה אח יעקב. וזה לשון קודשו, ולפי שאנטונינוס הוא גלגול של עשו, ורבי הוא גלגול של יעקב שתיקן ברכת "אתה קדוש", לכן נקרא גם כן רבי "רבנו הקדוש" שהוא גלגול של יעקב. והתפלל משה בעת ההיא על אותו עת שיתן הקדוש ברוך הוא חן לרבי בעיני אנטונינוס. (וזה מרומז בלשון הפסוק) **"אעברה נא"** (דברים ג, כה) נוטריקון **אנטונינוס עשה בימי רבינו הקדוש ניצוץ אחד**.

נמצא שיעקב ועשו שהיו תאומים, היו ניצוץ אחד ונחלקו אחר כך לשניים, וכבר אמרו רז"ל (ברכות נז:) שהשיב הקדוש ברוך הוא לרבקה שני גוים בבטנך על אנטונינוס ורבי והיינו שבהם נתקן עשו ויעקב.

"וְהִנֵּה תוֹמִם בְּבִטְנָהּ" (כה, כד)

למה נכתב "תומים" חסר א'

למה כתבה כאן התורה את המילה "תאומים" חסרה א'? הנה אותיות המילה "תומם" הם "תם ומת" לרמוז לנו שבבטנה ישנם יעקב שהוא "תם" ועשו שהוא "מת", כי רשעים בחייהם קרואים מתים (ברכות יח:) (מהרח"ו בספר הליקוטים דף ט"ז ע"ב).

עשו הרשע בצפורניו עקר לאמו את הרחם

ובספר פענח רזא (הלוי, כאן, נדפס שס"ז) ביאר, שעשו הרשע בעת לידתו בצאתו מרחם אמו, על ידי צפרניו הגדולות פצע את רחם אמו ועקר את הרחם ממקומו. וזאת עשה כדי שאמו לא תתעבר יותר, כי פחד שיוולדו לו עוד עשרה אחים ויהיו עם יעקב יחד י"ב ילדים, י"ב שבטים כנגד י"ב מזלות, ולכן היה צריך להיות כתוב בפסוק והנה "תאומים" בבטנה, ואילו התורה כתבה "תומם" חסר שתי אותיות י' א', העולים י"א, לרמוז שבמכוון רצה עשיו לגרום שלא יהיו לאמו עוד "אחד עשר" ילדים.

"וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אַדְמוֹנִי כֻּלּוֹ כְּאַדֶּרֶת שֵׂעָר וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו" (כה, כה)

עשיו נולד עם זקן ושינים אך לא מהול ויעקב נולד מהול

כתב בתרגום יהונתן (כאן) על הפסוק ויצא הראשון אדמוני, וזה לשונו, וקרוי שמיה עשו מן בגלל דאתיליד כוליה גמיר בשער רישא ודיקנא ושינין וכבין. פירוש, ויצא הראשון אדמוני, נקרא שמו עשו בגלל שנולד כולו גמור בשערות ראשו וזקנו עם שינים וחניכיים.

ובגלל שהיה אדום חששו מלמול אותו, וכשגדל כבר לא הסכים שימולו אותו. ויש אומרים שלבסוף מל ובזכות זה זכה שיקבר ראשו במערת המכפלה. וכל זמן שיצחק היה חי, בניו שמרו את מצות המילה וכשמת יצחק בטלוה. מאידך כשיעקב אבינו נולד, נעשה אור גדול ונולד מהול, והיה יפה מעין יופיו של אדם הראשון (מלוקט מספר הישר, דעת זקנים מבעלי התוספות, אבות דרבי נתן ב, ה).

עוד ידיעה מעניינת לגבי עשיו נמצאת בתלמוד ירושלמי (נדרים פ"ג ה"ח) רבי אחא בשם רב חינא, עתיד עשו הרשע לעטוף בטליתו ולישב עם הצדיקים בגן עדן והקדוש ברוך הוא גוררו ומוציאו.

"וְאַחֲרֵי כֵן יָצָא אָחִיו וְיָדוֹ אֹחֶזֶת בַּעֲקֵב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וְיִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אֹתָם" (כה, כו)

סימן טהרה היחיד בחזיר הוא רק בעקב

בספר מושב זקנים לרבותינו בעלי התוספות ז"ל כתבו כאן דבר פלא: למה אחז יעקב דווקא בעקבו של עשו ולא בשאר האברים? מפני שבמדרש (בראשית רבה פרשה ס"ה סי' א') עשו נקרא חזיר שנאמר יכרסמנה חזיר (תהלים פ, יד), ואין סימן טהרה בחזיר רק בעקב, כי שם

הוא מפריס פרסה ושוסע שסע. ועל כן נגע יעקב בעקבו של עשו, מפני שרצה לנגוע רק במקום טהור שלו ולא במקום טמא.

העיקר שלא תצטער אמי בצער לידה פעמיים

עוד ביאור נפלא כתבו במושב זקנים (שם), שכתבה התורה שאחז יעקב בעקב עשו, להודיע חסידותו של יעקב אבינו, שהיה חסיד עוד בהיותו בבטן אמו. ולכן אחז בעקב עשיו לפי שאמר, הואיל ונפתח רחמה, טוב שאאחוז בעקבו כדי שנצא שנינו ביחד, ולא תצטער אמי בצער לידה פעמיים.

"וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב" (כה, כו)

יעקב בגימט' "מלאך האלהים"

בספר תוספות השלם (כאן) "יעקב" עולה בגימט' "מלאך האלהים" (וכ"כ בעל הטורים כה, כז), והיינו לפי שצורתו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד (כדאיתא בבראשית רבה פרשה פ"ב סי' ב', ובעוד מקומות רבים), והוא כמלאך האלהים. ולכן גם מרומז הדבר בפסוק, כסא כבוד מרום (ירמיה יז, יב) שסופי תיבות שלו "אדם", שבכסא כבודו יתעלה במרום חקוקה דמות אדם הוא יעקב.

"וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים" (כה, כז)

יעקב היה לו אוהל לאכילה ושתיה ואוהל ללימוד תורה

כתב הגאון רבי שלמה קלוגר זי"ע בספרו חכמת התורה (פרשת ויגש עמ' ת"ה) לבאר מדוע נאמר כאן שיעקב היה "יושב אוהלים" ולא יושב אוהל? וזה לשונו, יש אדם אף שילמד תורה כל היום, מכל מקום ילמוד בביתו ולא יקבע לו בית אחר ללמוד. אבל יעקב לא רצה ללמוד כלל בביתו, כי בבית יש אכילה ושתיה ושינה ואי אפשר לנהוג בקדושה כל כך, לכך היו לו שני אהלים, אחד ללמוד תורה ואחד לצרכי עולם הזה, ואז בבית המדרש שלו היה נוהג בקדושה יתירה. וזה שאמר, "ויעקב איש תם יושב אהלים" דבשני אהלים ישב, אחד ללמוד ואחד לאכול ולשתות.

"וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד" (כה, כז)

היתה לעשו דמות נחש חקוקה על יריכו

בתרגום אונקלוס ויונתן בן עוזיאל תרגמו את המלים "יודע ציד", "גְּבַר נַחְשִׁירְכָן". ותרגום זה צריך הבנה, והנה בציוני (כאן, ד"ה ויצא הראשון) ביאר את דברי התרגום, שהיתה לעשו

דמות נחש חקוקה על יריכו, ו"נחשירכן" הוא "נחש-ירכן". דעמלק שהוא מזרע עשו (בראשית לו, יב) הוא שורש "נחש" הקדמוני, ולכן סימנו "נחש". ולכן כשנאבק יעקב עם המלאך, שהוא היה שרו של עשו ורצה להזיק ליעקב, נגע בכף "יריכו" של יעקב, כדכתיב, ויגע בכף ירכו (בראשית לב, כו).

והטעם שחקק עשו נחש דוקא על ירכו, מבאר החתם סופר (פרשת וישלח ד"ה ויקרא) לרמז שעשו הרשע משך ערלתו, כדאיתא בחז"ל (ילקוט שמעוני ירמיה רמז רפ"ה). אבל יעקב אבינו היה "חרבו על ירכו", זה ברית מילה, שלא משך ערלתו. ותיבות "חרב ירך", עולים בגימטריא "תם", לפי שהיה יעקב איש תם, שמטתו שלימה בלי שום פגם.

כיון ששורש עשו הוא הנחש הקדמוני היה צורך להתיז את "ראשו"

ועל פי האמור לעיל שנחש הקדמוני הוא שורשו של עשו, נראה לי לפרש הא דאיתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ט), שכאשר עיכב עשו הרשע מלקבור את יעקב אבינו במערת המכפלה, בא חושים בן דן והתיז את "ראשו" של עשו. ולכאורה יש להבין למה הרגו דוקא בהתזת ראשו, ולא הרגו בדרך רגילה. ולפי הנזכר לעיל מבואר שפיר, שעשו הרשע הוא משורש "נחש" הקדמוני, והנחש אין לו הריגה אלא "בראש" כדאיתא במדרש אגדה (בראשית פ"ב, ד', אגדת בראשית פרק פ"ג) שאם יחתוך את הנחש לכמה חתיכות הן חוזרות ונדבקות וממשיך לחיות, ואין לו הריגה אלא בראש, והוא סוד, הוא ישופך ראש (בראשית ג, טו). ובדומה מצינו במדרש רבה (בראשית פרשה צ"ח סי' י"ד), נחש זה כל כחו אינו אלא בראשו, ולכן הוכרח חושים בן דן להתיז את "ראשו" דוקא.

ובמסכת סוטה (דף יג.) מובא גם כן שעשו בא לעכב את קבורתו של יעקב, אך לפי הגירסא שם לא התיז חושים בן דן את "ראשו" של עשו, רק הכהו על ראשו במקל, ונפלו "עיניו" של עשו לרגלי יעקב. ואף לגירסא זו יש לומר שגם שם מרומז שעשו הוא משורש נחש הקדמוני, דהנה במסכת נדה (דף כג.) איתא, שעיניו של נחש דומות לעיניו של אדם, ולכן יש לומר שנפלו דוקא "עיניו" של עשו, לרמז שכחו של יעקב התגבר על כחו של עשו הרשע שהוא משורש נחש הקדמוני. אבל ביעקב כתיב, כי לא "נחש" ביעקב (במדבר כג כג).

"וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה" (כה, כז)

איש שדה - צד אדני השדה

כתב הגר"א ז"ל בספרו דברי אליהו (ריש תולדות) לפרש "איש שדה", היינו שעשו היה יודע איך לצוד את "איש השדה", והיא החיה הנקראת "אדני השדה" הנזכרת במסכת כלאים

(פ"ח מ"ה), והיא גדלה בשדות, ושמה גם "ידוע", והיא ידעוני הכתובה בתורה (ויקרא כ, כז), וחיה זו מחוברת בטבורה בחבל גדול היוצא מן הארץ, וצורתה כצורת אדם בפרצוף ידים ורגלים. ובדרך כלל אין אדם יכול לקרב אליה, כי היא הורגת וטורפת את כל הקרב אליה. והדרך לצודה היא רק על ידי שיורים חצים בחבל היוצא מן הארץ ומחובר בטבורה, עד שיפסק החבל, ואז צועקת החיה בקול מר ומתה מיד. אבל עשו היה יודע כיצד לצוד אותה אף בחיי חיותה, וכמו שהעיד עליו הכתוב כאן, ויהי עשו איש ידע ציד "איש שדה", כלומר שהיה יודע לצוד את איש השדה אף כשהוא חי, והוא אדני השדה.

צד ידעוני וע"י אומר עתידות וצד הבריות

בדומה לדברי הגר"א, כתב גם החתם סופר בספרו תורת משה (עה"פ ויגדלו), שעשו בילדותו השתמש בכוחות טומאה בכדי לדעת עתידות על ידי עצם ידעוני שמשימים בפה, והוא נקרא בירושלמי (כלאים פ"ח ה"ח) "בר נש דטור", דהיינו "איש אדמה". וזהו פירוש הפסוק, "ויהי עשו איש יודע ציד", שידע ל"צוד" ולרמות את אביו על ידי "איש שדה" על ידי הידעוני הנ"ל, שכיון שעל ידו היה יודע עתידות, בזה היה מרמה את אביו שסבר שידיעת עשו עתידות היא בדרך קדושה (אוצר פלאות התורה).

ע"י לחשים וכישוף היה צד חיות

שוב מצאתי בטור על התורה (בראשית כז, ג) שכתב שעשו היה לוחש בפיו לחיות ולעופות והיה צדן, וזהו מה דכתיב "ציד בפיו", היינו שצדן באמרי פיו. וכעין זה כתבו בספר מושב זקנים (כאן) לרבותינו בעלי התוספות ז"ל, שעשו היה מכשף, והיה נושא הכישוף בתוך ירכו, ועל ידי הכישוף, היה יודע לצוד עופות.

"וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צַיִד בְּפִיו" (כה, כח)

ראה יצחק שנשמת עובדיה הנביא צריכה לצאת ממנו

חס ושלום לחשוד את יצחק אבינו שהיה אוהב את עשו בגלל שהיה מכין לו אוכל ערב, אלא שצפה ברוח הקודש שעתיד לצאת ממנו עובדיה שהחביא מאה נביאי ה' בשתי מערות וכלכלם לחם ומים (מלכים א, יח), ולכן הוא אומר "כי ציד בפיו", "ציד" בגימטריא מאה וארבע, שהחיה "מאה" איש ונתן "ארבע" ככרות לכל אחד ואחד.

"**ורבקה** אוהבת את יעקב", לפי שידעה דרך הנבואה שיהיה צדיק גמור, ולכן כל שהיתה שומעת את קולו היתה מוסיפה אהבה על אהבתו. דהיינו נגלה לרבקה בנבואה שיהיה צדיק

וליצחק לא נגלה, וזאת משום שהיה הרצון העליון שיעקב אבינו יתברך בלי דעת יצחק רק מדעת עליון, ולכן בשעה שנכנס יעקב אל אביו נכנסה עמו השכינה ולכן ברכו.

כי ציד בפיו, טענה מזומנת בפיו

עוד יש לומר, מהי הכוונה שהיה אוהב את עשיו "כי ציד בפיו", על פי מה שאמרו חז"ל (שבת פט:) שלעתיד לבוא, יפנה הקדוש ברוך הוא לכל אחד מן האבות, ויאמר לו בניך חטאו לי, ואברהם ויעקב יאמרו ימחו על קדושת שמך. ורק יצחק אבינו ימליץ טוב בעדינו, ויבקש מה' שימחול ויסלח להם. והדבר פלא, מדוע דוקא יצחק הוא דוקא ימליץ עליהם, הן הלא יצחק בבחינת גבורה, ככתוב פחד יצחק (בראשית לב, מב), ומדוע לא יעקב אבינו ימליץ על עם ישראל הן היה לו צער גידול בנים, או אברהם שהיה אב רחמן.

לבאר זאת היה ר' מאיר מפרמישלן (הובא בקצור ש"ע עם סיפורים חסידיים, רוטר, תולדות כאן, תשכ"א) אומר, טענה היתה בפיו של יצחק, גם אני היה לי בן חוטא, ובכל זאת, מחלתי וסלחתי לו, ואהבתיו, אם כן גם אתה רבונו של עולם, צריך לסלוח לבניך ולאהוב אותם, אף על פי שחטאו לך. וזהו פירושו של פסוק "ויאהב יצחק את עשו, כי ציד בפיו" יצחק היה "אוהב את עשו", כדי שתהא לו אחר כך טענה מזומנת "בפיו", להשיב לרבונו של עולם כאשר יתאונן על חטאיהם של ישראל, גם לי היה בן רשע וכבדתי אותו וסלחתי לו.

נשמות שמעיה ואבטליון, רבי עקיבא, ורבי מאיר

האר"י ז"ל בספר הליקוטים (וישב פרק מ"ח) פירש כי ציד "בפיו" כי "הפה" הוא רמז לתורה שבעל פה, בסוד מלכות "פה" תורה שבעל פה, שראה יצחק שנשמות גבוהות המובאות בתורה שבעל פה שמעיה ואבטליון, רבי עקיבא ורבי מאיר, עתידות לצאת מעשו, שהם גדולי וחכמי התורה שבעל פה, לכן יצחק אהב אותו וקירב אותו.

"וַיָּזֶד יַעֲקֹב נָזִיד וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף" (כה, כט)

עשו אכל המצות בערב פסח

במסכת בבא בתרא (דף טז:) איתא, חמש עבירות עבר אותו רשע (דהיינו עשו) באותו היום, בא על נערה מאורסה וכו'. ומדברי התוספות ותוספות הרי"ד (שם) משמע שעבר עבירה זו כפשוטו.

אולם הפרי מגדים (הלכות פסח סי' תע"ו משב"ז ס"ק ג') הביא בשם ספר יד יוסף (פרשת תולדות דרוש א' דף ל"ט ע"א) לבאר את דברי הגמרא על דרך הדרש, שאומרם שעשו בא על

נערה מאורסה, היינו שאכל מהמצות ומנזיד עדשים שבישל יעקב אבינו להברות את יצחק אביו, בערב הפסח. לפי שאברהם אבינו נפטר בערב פסח, וכאשר בא עשו מן השדה בערב פסח, ואמר "הלעיטני נא" (כה, ל), נתן יעקב את המצות לעשו, על מנת שיאכל אותם בלילה בליל פסח, אבל עשו היה רעבתן חטף ואכל אותם עוד בערב פסח. ובירושלמי (פסחים פ"י ה"א) איתא, האוכל מצה בערב פסח, כבא על ארוסתו בבית חמיו. דהיינו, מי שאינו ממתין למצות אכילת מצה בזמנה בליל פסח, ומקדים ואוכל מצה עוד בערב הפסח, הרי זה מכוער, כמי שאינו ממתין לכנוס לחופה את ארוסתו וישאנה, אלא בא עליה עוד בבית חמיו. וזו כוונתם ז"ל באמרם שעשו בא על נערה המאורסה, שכיון שכאמור אכל מצה בערב פסח, היה נחשב לו כבא על נערה המאורסה.

ומבאר שם את הקשר בין אכילת מצה בערב פסח להבא על ארוסה בבית חמיו, משום דבשניהם מותר ליהנות רק לאחר שברכו "שבע ברכות". שקודם אכילת מצה מברכים שלש ברכות בקידוש של ליל הסדר, יין, קידוש וזמן, ועוד מברכים ברכת בורא פרי האדמה על הכרפס, ובורא פרי הגפן על כוס שני, וברכת המוציא, וכן ברכת על אכילת מצה, ורק אז אוכלים את המצה, הרי לנו שבע ברכות קודם אכילת מצה. וכן הוא בחתן וכלה שמברכים "שבע ברכות" לנשואין תחת החופה, ורק אז כונסה אל ביתו. על כן, האוכל מצה בערב פסח, נחשב כאילו בא על ארוסתו בבית חמיו, ששניהם הקדימו מעשיהם לפני שברכו שבע ברכות.

עוד כתב בפרי מגדים (שם) דמשום הכי אוכלים ביצים בלילי פסח כדאיתא בירושלמי (הובא בכלבו סימן נ', ובבית יוסף או"ח סימן תע"ג, ולפנינו בירושלמי ליתא) שביצה היא מאכל אבלים (שו"ע או"ח סי' תקנ"ב ס"ה), ובאכילה זו עושים זכר לאבילות על פטירתו של אברהם אבינו שכאמור נפטר בערב פסח. ובקצת מקומות נוהגים לאכול ביצה בליל פסח בתחילת הסעודה, זכר לאבילות.

"וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף" (כה, כט)

תולים צדקות לצדיק וקלקול במקולקל

"**והוא** עיף" רש"י במקום מפרש שהוא היה "עייף", מחמת שרצח נפש קודם לכן, כמה דתימא, כי "עיפה" נפשי להורגים (ירמיה ד, לא). ומקורו טהור ממסכת ב"ב (דף טז:), ושם הגמ' מוסיפה, אמר ר' יוחנן, חמש עבירות עבר אותו רשע באותו היום, א) בא על נערה המאורסה, כתיב הכא, ויבא עשו מן "השדה", וכתיב התם, כי "בשדה" מצאה (דברים כב, כז). ב) והרג את הנפש, כתיב הכא, והוא "עיף", וכתיב התם, אוי נא לי כי "עיפה" נפשי להורגים (ירמיה ד, לא).

ג) כפר בעיקר, כתיב הכא למה "זה" לי, וכתיב התם "זה" אלי ואנוהו (שמות טו, ב). ד) וכפר בתחית המתים, דכתיב הנה אנכי הולך למות. ה) וביזה את הבכורה, דכתיב ויבז עשו את הבכורה.

מספרים על מלך נכרי אחד, מלומד גדול, אוהב ישראל ומבין בתנ"ך, שהיה לו אהוב, רב גדול בישראל וחכם בהוויות העולם. המלך היה רגיל להתייעץ עמו בעניני הממלכה, גם היו מחליפים דעות, ומתווכחים בעניני דת ומדינה. פעם אחת כשבא הרב לארמון המלך, שאל אותו המלך, כעת למדתי בספרי האגדה, אודות עשו, שנאמר עליו, ויבא עשו מן השדה והוא עיף, ודרשו עליו חכמיכם שהוא עיף מרציחה, ואני תמה מאוד, כי הלוא לא מוזכר בתורה אלא רק שהוא עיף, וטבעי הדבר שאדם שבא מן השדה הוא עיף, ואלו חכמיכם מרוב שנאתם לעשו, טפלו עליו אשמה כבדה שהוא עייף מרציחה. לעומת זאת, דוד מלככם, שחטא עם בת-שבע, וגם רצח את אוריה החתי, כתוב בתלמוד שלכם (שבת נו.), כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה, שכל היוצא למלחמת בית דוד, כותב גט לאשתו, ונמצאת בת-שבע פנויה היתה, ואף אוריה בדין נהרג, כי מורד במלכות היה. ואני סבור, שחכמי התלמוד נשאו פנים לדוד, ומרוב אהבתם אליו חיפו על מעשיו בתירוצים שונים, ואני רוצה תשובה ממך!

ענה הרב למלך, אני אשיב למלך תשובה כהלכה בהזדמנות אחרת. תוך כדי שיחה, הגיעה שעת הסעודה. העבד הכושי אשר למלך הגיש לפני המלך מים לנטילת ידיו לפני האכילה, והמלך לפני הנטילה, הסיר את טבעתו והניחה על השלחן, ושכח להחזירה אחר הנטילה. הרב ניצל את ההזדמנות ולקח בחשאי את טבעת המלך והטמינה בכיסו. המלך התחיל לסעוד ממנות האוכל שהגישו לפניו, ולפני הרב הגישו המלצרים לחם משובח. בינתיים נכנס מזכיר המלך והגיש לפני המלך מסמכים חשובים לחתום עליהם, משרצה המלך לחתום, הופתע לראות שהטבעת אשר בה הוא חותם, אינה תחת ידו. החל המלך לחפש את הטבעת על השלחן, ומתחת לשלחן, ומשלא נמצאה, פקד מיד להזמין את העבד הכושי שהגיש לו מים לנטילת ידים. כשהתיצב לפניו, שאלו המלך בכעס, איפה הטבעת שהנחתי על השלחן, כשרחצת את ידי? ענהו העבד בפחד, אין לי כל ידיעה מהטבעת של אדוני המלך! המלך שהבין שלא יוציא הודאה מפיו, ציוה שייסרו אותו בשוטים עד שיודה על גניבת הטבעת. מיד התחילו להלקותו בשוטים, והעבד צווח שהוא לא גנב את טבעת המלך. אז ביקש הרב מהמלך לתת הוראה, שירפו מן העבד ולא ילקוהו, ויוציאו כל איש מעליהם. לאחר שנשאר לבדו עם המלך, פנה הרב אל המלך בשאלה, מדוע חשדת מיד בעבד הכושי שגנב את הטבעת, והרי אני הייתי יותר סמוך לשלחן המלך ויתכן שאני חמדתיה ולקחתיה, ואיך לא חשדת בי, שאולי אני לקחתיה, ואיך מיד חרצת משפט

לייסר את העבד קשות? ענהו המלך, איך יתכן לעלות על הדעת, שאדוני הרב, הישר והנאמן, היקר והחביב, אשר הוא אוהבו וידידו הטוב ושחכמתו כמלאך אלהים, הוא יגנוב את טבעת המלך?! אבל העבד הכושי, הנבזה, בודאי ובודאי שהוא חשוד לגזול ולגנוב, ועל כן מיד חשדתי בו ולא בך.

הרב הכניס את ידו לכיסו ולתדהמת המלך הוציא את הטבעת והושיטה למלך. המלך הנדהם פנה אל הרב בשאלה, מדוע עשית את הדבר הזה, ומה זה עלה על דעתך? השיבו הרב, דבר זה נאלצתי לעשות, כדי לקיים את הבטחתי להשיב על שאלתו של אדוני המלך. הן רואה אנכי שאדוני המלך, התנהג בדיוק כדרכם של חכמינו ז"ל, שמחד המליצו רבותינו על דוד המלך, ומאידך הטיחו דברים כלפי עשו. כי בודאי חלילה וחס שדוד המלך חטא! הן לא יתכן שמשיח ה', החסיד והישר, יכשל חלילה בעוון אשת-איש, וכמו שנאמר, ויהי דוד לכל דרכיו משכיל, וה' עמו (שמואל א, יח, יד), אפשר שאיש כזה שה' עמו חטא גדול כזה בא לידו?! לכן חכמינו הצדיקו את הצדיק דמעיקרא, ואמרו, כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה (שבת נו.), ואולם עשו הרשע, שאף בוראו אמר עליו, ואת עשו שנאתי (מלאכי א, ג), שהוא חשוד מאוד על רצח וניאוף וכדומה, על כן לא פלא שטפלו עליו חז"ל שהוא רצח, כי תולים הקלקלה במקולקל.

ובאמת קבלה ביד חז"ל, כי אותו היום, רצח עשו את נמרוד, וכמו שאמרו במדרש (הובא בהדר זקנים בראשית כה, לב): פעם אחת הלך עשו לצוד חיות ועופות, מצאו נמרוד ואמר לו: למה אתה צד ביער שלי, בוא והלחם בי, וקבעו זמן להלחם זה בזה, הלך עשו והתיעץ עם יעקב, איך לנצח את נמרוד, ועוד ביקש ממנו גם כן שיתפלל עליו. אמר לו יעקב, כל זמן שנמרוד לובש את בגדי החמודות של אדם הראשון, לא תוכל עליו, אלא אמור לו שיסירם מעליו תחילה, ואחר כך תלחם עמו, וכן עשה, וכשפשט נמרוד את בגדיו, קפץ עשו ולבשם במרמה, וקם והרג את נמרוד. לפיכך היה עשו "עיף", כנאמר, כי "עיפה" נפשי להורגים (ירמיה ד, לא). מיד הודה המלך לאהובו הרב על תשובתו המאלפת, לאחר הדגמה אישית מהמלך עצמו. (מתוך ספר ויאמר אברהם).

"וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל יַעֲקֹב הַלְעִיטֵנִי נָא מִן הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה כִּי עָיֵף אָנֹכִי עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ אֱדוֹם" (כה, ל)

היו בתבשיל שני מינין "אדומים"

לשם מה הכפילות בפסוק "מן האדום האדום הזה"? במדרש הגדול (כאן) מובא דבר נפלא, שהיו בתבשיל שהכין יעקב שני מינין "אדומים", גם יין אדום, וגם עדשים אדומים.

אולם אם כן קשה מדוע באמת שם יעקב אבינו בתוך נזיד העדשים שני מינים אלו, יין ועדשים?

ויבואר על פי הנזכר לעיל, שיעקב בישל נזיד עדשים בגלל האבילות על אברהם אבינו, הן עדשים הם מאכל אבלים, היות ואין לעדשים פה, כשם שהאבל יושב דומם ואין לו פה. וכן היין הוא בשביל אבלים, וכדאיתא במסכת סנהדרין (דף ע.) לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים. הרי ששני מינים אלו, יין ועדשים, הם מאכלי אבילות, ולכך בישלם יעקב יחד.

"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְרָה כַיּוֹם אֶת בְּכֹרָתְךָ לִי" (כה, לא)

כנגד מי "שער הבכורות" שבבית המקדש

בספר בנין אריאל (ח"א סימן ה', אות י"ב) הביא בשם האברבנאל ז"ל, שאחד מהשערים בבית המקדש היה "שער הבכורות" כדאיתא במשניות (שקלים פ"ו מ"ג, מדות פ"א מ"ד), ונקרא כן על שם שבמקום ההוא עמדו עשו ויעקב בשעה שמכר עשו את הבכורה ליעקב בשביל נזיד עדשים, ולזכר כך יחדו חז"ל את השער ההוא, להכניס דוקא דרכו את הבכורות בכדי להקריבם בבית המקדש. (הובא בספר אוצר פלאות התורה).

"מִכְרָה כַיּוֹם אֶת בְּכֹרָתְךָ לִי" (כה, לא)

תענוגי העולם הזה שייכים לעשו

מובא במדרש (בראשית רבה פרשה ס"ג) שיעקב ועשו חילקו ביניהם את העולמות, יעקב נטל את העולם הבא ואת ימות המשיח ואילו עשו נטל את העולם הזה.

הגאון חיד"א בספר שמחת הרגל (הגדה של פסח, ד"ה ארץ חמדה טובה) כתב שחקרו המפרשים, מאחר שיעקב ועשו חילקו ביניהם את העולמות, אם כן, איך מצאנו ידינו ורגלינו להנות מתענוגי העולם, יותר מכדי חיותנו. והלא כל תענוגי העולם הזה שייכים לעשו?

ותירצו, שמכיוון שאילו עם ישראל לא היה מקבל את התורה, העולם היה נחרב, כנאמר, אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה לג, כה). אם כן כשקיבלו ישראל את התורה, יש לעם ישראל דין של המציל מזוטו של ים ומשלוליתו של נהר ביחס לכל העולם הזה. פירוש, מציאה שהעלה הים, הרי אלו שלו, אף אם יש בהם סימן, ככתוב במציעא (דף כא:), לפי זה ללא עם ישראל שקיבל את התורה, כל העולם הזה היה נכחד, היה "טובע בים", ולכן כשישראל הצילו את העולם הזה, הרי הם זכו בו כדין המוצא אבידה בים, שהרי אלו שלו. נמצא שבזה שבני עשו לא רצו לקבל את התורה, שהיא הקיום של העולם, הפסידו גם את העולם הזה לטובת ישראל.

עוד כתב הרב חיד"א, שיש שתירצו על פי מאי דקיימא לן (ב"ב קז.) האחים שחלקו ויצא שטר חוב, בטלה החלוקה, דהיינו אחים שחילקו את ירושת אביהם, ושוב אחר כך הגיע אדם עם שטר חוב שאביהם חייב לו כסף, כיון שעליהם להשיב את החוב מירושת אביהם, כל החלוקה שחילקו בטלה. אף כאן אמנם יעקב ועשו חילקו את העולמות, אבל לאחר מכן יצא שטר חוב של שיעבוד מצרים עליהם, בשל כך בטלה החלוקה. אך כאן היות ובני יעקב לבדם פרעו את שטר חוב השיעבוד, ממילא הם לבדם זוכים "בירושה", דהיינו גם בעולם הזה וגם בעולם הבא.

ובדרך נוספת כתב ליישב הרב חיד"א, על פי מסכת ברכות (דף לה.) שהקשתה הגמרא סתירה בפסוקים, דמחד גיסא נאמר, לה' הארץ ומלואה (תהלים כד, א), הרי שהבורא לא נתן את הארץ לבני האדם, ומאידך נאמר, והארץ נתן לבני אדם (תהלים קטו, טז)? וביארה הגמ', שקודם שהאדם מברך ומודה לבורא על אשר נתן לו, הכל שייך לבורא ולא נתן לבני האדם. אך אחר שהאדם מברך את ה', ה' נותן לו את הדבר. נמצא לפי זה, שהיות ובני עשו אינם מברכים ומודים לבורא על העולם הזה, שוב אין להם שום חלק בעולם הזה, ואילו אנו שמברכים לשמו, זכינו בו, והוא שלנו.

"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הִשָּׁבְעָה לִּי כַּיּוֹם" (כה, לג)

חלוקת העולם הזה ועולם הבא

מדוע אמר יעקב בלשון זו "השבעה לי כיום"? גם היכן מצינו שעל מכירה מצריכים שבועה?

מיישב זאת נפלא הכסא רחמים (מלמד, כאן, נדפס תרע"א) שאמר יעקב לעשו, בא נחלק את העולמות, אתה תקבל באכילה הזאת את העולם הזה, ובשכר זה תתן לי את העולם הבא שלך כנזכר במדרש (בראשית רבה פרשה ס"ג), ועשו הרשע ברוב תאוותו הסכים. וזה מרומז בכתוב "השבעה" ראשי תיבות התכתוב שמכרת בשבילי עולם הבא, "כיום", שהאור שם גדול כאור היום.

ובהמשך הפסוק נאמר, ויאכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את הבכורה, נכתבו כאן חמישה מילים רצופות המתחילות באותיות "וי", לרמוז שאחר כך היה עשו בוכה וזועק "וי" "וי" על שטותו, שבשביל תענוג של רגע, מכר את העולם הבא שלו.

היכן היה מוטמן שטר המכירה

ועוד מוסיף ידיעה נפלאה הכסא רחמים, דע כי בזמן שקנה יעקב את הבכורה לקח מעשו שטר מכירה (כמו שאמרנו לעיל) ולא היה יודע באיזה מקום יניח את השטר שלא יגנוב אותו

עשו. מה עשה, חתך את כף ירכו והניח את השטר בתוכה ותפר ונתן מעט שמן עליו ונתרפא החתך, ושב לכבתחלה. אמנם שרו של עשו היה יודע דבר זה ולכן נגע בכף ירכו כדי לקחת את השטר מאתו, אך יעקב לא הניחו ליקח ממנו, ושפך שרו של עשו את קליפתו על ירך יעקב, וישראל נקראים צאן ובהמה טהורה ולכן נאסרו מלאכול גיד הנשה מבהמה טהורה. וזהו שאמר הנביא, דבר שלח ה' ביעקב ונפל בישראל (ישעיה ט, ז), רצונו לומר, "שלח" גיד הנשה ל"יעקב ונפל" איסורו על כל "ישראל".

וכל מי שרוצה לידע כמה היא הקליפה שיש לו, יניח בלילה ידו על כף ירכו ויישן, ויראה כמה חלומות רעים יחלום בר מינן, השם יצילנו מכל מיני איסורים ובפרט ממאכלות אסורים ומחלומות רעים ומהרהורים רעים. אמן כן יהי רצון.

"עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי" (כו, ה)

האברים הרוחניים של האבות לימדום תורה

רבותינו אמרו, שאברהם קיים כל התורה כולה, אפי' עירובי תבשילין (יומא כח:) והגר"א גורס עירובי תחומין, לפי שכאן נאמר "עקב" אשר שמע וגו', לרמז שאברהם שמע בקול ה' אף בדברים הקשורים ל"עקב" הם הרגליים, שעל ידיהם שומרים עירובי תחומין.

והשאלה הגדולה היא, הרי עדיין לא קבלנו את התורה, ומנין לו לאברהם לידע את כל התורה את כל התרי"ג מצוות, כדי שיקיים אותן?

אלא ידוע שיש באדם רמ"ח אברים ושס"ה גידים, וכנגד זה יש גם כן רמ"ח מצוות עשה שס"ה מצוות לא תעשה. וכל מצוה היא כנגד אבר אחד באדם, שהיא המחייה את אותו האבר, וכמו שהגוף צריך מזון גשמי, כלומר רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו זקוקים למזון כדי לחיות, כן רמ"ח ושס"ה האברים הרוחניים שכנגדם, צריכים מזון רוחני כדי לחיות, והמזון שלהם הם קיום תרי"ג מצוות, כאשר כתב מהרח"ו בריש שערי קדושה (ח"א ש"א).

ואם האדם רוחני, כלומר שלא הולך אחר תאוות העולם הזה, אלא העיקר אצלו היא הנשמה התורה והמצוות. אז כל האברים שלו נהפכים להיות רוחניים, עד שהם בעצמם כל אבר ואבר מסביר את המצוה שכנגדו. וכך זה היה אצל אברהם אבינו שהיה כולו רוחני, ולכן האברים עצמם היו מדברים ומסבירים לו את עומק המצוות התלויות בהם.

וכן אבותינו אחריו, גם הם היו רוחניים עד מצרים. ובמצרים שהיו שקועים בטומאה, לכן היו חייבים לקבל את התורה, כדי ללמוד אותה ולקיים את המצוות.

ולפי זה אפשר להסביר את מה שאנחנו אומרים בליל הסדר, אילו קרבנו להר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו. ושאל הרב קדושת הלוי (פורים, קדושה ראשונה), מה תועלת היא לנו אילו היינו באים להר סיני ולא היינו מקבלים את התורה?

אלא שעל ידי שעם ישראל התקרב להר סיני ולא נגשו אל אשה והתקדשו ועשו הכנות גדולות, פסקה זוהמתן, והאברים שלהם אמרו להם את כל התורה, את כל רמ"ח מצוות עשה ושס"ה לא תעשה, וכיון שכן, מובן הדבר שאילו קרבנו לפני הר סיני דיינו, לפי שדבר גדול הוא שפסקה זוהמתן וגם את התורה ממילא השיגו.

מעתה אם כן, יש להקשות לאידך גיסא, מדוע באמת היו צריכים לקבל את התורה, הרי כבר השיגוה מעצמם מרוב קדושתם? והביאור, כי עדיין יכולים עם ישראל אחר כך לחזור לגשמיות ולתאוות ולשכוח את התורה, לכן היה צריך את מתן תורה, כדי להתקדש על ידה ועל ידי המצוות שנלמד בה.

מספרים על הרב מרימינוב שהיה פעם אצל אחד מגדולי ישראל הגאונים העצומים. והיות ואותו גאון לא הכיר את גאונותו של הרב מרימינוב וסבר שגדולתו בצדקות ולא בתורה, שאל אותו גאון את הרב מרימנוב, כיצד יתכן להיות רֶבֶּה אדמו"ר כשלא בקיאים טוב בתורה? השיבו הרב, תשאל אותי היכן שאתה רוצה ואני אענה לך. וכך היה, בכל מקום שהיה שואלו, היה משיבו כאילו הספרים פתוחים לפניו, ויהי זה לפלא בעיניו וישאלהו, אמור נא לי איך אתה יודע את כל התורה על בוריה? השיב לו בגלל הפרישות והקדושה, אחר שיש התפשטות הגשמיות האברים מדברים לבד.

ועתה מובן כיצד אברהם אבינו זכה לעבוד את השי"ת ולקיים את כל התורה, שאחר שהתקדשו אבריו התקדשות מוחלטת, הכיר את השורשים הרוחניים של כל אבר, וממילא הכיר את כל המצוות. כמו שדורשת הגמ' בנדרים (דף לב.) שרק ג' שנים לא עבד את ה', הם ג' שנותיו הראשונות שלאחריהם הכיר את בוראו. וכידוע אף אותן ג' שנים חזרו על ידי "הַגֵּר הקדוש" "אברהם בן אברהם" שמת על קידוש ה', וכידוע המעשה הנורא. ומשם גם כן לומדים שהעיקר אצל האדם זו הנשמה שלו הקדושה.

על פי זה מובן הכתוב "וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו" שלכאורה היה מספיק לכתוב, ויקח את המאכלת, ומדוע כתוב וישלח את ידו? אלא שהיות והאברים של אברהם אבינו היו קדושים, הם לבדם היו רצים לעשות את רצון ה', וכיון שהרגיש אברהם שהיד לא רוצה לשחוט, ביודעה את רצון ה' האמיתי, ואילו אברהם חשב כי רצון ה' שישחט

את בנו הן כך ציוהו, לכן הכריח את ידו בכח, ולכן רומזת הכפילות, וישלח אברהם את ידו ויקח וגו'.

"וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אֲחֹתִי הִוא כִּי יָרֵא לֵאמֹר אִשְׁתִּי פֶּן יַהַרְגֻנִי אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם עַל רִבְקָה כִּי טוֹבַת מַרְאֶה הִיא" (כו, ז)

האבות חפצו להראות לעולם שה' הוא המנהיג

פירוש נפלא פירש המגיד למרן בספר מגיד מישרים (סוף פרשת לך לך), מדוע הוזקקו אברהם ויצחק לומר "אחותי היא" מפחדם מן הגויים, ומאידך יעקב לא היו לו בעיות כמו לאברהם ויצחק שהגויים לא חפצו ליטול את נשיו ולא נזקק לומר על נשיו אחותי היא?

והפירוש הוא, כי בזמן האבות היו הגויים בקיאים בסטרא אחרא, ולעומתם עבדו האבות את הבורא יתברך שמו מצד הקדושה ורצו להמליך את צד הקדושה ולהכניע את הסטרא אחרא, ולכן כל המלחמות והמריבות הכתובות בתורה שהיו לאבות, על רקע זה היו, שהאבות חפצו להראות לעולם שהקדוש ברוך הוא מנהיג את העולם והוא השליט על כל הכוחות. ולכן הגויים טענו כנגד אברהם ויצחק "אשתך היא", כלומר אתם רוצים להשליט את הקדוש ברוך הוא על כל העולם כמו שאתה שולט על אשתך? וענו להם אברהם ויצחק כל אחד בזמנו, "אחותי היא", לאמור, אין אנו רוצים להשליט את הקדושה כמו אשה, אלא אחותי היא, אנו רוצים לחיות זה בצד זה כאחים באחוה ושלום. ולפי זה ממשיך להסביר המגיד, כשאבימלך ראה את יצחק מצחק את רבקה אשתו, כלומר, ראהו מתנהג כמי שרוצה להשליט את הבורא בעולמו, שאל אותו, למה אמרת אחותי היא, בזמן שכוונתך התגלתה שהיא אשתך? ויצחק לא הכחיש זאת, אלא אמר חששתי פן אמות על כך, ולכן אמרתי אחותי.

אבל את יעקב לא שאלו הגויים על נשיו, כלומר לא האשימוהו שהוא מתכוין להשליט את הקדושה בעולם, מאחר שיעקב הקים את בית ישראל והנהיגם בדרכי הקדושה והיו לו י"ב שבטים שהיה צריך לחנכם, ולא היתה דעתו נתונה לעמים אחרים להשליט עליהם את הקדושה, כי היה מצווה לחנך בניו ונכדיו וזה היה כל עסקו.

"וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה" (כו, יב)

מה זה "מאה שערים"

לכאורה, הסדר בפסוק נראה הפוך, שהיה צריך לומר ויברכהו ה' וימצא מאה שערים? עוד קשה, מדוע מדד יצחק את התבואה, הלא אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין (תענית ח:)?

מתרץ בספר אזנים לתורה, על פי המדרש בראשית רבה (פרשה ס"ד סי' ו') שהמדידה שמדד יצחק לא היתה מדידה של בעלמא לדעת כמה עלה בגורנו, אלא המדידה היתה לצורך הפרשת מעשרות מתבואתו. נמצא, שסדר הפסוק עולה יפה, יצחק מדד לצורך הפרשת מעשרות את גורנו ומצא מאה שערים, אחרי כן עישר את תבואתו, ואז "ויברכהו יהוה" בצאן בבקר ובעבודה רבה כמו שכתוב בהמשך הפסוקים, וכאומרם בתענית (דף ט.) עשר בשביל שתתעשר.

"וַיְהִי כִּי זָקַן יִצְחָק וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו מֵרְאֹת וַיִּקְרָא אֶת עֵשָׂו בְּנוֹ הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּנִי. וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא זָקַנְתִּי לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי" (כז, א-ב)

כמה טעמים מדוע כהו עיני יצחק

רש"י ז"ל (בראשית כז, א), פירש, שכהו עיניו של יצחק בעשנן של נשי עשו, שהיו מקטירות לעבודה זרה. דבר אחר (ומקורו מבראשית רבה פרשה ס"ה סי' י'), כשנעקד יצחק על גבי המזבח והיה אביו רוצה לשוחטו, באותה שעה נפתחו השמים וראו מלאכי השרת והיו בוכים, וירדו דמעותיהם ונפלו על עיניו, לפיכך כהו עיניו. דבר אחר (שם סי' ח'), כדי שיטול יעקב את הברכות, עכ"ד רש"י ז"ל.

בדעת זקנים מבעלי התוספות (כאן) כתבו טעמים אחרים לכך שכהו עיניו, משום שאהב את עשו כי ציד בפיו, וכתיב, כי השחד יעור (שמות כג, ח). דבר אחר, כדי שיבוא יעקב ויטול את הברכות וכו', עכ"ל. וכן הוא במדרש תנחומא (סדר תולדות פ"ח).

"וְעַתָּה שָׂא נָא כֵּלֶיךָ תֶּלְיְךָ וְקַשְׁתֶּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִי צָיִד" (כז, ג)

מה היה באותו היום

נביא מעט מהמדרשים ומדברי חז"ל מה שהיה באותו היום ובאותו ליל הסדר, דברים נפלאים ונוראים. בתרגום יהונתן (כאן) כתוב שבאותו יום היה ערב פסח, ויצחק אבינו אמר לעשו נפתחים היום שערי שמים, ויורדים באותו הלילה טללי ברכה, וגם הוא יום של ישועה גדולה, ולכן תבוא הלילה הזה שהוא ליל הסדר ותעשה לי סעודה מבשר ויין, והוא לזכר זה שבני עתידים ביום זה לאכול בשר צלי ומצות כנגד קרבן פסח וכנגד קרבן חגיגה, וזהו אומרו "ועתה שא נא כליך תליך וקשתך וצא השדה וצודה לי ציד, ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואכלה בעבור תברכך נפשי בטרם אמות" (כז, ג-ה). מיד נודע דבר זה לרבקה ברוח הקודש וקראה ליעקב בנה, ותאמר לו "לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טובים ואעשה

אותם מטעמים לאביך כאשר אהב (שם, שם, ט). ויאמר לה יעקב אני אעשה מה שאת אומרת לי משום מצות "כיבוד אב ואם", ואמר לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, אבל אמא, "אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע והבאתי עלי קללה ולא ברכה" (שם, שם, יג), וגילה האר"י (ספר הליקוטים תולדות סי' כ"ח) שהענין הוא, כי בגלגול הקודם יעקב אבינו היה אדם הראשון, ורבקה היתה חוה והיות ואדם שמע לקול חוה לאכול מעץ הדעת קלקל, על כן אמר יעקב לרבקה, אם כן עתה איך אני אשמע שוב לקולך? השיבה לו רבקה, עכשיו אני באתי לתקן מה שעשינו. אז דע לך שעכשיו במקום קללה תקבל ברכה, אל תדאג, "עלי קללתך בני" (שם, שם, יד). אך ורק ג' צרות יבואו עליך וסימנם ראשי תיבות "עלי" **עשו לבן יוסף**, ומכאן יצא לך רק ברכה.

ודע בני (על פי הזוהר ח"ג דף צ"ט ע"ב) כי נודע לי מאחורי הפרגוד, שכל זה בכוונה עשו מן השמים, בשביל לרמות את השטן. והטעם לזה, כי אם היו יודעים בתחלה כל כוחות הסטרא אחרא והשטן שאתה תקבל את הברכות, היו עומדים על זה ועושים מלחמה ולא היו מסכימים בשום אופן שתקבל את הברכות, ולכן בכוונה כך מסדרים מהשמים שאביך יקרא לעשו לברך אותו, ואתה תבוא דרך החלון ברמאות ותקח את הברכות, שרק כך תזכה לברכות נגד רצונם של הסטרא אחרא. ולכן בבקשה תביא "שני גדיי עזים טובים ואעשה אותם מטעמים לאביך" (שם, שם, ט) כדי שיברך אותך. ואת הברכות הללו אנחנו צריכים לדור האחרון בזמן ביאת המשיח שהברכות יעזרו לבנינו אחרינו.

כאשר בא עשו מן השדה והוא עיף וביקש מיעקב "הלעיטני נא מן האדם האדם הזה כי עיף אנכי" (כה, ל), ורבותינו דרשו (ב"ב דף טז:) שהיה "עיף" כיון שעשה באותו היום חמשה עוונות גדולים, ואחד מהם שרצח את הנפש, ומי זו הנפש שרצח, קבלה ביד חז"ל (שם), שאותו היום, רצח עשו את נמרוד.

וכמו שאמרו במדרש (הובא בהדר זקנים בראשית כה, לב), פעם אחת הלך עשו לצוד חיות ועופות, מצאו נמרוד ואמר לו, למה אתה צד ביער שלי, בוא והלחם אתי, וקבעו זמן להלחם זה בזה. הלך עשו והתיעץ עם יעקב, איך לנצח את נמרוד? אמר לו יעקב, כל זמן שנמרוד לובש את בגדיו החמודות של אדם הראשון, לא תוכל עליו, אלא אמור לו שיסירם מעליו תחילה, ואחר כך תלחם עמו, וכן עשה, אמר לו עשו לנמרוד, אתה לובש את הבגדים של אדם הראשון ומשם כוחך, תסירם בא נראה אם תוכל להלחם כנגדי. כשפשט נמרוד את בגדיו, רץ עשו לקחם ולבשם במרמה, והרג את נמרוד. ואלו הם "בגדי החמודות" של עשו, שהם הבגדים של אדם הראשון, ועתה לבש אותם יעקב אבינו. ודע כי עד עתה הבגדים לא התאימו יפה למי שלבש

אותם, אבל כשלבש אותם יעקב הסתדרו עליו בדיוק, אפי' שהיו של עשו בנה הגדול שהיו גדולים, אצל יעקב היו מתאימים כמו לחתן, והכל היה נקי וקיבל ריח גן עדן, חזרה אבידה לבעליה, ואחר כך הלבישה רבקה עליו עורות גדיי עזים מפני החשש "אולי ימושני אבי" (בראשית ז, יב).

כאשר נכנס יעקב לאביו, הריח יצחק אבינו ריח גן עדן (כדאיתא בבראשית רבה פרשה ס"ה סי' כ"ב, ולכן מנהג סלוניקי שבליל הסדר מפזרים ריח טוב, שכאמור כל מעשה זה אירע בליל הסדר) וירד המלאך מיכאל מן השמים והביא יין קדוש ועליון. ויצחק אבינו בדק את יעקב אבינו לידע אם עשו הוא או יעקב, וראה שהסימנים מראים שהקול קול יעקב והידים ידי עשו, וכידוע עשו הכין את יצחק לפני כן, אמר לו יעקב אחי רמאי, ויעשה את הקול שלי ויבוא ויקח את הברכות, שקולו של עשו היה קול עבה מאוד, ואילו קולו של יעקב היה דק ועדין, ועל כן אמר עשו לאביו כי יעקב יעשה קול עבה שתחשוב שזה עשו, לכן אני אבוא אליך ואשמיע לך קול דק כשל יעקב. אמנם כאשר בא יעקב שכל מעשיו בתמימות וצידקות, דיבר בקולו הרגיל, על כן אמר יצחק, "הקול קול יעקב" (כז, כב) דהיינו הקול הוא בדיוק כמו שקבענו. והוסיף ומישש אותו, ומצא ש"הידים ידי עשו" (כז, כב), אמר יצחק אכן הכל בסדר ואפשר לברך, וגם הריח ריח גן עדן וראה גן עדן לפניו, ואמר לאיזה בן צדיק זכיתי אמת הברכות ראויות לו וברכו בשמחה, גם ראה שמלאכי השרת עומדים שם, אמר בודאי הברכות שלו הן ובירך אותו את כל הברכות.

סדר השתלשלות כתנות העור

בפרקי דרבי אליעזר (פרק כ"ד), ובספר הישר (פרשת נח ופרשת תולדות) מבואר סדר ההשתלשלות של בגדי החמודות, מאדם הראשון שעשאם הקדוש ברוך הוא, עד ליעקב אבינו, בדרך אחרת מעט ממה שכתבנו לעיל. ועל כן נביא גם מה שכתוב שם שלא יהיה הדבר חסר. כשמתו אדם וחוה, ירש חנוך את כתנות העור, ובהלקח חנוך אל האלהים, ירש אותם מתושלח בנו. וכשמת מתושלח ירשם נח, והביא נח את הכתנות עמו לתיבה, מפני שהכתנות היו חשובים בעיניהם, לפי שהם מעשי ידיו של הקדוש ברוך הוא, והיה בהם קדושה, לכן היו גונזין אותם, ומוסרין אותם רק לראשי הדור, ולכן לקחם נח אתו בתיבה. וגם מפני שכל חיה ועוף היו נופלים לפני הלובשם, לכן לקחם נח כדי ללובשם בעת שהיה נותן מזון לחיות וכך לא יזיקוהו. כשיצאו נח ובניו מן התיבה, גנבם חם בן נח והסתירם מאחיו. ובלדת חם את כוש בכורו, נתן לו את הכתנות בסתר, והיו עם כוש ימים רבים. והסתירם גם הוא מאת בניו ואחיו. וכאשר ילד כוש את נמרוד, נתן לו את הכתנות באהבתו אותו, וכשגדל נמרוד והיה בן

עשרים שנה, לבש את כתנות העור, וכאשר לבש את הבגדים נתחזק נמרוד, ונתן לו האלהים כח וגבורה להיות גבור ציד בארץ. ובשעה שהיה לובש אותם, היו כל בהמה חיה ועוף באין ונופלין לפניו, מפני שהיו הבגדים מעשה שמים. אולם בני דורו של נמרוד חשבו שהוא מכח גבורתו של נמרוד, ולפיכך המליכוהו עליהם למלך.

כאשר ראה עשו אחי יעקב את הכתנות על נמרוד, חמד אותם בלבו, ופעם אחת הלך עשו לצוד ציד בשדה, וגם נמרוד הלך עם גבוריו לצוד ציד בשדה, והנה ראה עשו את נמרוד מתהלך במדבר רק עם שני אנשיו, לפי ששאר גבוריו ואנשיו שהיו עמו במדבר רחקו ממנו והלכו מעליו הנה והנה לצוד. על כן התחבא עשו מנמרוד וארב לו במדבר. ונמרוד והאנשים אשר אתו לא ידעו שעשו אורב להם, והתהלכו בשדה לרוח היום כפעם בפעם לדעת איפה אנשיו צדים בשדה. כשבא נמרוד ושני האנשים אשר היו אתו עד המקום אשר עשו שם, קם עליו עשו פתאום מהמארב אשר ארב לו שם, שלף חרבו ומיהר ורץ אל נמרוד וכרת את ראשו מעליו, ונלחם עשו עם שני האנשים אשר היו עם נמרוד מלחמה רבה, והכם והמיתם בחרבו. אז לקח עשו את בגדי החמודות אשר לנמרוד, ורץ והביאם לביתו.

כשלקח עשו את הבגדים ההם, רץ לעיר מפני אנשי נמרוד, והגיע אל בית אביו עיף ויגע מפני הפחד, וקצרה מאד נפשו למות ויצר לו מאד. ראה עשו כי קצרה נפשו למות וכי צר לו, ניגש אל יעקב אחיו וישב לפניו, ואמר אל יעקב אחיו, "הנה אנכי הולך למות היום הזה ולמה זה לי בכורה" (כה, לב). נתחכם יעקב על עשו, ולקח ממנו את בכורתו, ואת כתנות העור, וגם לקח מעשו את חלקו במערת המכפלה אשר קנה אברהם מאת בני חת לאחזת קבר, את כל אלה קנה יעקב מאת עשו אחיו במחיר נזיד עדשים. כתב יעקב את כל אלה בספר והעיד עדים על זה וחתם, ויהי הספר ביד יעקב.

למה נקראו חמודות

בירושלמי מסכת מגילה (פ"א הי"א) מפרש, שנקראו הבגדים "חמודות" לפי "שהיה משמש בבגדי כהונה", ופירש הפני משה שם, שהיות והיה עשו הבכור, היה משתמש בבגדי כהונה. דהיינו היות והכהנים המשמשים בכהונה אז היו הבכורות, עשו שהיה בכור, ראה עצמו ראוי לכהונה, ויתרה מכך ראה עצמו נכון לכהונה גדולה. ולפי זה מיושב מה שהלבישה רבקה את יעקב בבגדים אלו, מאחר שיעקב קנה את הבכורה, הן בגדים אלו ראויים לו.

ויתירה מכך שני גדיי העזים שרבקה הכינה, היו אחד עבור קרבן פסח והאחד עבור קרבן חגיגה, כדאיתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק לב, והביאו רש"י לעיל בפסוק ט), ולפי שהעבודה נעשית רק בבכורים, היה יעקב צריך ללבוש בגדי כהונה בכדי להקריבן. (מתוך ספר אוצר פלאות התורה).

"וַעֲשֵׂה לִי מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי וְהָבִיאָה לִי וְאֹכֵלָה בַּעֲבוּר תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי בְּטֶרֶם אָמוּת" (כז, ד)

יצחק אהב את עשיו, כיון שראה שבניו יתקנו את בני יעקב שלא יפלו לגהינם

בילקוט ראובני (על הפסוק הנ"ל), מבאר את סוד המטעמים שביקש יצחק מעשו, ובא יעקב והכין מטעמים ליצחק אביו וירש ברכתו של עשו. וזה לשונו, כבר הודיעך כי יצחק עליו השלום הוא עולה תמימה ואין השכינה נפנה ממנו, והאיך תבוא תקלה על ידו, האיך יאהב את עשו? או האיך ירצה לברך את הרשע ולהניח הצדיק? או האיך תתקיים הברכה אחר המאכל והמשתה, והרי תפילה קודם למאכל, ואומר יין ושכר אל תשת (ויקרא י, ט) והאיך יצחק אוכל ושותה ואחר כך מברך את הרשע?

דע, כי בראות יצחק אבינו עליו השלום כי כל שני עולמות הם עולם הזה ועולם הבא, וראה את ישראל דחופים ומצטערים בעולם הזה, וראה מדתו שהיא מדת הדין מתוחה על ישראל. הצטער ואמר מה יעשו בני בידי גויים בשבעים אומות והאיך יתנהגו בניהם בגלויות (כיצד ישרדו את הגלויות הקשות העתידות להגיע על עם ישראל), אמר יצחק, מוטב שאתן לעשו בני עולם הזה הבא מכוח מאכל ומשתה, כדי שימשול על ישראל, כי סוף כל סוף מאחר שיחטאו ישראל ויפלו בגלות, יותר טוב שיגלו בגלות עשו אחיהם, משיפלו בגלות אחרים נכרים שהם שבעים אומות. אמר יצחק שאחר שאי אפשר שלא תגבה מדת הדין את החוב שלה מישראל, יותר טוב הוא שיגבה החוב על ידי אחיהם, משיגבה על ידי נכרים. וזה סוד לא תתעב אדומי כי "אחיך" הוא (דברים כד, ח).

ולפיכך אהב יצחק את עשו, מפני שהוא תיקון יעקב, שלא יפלו בגהינם. וכשראה שנמלטו בני יעקב מגהינם והם נצורים בגלות עשו, שמח. וזהו סוד "כי ציד בפיו" (בראשית כה, כח). ולפי שהענין כך, אמר יצחק, אין עשו ראוי לירש ברכה עליונה שכלית, אבל הוא ראוי לירש ברכה גופנית שהוא דבר שהגוף נהנה ממנו וזהו המאכל והמשתה.

לפיכך אמר יצחק, "ועשה לי מטעמים ואוכלה בעבור תברכך נפשי" (בראשית כז, ד) בודאי שהנפש (היא) המקבלת מזון ולא הנשמה. (עשה לי מטעמים ואוכלה היינו שבני יאכלו בגלות, ובזכות זה תברכך נפשי). ולפי דרך זה נתכוין יצחק אבינו עליו השלום להקל עונשים על ישראל בגלות שלא ירשו דיני גהינם, ואף על פי כן שכינה אומרת אפילו בגלות צריכים ישראל להקל מעליהם עול קשה של עשו וזה סוד ורבקה אוהבת את יעקב (מתוך ספר שערי אורה).

"עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי" (כז, יג)

ר"ת "עלי" - ע'שיו ל'בן י'וסף

כתב בספר מעיינה של תורה (כאן) בשם הגר"א מוילנא זצ"ל, שאמרה רבקה ליעקב, הרי אני יודעת את כל הצרות שיהיו לך, שהם רמוזים במילה "עלי" שהיא ראשי תיבות **ע**שיו **ל**בן **י**וסף. אלו הצרות שיעברו עליך, אולם יותר מאלה לא תדע, לכן אין לך לפחד שיקרה לך דבר רע בגלל גניבת הברכות, שכאמור הצרות שיהיו לך כבר קצובות ומדודות ולא כלול בהן צרות מהברכות. לכן כשבקשו השבטים מיעקב שיתן להם להוריד למצרים את בנימין, השיבם בלשון מכוונת "עלי" היו כולנה (בראשית מב, לו), דהיינו הן כבר אמרה לי אמי, שיהיו לי רק את הצרות של "עלי", והן כבר הגיעוני. ומדוע אם כן אתם רוצים להוסיף עלי גם את צערו של בנימין. ודו"ק.

"אָנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ" (כז, יט)

"אנכי" הוא יעקב בשורש נשמתי למעלה

כתוב בזוהר הקדוש (בתוספתא פרשת נח ח"א דף ס' ע"א) שכל הצדיקים נכפל שמותם בפסוקים, כגון אברהם אברהם (בראשית כב, יא) וכדומה, לפי ששורש נשמתם הוא למעלה, ושם הוא שמם הראשון, ועל שם הענף שיורד למטה כאן לעולם הזה, הוא שמם השני, וזהו שנאמר כאן "אנכי עשו", רצונו לומר, אני עם אנכי, דהיינו עם שורשי למעלה שהם באחדות, הם שתי פעמים "יעקב" "יעקב" ופעמיים יעקב יוצא בגימט' "עשו", "בכורך" גימט' "רמח" שאני מקיים רמ"ח מצוות עשה. (חכם אחד).

"גְּשָׁה נָּא וַאֲמֻשְׁךָ בְּנִי הַאַתָּה" (כז, כא)

ג'שה נ'א ו'אמושך ב'ני ה'אתה" ר"ת "גנובה"

כמה נפלאים דברי האריז"ל (שער הפסוקים תולדות סי' כ"ז) שכתב "**גשה נא ואמושך בני האתה**" ר"ת "גנובה", כי נצנצה בו רוח הקודש שברכות אלו גנובות מעשו, וזה בנו אינו עשו אלא יעקב.

"הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב" (כז, כב)

ידיו של עשו ימוטו כשיבא קולו של יעקב זה מלך המשיח

מרומז כאן שידיו של עשו ימוטו בעתיד כשיבא "קולו" של יעקב זה מלך המשיח שנאמר בפרשת ביאת המשיח, על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון הרימי בכח "קולך" (ישעיה מ, ט), הנה שבעת ביאת המשיח ישמע "קולו" של משיח ואז ימוט עשו.

"הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב" (כז, כב)

אם ח"ו "הַקֹּל קול יעקב" שלא לומדים מספיק תורה

במדרש (בראשית רבה פרשה ס"ה סי' כ') כתוב, בזמן שהקול קול יעקב, דהיינו כשלומדים תורה, אז אין "הידים ידי עשו". ולכאורה קשה הלא בפסוק נאמר הפוך "הקול קול יעקב והידים ידי עשו" ולא "אין" הידים ידי עשו, וכיצד המדרש למד כאן את הדרשה הנזכרת? מבאר רש"י (שם), שהמדרש למד זאת לפי ש"הקול" כתוב בתורה בכתיב חסר, בלי ו', והרי זה נקרא "הֶקַל", ומכאן דרש המדרש שאם "הֶקַל קול יעקב" מהתורה, דהיינו אם עם ישראל חס ושלום "יקלו" וימעטו מלימוד התורה, אז יתקיים "והידים ידי עשו", אז ידי עשו חס ושלום שולטות, ומכלל הן אתה שומע לאו, שאם עם ישראל יעסוק בתורה בעמל בה, אז אין הידים ידי עשו.

"הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב" (כז, כב)

הקול קול יעקב נשמע בבתי כנסיות ובבתי מדרשות

אם "הקול קול יעקב", שקול יעקב נשמע בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, אז "הידים ידי עשו" להכות באומות העולם המצערים את ישראל. שהיות ויעקב עסוק בתורה ואינו לומד מלחמה ואינו פנוי להשיב נקמה למצעריו, לכן יסובב ה' ש"הידים ידי עשו", שידי עשו יהרגו באומות לצורך ישראל. ואם לא חס ושלום יהיה להפך.

וכן כאשר ישראל כולם לומדים תורה, מי יעבוד בבתי החרושת, מי יכין לנו בגדים ויבנה בנינים וכדומה אלא כיון ש"הקול קול יעקב", הרי שאז "הידים" של "עשו", הם יכינו לנו כל צורכנו הגשמיים.

"הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב" (כז, כב)

סוד האות ו', קוב"ה, ואורייתא, וישראל, חד הוא

"הקול" הראשון, כתוב חסר, ללא האות ו', ואילו הקול השני כתוב מלא עם האות ו', ודבר זה צריך ביאור והבנה מהי כוונת התורה? הנה סוד האות ו', כותב שר בית הזהר רבי צבי מזידצוב, שיש ג' מילויים לאות ו' כך, ו"ו וא"ו וי"ו ("מילוי" פירושו כתיבת האות כפי שהיא נשמעת, כגון האות ו' נכתבת "וו". אולם ניתן גם לכתוב את האות ו' במילוי בשתי צורות נוספות, וא"ו או וי"ו). רבותינו אמרו קודשא בריך הוא, אורייתא וישראל, חד הוא (עיין זוהר ח"ג דף ע"ג ע"א), ויסוד זה מרומז באות ו' שבשם הויה ברוך הוא שהיא מרמזת על הקב"ה, שהנה האות ו' במילוי כזה ו"ו, עולה בגימטריא י"ב, לרמז על י"ב שבטים, שהם כל עם ישראל. והמילוי השני של ו' כזה וא"ו, עולה גימטריא י"ג שהוא גימטריא "אחד", וזה ה' "אחד" ושמו "אחד". והמילוי השלישי וי"ו רומז לתורה, לפי שהוא עולה בגימטריא כ"ב, שהם כ"ב אותיות התורה. הרי לנו שהאות ו' היא גם הקדוש ברוך, גם התורה וגם ישראל, שכולם אחד.

ולכן אלו השלושה וי"ן צריכים להיות קשורים ביחד, ואז זה עוזר לעם ישראל, וזה הסוד שבספר תורה המילה הראשונה שבכל עמוד (כמעט בכל עמודי ספר התורה) מתחילה באות ו', בסוד "ווי העמודים", לפי שכאמור האות ו' רומזת על החוט המשולש שבין הקב"ה התורה וישראל.

גם ראינו זאת בפרשה הקודמת בעפרון החתי, שעד שמכר את המערה, שמו מופיע בתורה בכתיב מלא "עפרון", ומשעה שמכר את המערה, שמו כתוב חסר "עפרן" ללא האות ו'. זאת לפי שקודם שמכר את המערה, היה כתוב שמו מלא, שאז האות ו' הייתה עוזרת לו להמשיך אליו קדושה. אבל כאשר מכר בכסף מלא את מערת המכפלה, הפסיד את המערה והפסיד את האות ו' שבשם הוי"ה שהיתה מושכת עליו קדושה, ואז הלכה ממנו כל הקדושה.

וזה הסוד של "הקל קול יעקב", הראשון כתוב חסר ו' והשני מלא, כי אות ו' כאמור היא השפע והחיות, וכמו שהאריך בסוד זה מו"ר הרשל"צ הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א בספרו כרם שלמה (בהקדמה) ובספרו ברכת אליהו (פרשת וישב מאמר ב' עמ' רל"ד) עיין שם. ולכן אם "הקול" של עם ישראל הוא מלא עם ו' דהיינו עם חיבור לשכינה, כאשר קודשא בריך הוא וישראל חד הוא, הרי שאז נדרש המשך הפסוק "הידים ידי עשו" שהם משמשות את ישראל, וכאשר נתבאר לעיל בהרחבה. אולם אם חס ושלום "הקל" של "יעקב" הוא חסר ללא ו' דהיינו ללא חיבור לשכינה, הרי שאז הידים ידי עשו כפשוטו חס ושלום.

על כן העיקר הגדול הוא, שאם אנחנו רוצים לשלוט על הידיים האלו של עשו, שעושות שמות בכל המקומות, רק על ידי התורה הקדושה יכול נוכל לו. ולכן צריך להתחזק חזק בתורה הקדושה, כי רק היא חיינו ואורך ימינו.

"וַיָּבֵא לוֹ יַיִן וַיֵּשְׁתְּ" (כז, כה)

מיכא"ל הביא היין מג"ע ונתן ליעקב ויעקב נתן ליצחק

הטעם שיש תרי טעמי (מירכא כפולה) תחת תיבת "לו", הקשו חכמינו (תוספות השלם כאן אות ב'), מהיכן היה לו יין הן לא מצינו שאמו מסרה לו גם יין? אלא שהמלאך מיכאל הביא את היין מגן עדן ונתן ליעקב, ויעקב נתן ליצחק. אם כן נמצא שעל ידי שניים הובא היין ליצחק, על ידי המלאך ויעקב ולכן יש לומר שמאריכים בתיבת "לו", במירכא כפולה (תרי טעמי), לרמוז שבא היין על ידי שניים, המלאך ויעקב.

ויש מפרשים (תוספות השלם כאן אות ד') שהביא לו סודות התורה, ולזה אמר גשה נא "ושקה" לי (כז, כו) שהוא מלשון "השקני" מיין הרקח (שיר השירים ב, ח) הרומז לסודות התורה.

"וַיָּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרֲכֵהוּ" (כז, כז)

רצה להריח אם יצאו ממנו ילדים הגונים

מדוע יצחק הריח את ריח בגדיו של יעקב ולא הריח את יעקב עצמו? מתרץ רבנו ראש הישיבה (קול יהודה תולדות עמ' קל"ט) כי רצה להריח אם יצאו ממנו ילדים הגונים, כי בבגדי האדם ניכרים ילדיו, וכמו שמצינו ביהושע כהן גדול שנאמר עליו, "ויהושע היה לבוש בגדים צואים" (זכריה ג, ג), והגמרא בסנהדרין (צג.) מקשה, וכי דרכו של יהושע ללבוש בגדים צואים? ומתרצת, אלא מלמד שהיו בניו נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהן. עד כאן. לאמור, שכיון שבניו לא הלכו בדרך הישר, היה ניכר הדבר בבגדיו לבעלי השגות שהיו נראים להם בגדיו כבגדים צואים. כך גם יצחק בחן את יעקב בהרחת בגדיו והריח ריח גן עדן, לפי שבניו יהיו צדיקים, והיתה מטתו שלימה, בודאי ראוי הוא לברכה.

וכמו שהגמרא (סנהדרין שם) אומרת על שני נביאי השקר שרצו את בתו של נבוכדנצר, אמר להם המלך אבדוק אתכם אם נביאים צדיקים אתם בכבשן האש, כשם שנבדקו חנניה מישאל ועזריה. השיבוהו, הם שלושה צדיקים ואנו רק שנים. אמר להם, ביחרו לכם אדם שלישי. נתנו עיניהם ביהושע בן יהוצדק הכהן הגדול בסוברם שצידקותו תגן עליהם. מיד פקד המלך להשליכם לכבשן האש, הם נקלו ונשרפו מיד ואילו יהושע נשאר חי, אולם נחרכו בגדיו.

ורבותינו אמרו (אגדת בראשית פרשה מ"ב, הובאה בתורה שלמה תולדות אות ק"ו) שבשעה שנכנס יעקב אל יצחק הריח באותו ריח שנעקד על גבי המזבח.

"וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם" (כז, כח)

מה תיקן יעקב בלקיחת הברכות

כתב מהרח"ו (ספר הליקוטים תולדות סי' כ"ח) שיעקב תיקן בלקיחת הברכות את חטאו של אדם הראשון, לפי שאדם הראשון נצטווה שלא לאכול מעץ הדעת והנחש פיתה אותו לאכול מעץ הדעת, על ידי שהבטיח לו שבאכילה זו ישיג השגות רוחניות עליונות עד מאד כשיעבור על רצון ה', והאדם התפתה ושמע לקול אשתו ואכל. כתוצאה מכך באו לעולם ט"ל קללות, עשר לאדם, עשר לחוה, עשר לנחש, ותשע לאדמה כמנין מלקות שהן ל"ט. והיות ויעקב אבינו היה גלגול של אדם הראשון ורבקה היתה גלגול של חוה, לכן חוה שחטאה שפיתתה את אדם הראשון, עתה היא מתקנת זאת, בגילגולה ברבקה ומצוה על יעקב (שהוא כאמור אדם הראשון בגלגול הקודם), לקחת את הברכות, שכנגד החטא שהאשה החטיאה את האיש, עתה האשה מתקנת את האיש, ובזה שיקח יעקב את הברכות יתקן את הקללות שנגרמו על ידי חטאם, לפי שיבואו הברכות כנגד הקללות ויתקנו אותן. ולכן אז מחמת חטאם אדם הראשון גורש מגן עדן, ועתה כשיעקב נכנס אל אביו נכנס עמו ריח גן עדן, כי ביטל רצונו מפני נבואת אמו, ולכן זכה לנתינת "טל" השמים, כנגד ט"ל קללות.

"וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם" (כז, כח)

הקב"ה בירך כנגד מלמעלה

במדרש (בראשית רבה פרשה ע"ה סי' ח') כל הברכות שברך יצחק ליעקב, כנגדם ברכו הקדוש ברוך הוא מלמעלה, ואף רבקה אמרה ברכות כנגדן, ואמרה כי מלאכיו יצוה לך וגומר (תהלים צא, יא), וכיון שאמרה לו כן, ברכתו רוח הקודש, יקראני ואענהו (תהלים צא, טו).

"וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם" (כז, כח)

מה אומר החלב ומה אומר היין

באוצר המדרשים (תרי"ג מצוות מצוה תי"ט מפליאה י"ד), המרביץ תורה בישראל ואינו נוטל שכר על כך, שמים וארץ שניהם מעידים פה אחד ויתן לך האלהים וכו', והחלב והיין שהם שמים וארץ, החלב אומר הנני נותן לו את בריתי שלום, והיין אומר וידגו לרוב בקרב הארץ.

החלב אומר מאל אביך ויעזרך, והיין אומר ואת שדי ויברכך, ומושיבים אותו עם כוחו ויצילוהו ונהנה מזיו השכינה, שכאשר עשה, כן יעשה לו, הוא שלימד שלא בשכר ילמד שלא בשכר.

"וַיֶּחֱרַד יִצְחָק" (כז, לג)

בשביל חרדה זו של יצחק חרדו בניו במעמד הר סיני שנאמר ויחרד כל העם אשר במחנה (שמות יט, טז), (תורה שלמה כאן אות קמ"ח, מספר אור האפלה כת"י).

"וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד-מְאֹד וַיֹּאמֶר מִי-אֵפוֹא הוּא הַצָּד-צַיִד וַיָּבֵא לִי וָאֹכַל מִכֹּל בְּטֶרֶם תָּבוֹא וָאֲבָרֲכֵהוּ גַּם-בָּרוּךְ יִהְיֶה" (כז, לג)

בקש יצחק לגלות את הקץ לעשו ולא גילה

במדרש רבה (פרשה צ"ט סי' ה') איתא, שבקש יצחק לגלות את הקץ לעשו, והעביר הקדוש ברוך הוא את טעמו הימנו, כדכתיב וטעם זקנים יקח (איוב יב, כ), ועל כן לא ידע את הקץ וכיון שכן החל חרד, כדכתיב ויחרד יצחק חרדה (בראשית כז, לג). וכתב שם בעץ יוסף, שכשטעה מתחילה ביעקב וסבר שהוא עשו, גילה לו יצחק את הקץ, ורק אחר כך כשבא עשו שוב נפלה עליו חרדה גדולה מן השמים כדי להעלים ממנו את הקץ על ידי החרדה.

"וַיֹּאמֶר בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בִּרְכָתֶךָ" (כז, לה)

למה יצחק לא ברך את יעקב לכתחילה

ידוע שיעקב ועשו חלקו ביניהם את העולמות, יעקב לקח עולם הבא ועשו לקח עולם הזה (כדאיתא בבראשית רבה פרשה ס"ג), והיות והברכות נאמרו על העולם הזה, על כן הן מחלקו של עשו, ולכן היה צריך יעקב לקחתן בערמה, שאינן בחלקו וכבר נתבאר כל זה לעיל (על הפסוקים, ויתרוצצו הבנים כה, כב. ומכרה כיום כה, לא). אולם עוד צריך להבין, אחר שעל פי האמת יעקב היה צריך להתברך, אם כן מדוע היה צריך יצחק להיות סגי נהור בשביל שיעקב יוכל לקחת את הברכות, ומדוע לא יכל לברך את יעקב מתוך ידיעה והכרה שהוא יעקב אבינו, כאשר היא האמת.

והתשובה בזה היא שמובא בזוהר הקדוש (ח"ג דף צ"ט ע"ב) שאם יצחק היה מברך את יעקב לכתחילה, אז הסטרא אחרא, לא הייתה נותנת שזה יקרה בשום אופן בעולם, ועושה מלחמת חרמה כנגד כך ולא היה יעקב מתברך.

לכן הקדוש ברוך הוא סובב שיצחק היה סגי נהור וחשב שעשו הוא הצדיק, מחמת שהיה מרמה אותו ואז רצה לברך אותו וקרא לו והוא יצא לדרך להביא את הציד ויצאו כל הכוחות והחילות של הסטרא אחרא בכדי לסייעו, ואז בא יעקב אבינו במרמה ולקח את הברכות כולן.

וכך היה עם תמר ויהודה שיצאו ממנה פרץ וזרח בדרך מרמה. וכך היה עם דוד המלך, שחשב ישי אבי דוד שבא על פלגשו, ומאיסור נולד ולא ידע שהיה בהיתר. וכאשר ביאר מהרח"ו בשער הגלגולים (הקדמה ל"ח) שכאשר נשמה גדולה מאד צריכה לרדת לעולם, אי אפשר להוציאה מן הקליפות אלא על ידי מרמה ותחבולה, וכך היה עם רות המואביה ועם רבי עקיבא בן גרים שהיה מבני בניו של סיסרא, ועוד עיין שם.

ועלינו לדעת שברכות אלו היו גורליות וקובעות לדורי דורות מי יהיה עם סגולה ומי יזכה לנחול ב' עולמות. וכמו שראינו שכבר בבטן נלחמו יעקב ועשו מי יזכה להמשיך את זרעו של אברהם אבינו ע"ה לדורות עולם.

וכיון שעשו הרשע הבין את הענין הזה, היה מכבד מאוד את אביו וצד אותו בפיו, כדי שיזכה לכל הברכות, וכשאמר לו אביו לך וצוד ציד להביא כדי שאני אברך אותך, שמח עד מאוד. ועצת ה' היא תקום שקיבל יעקב אבינו את הברכות.

"וַיֹּאמֶר בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בִּרְכָתֶךָ" (כז, לה)

מדוע דוקא לקח יעקב הברכות במרמה

מדוע לקח יעקב את הברכות במרמה דווקא, כי נפילת ניצוצות הקדושה לתוך הקליפות היתה בדרך ערמה, ככתוב, והנחש היה ערום (בראשית ג, א), שרימה את אדם וחווה, וגרם להם לאכול מעץ הדעת. והיות וחטא עץ הדעת גרם כידוע לירידת ונפילת הניצוצות, לכן גם הבירור והעלאת הניצוצות, צריכים להיות בדרך של מרמה, ככתוב, עם עיקש תתפתל (תהלים יח, כז). והבירור הנזכר נעשה דוקא על ידי יעקב, לפי שהוא בדוגמת אדם הראשון, כמאמר חז"ל, שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון (בבא בתרא דף נח.), (ספר המאמרים תש"ג).

"וַיֹּאמֶר בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בִּרְכָתֶךָ" (כז, לה)

בכל יום ויום עשו בא ומבקש את הברכות

כתב רבנו האר"י בעץ החיים (שער ל"ב פ"ב) שגם בעולם העליון, מעשה הברכות הכתוב בפרשתינו, שב וחוזר בכל יום ויום. עשו בא ומבקש את הברכות ומשמיעים לו קולות שירה וצהלה, ואומרים לו לך צוד ציד להביא והוא יוצא בשמחה כדי להנות. אז מביאים את יעקב ונותנים לו הברכות, וכשחוזר עשו שומע שיעקב כבר קיבל אותן וזועק זעקה גדולה. ולמחרת שוב חוזר הכל כבתחילה. וכיצד זה יתכן שיטעה שוב עשו וירמוהו כבתחילה בכל יום ויום? אין זאת אלא מפני שבקלי' שולטת השכחה, ולכן הוא שוכח מה שהיה אתמול, עיין שם.

"וַיֹּאמֶר בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בִּרְכָתֶךָ" (כז, לה)

"במרמה" בגמטריא "אפיקומן"

תרגום אונקלוס (במקום) מתרגם את המילה "במרמה" בחכמה וזה לשונו, ואמר על אחוך "בחוכמא" וקבל ברכתך. ותחילה יש להבין מדוע מתרגם כן, ולא כפשוטו שמרמה היא רמאות? ועוד, גם אם נדע שפירוש המילה מרמה היא חכמה, צריך להבין איזו חכמה עשה יעקב כדי לקחת את הברכות, ולכאורה אנו רואים שרימה יעקב רמאות פשוטה, שאין בה חכמה, על ידי שלבש את בגדי עשו ושם עורות גדיי עזים על ידיו וחלקת צוארו ובזה לא הכירו אביו? עוד צריך להבין כיצד יצחק אבינו אמר ואוכל מכל (כז, לג), שאם אכל "מכל" פירושו ששבע עד שלא יכול היה לאכול עוד, והרי ארז"ל (רמב"ם דעות פ"ד ה"ב) שאסור לאכול יותר מדאי עד שיעור שלא יכול לאכול?

ויבואר בסיעתא דשמיא על פי מה שאמרו רז"ל (תרגום יהונתן בראשית כז, ג), שאותו יום פסח היה ושחט יעקב אבינו ב' גדיי עזים, גדי א' לקרבן חגיגה וגדי א' לקרבן פסח אפיקומן, אם כן נמצא שראשית כל אכל יצחק את הגדי שנשחט לשם חגיגה, ואחר כך אכל את הגדי של אפיקומן. והדין הוא שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן (משנה פסחים פ"י משנה ח'), דהיינו שאסור לאכול אחר אפיקומן שום דבר. ולפי זה מובן כי בחכמה עשה יעקב אבינו, שהאכיל את יצחק אפיקומן, כך שגם כאשר יביא עשו את מטעמיו, יהיה אסור ליצחק לאכול עוד, וכיון שאת הברכות מסמיך יצחק לאכילה, לא יוכל לברך אלא רק את יעקב, וכך בחכמתו הרויח את הברכות. ומה שאכל יצחק כל שבעו, היינו מפני שאכל יצחק אבינו קרבן פסח הוא האפיקומן, ודין הוא שהפסח נאכל על השבע, ככתוב במסכת פסחים (דף ע.).

והנה תיבת "במרמה" עולה בגמט' "אפיקומן", ללמדנו שהחכמה שעשה יעקב אבינו ע"ה היא שהרויח את הברכות על ידי שהאכיל את יצחק אבינו אפיקומן (משם ר' ישעיה אשר זעליג מרגליות זצ"ל, משם רבו הר' אברהם שמחה מבארניב זצ"ל).

"וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב" (כז, לו)

פסוק זה יובן על פי משל נפלא

ראוי להבין את תמיהתו של עשו, "הכי קרא שמו יעקב", וכי יעקב עצמו קרא שמו יעקב, הלא אביו קרא לו את השם הזה, ואם כן ראוי היה לו לעשו לתמוה ליצחק אביו הנמצא לפניו, הכי "קראת" שמו יעקב, בלשון נוכח?

משל לעני חשוב ומיוחס בשם יוסף שהיו לו קרובים במרחקים, ומעולם לא נתראה עמהם פנים אל פנים, רק שמע שמעם כי טובים דודיך מיין, אנשי חסד ונדיבי לב המה, על כן יקירי העיר כתבו לו המלצה יקרה ומפוארה, וחתמו עליה בעצם כתב ידם, כי זה האיש יוסף בן שמעון הוא מגזעם ומשפחתם שבעיר פלונית. ויהי בדרך התחבר עמו עני אחר ללכת עמו ושמו טורדוס, וזה האיש רע ובליעל, בלילה גנב מכיסו את כתב ההמלצה. ויעשה בערמה ויבא אל הקרובים, והקדים את עצמו בחפזון טרם בא העלוב הנזכר. הקרובים שלא הכירו פניו, רק שמו נודע להם, נתנו לו מעות הרבה. ויהי כאשר הגיע העלוב הזה אל העיר אשר קרוביו שמה, הנה הוא רואה את חברו שב לקראתו בחזרה מבית קרוביו, וידע את אשר עשה לו הגנב הרמאי, ויתפוש בו שילך עמו אל בית הדין שבעיר. ויאמר הגנב, מה זה דלקת אחרי, כי הנה מה עשיתי לך, לקחתי את המלצתך, הנה היא בידי לתיתה לך ולהשיבה אליך כבתחילה, ואתה תוכל לנסוע אל קרובך כאשר היה עם נפשך. ויבך העני ויאמר אוי נבל, אם אתה לא היית משנה את שמך והיית אומר בפניהם אשר שמך טורדוס הוא השם אשר קרא לך אביך, אכן עתה הייתי נוסע בשמחה ובא אל קרובי אבי עם כתב ההמלצה כי אני יוסף בן שמעון אחי אביהם. אבל אחר אשר עתה התחזית ליוסף בן שמעון ולקחת את כל הכסף המיועד אלי, עתה אני אנה אני בא.

זאת היתה טענתו של עשו, שהנה יעקב עשה מרמה ונכנס ליצחק ונתברך, ובהודע הדבר לעשו, צעק צעקה גדולה ותמה הכי קרא שמו יעקב, לאמור שטען עשו ליצחק, אילו יעקב כשבא לפניך היה אומר לך שהוא יעקב, אז ודאי לא היית מברך אותו את הברכות אשר הכינות בעבורי. אולם הוא לא קרא את עצמו בשם יעקב, אלא כיזב שהוא עשו, ועל כן נתת לו הברכות אשר היו שמורות בעבורי. וזהו הכי קרא (יעקב את) שמו יעקב?! בתמיה, וכי הוא קרא עצמו יעקב כאשר היה ראוי לו, הן הלא הוא קרא את שמו עשו, ואם כן ויעקבני זה פעמים את בכורתי לקח, והנה עתה לקח את ברכתי (אהל יעקב)

"וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַּעֲמַיִם אֶת בְּכֹרָתִי לָקָח וְהִנֵּה עַתָּה לָקַח בִּרְכָתִי" (כז, לו)

שמעתי ממורנו ורבנו ר' עובדיה יוסף זצוק"ל, שאותו הסיר שנתן יעקב לעשו לאכול עדשים ובו מכר לו את הבכורה. באותו סיר נתן ליצחק מטעמים, ועל ידו לקח את הברכה. לכן אמר עשו ויעקבני "זה" פעמים, היינו עם אותו הסיר "הזה", לקח לי גם את הבכורה וגם את הברכה. אמר לו יצחק, מדבריך שומע אני שמכרת את הבכורה, אם כן "גם ברוך יהיה" (כז, לג), הן הוא הבכור ולו מגיעות הברכות. ודו"ק.

"וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל אָבִיו הַבְרָכָה אַחַת הִוא לְךָ" (כז, לח)

הצגה שעושים ברומי אחת לשבעים שנה

אומרת הגמ' בעבודה זרה (יא:) אמר רב יהודה אמר שמואל עוד (מסיבה) אחרת יש להם ברומי, אחת לשבעים שנה מביאין אדם שלם (כנגד עשו) ומרכיבין אותו על אדם חיגר (כנגד יעקב) ומלבישין אותו (את האדם העליון) בגדיו של אדם הראשון, ומניחין לו קרקיפלו של רבי ישמעאל בראשו (מניחים על ראשו את עור קרקפתו של רבי ישמעאל) ותלו ליה בצואריה מתקל ד' זוזי דפיזא (ותולים לו בצוארו משקל ד' זוזים פז) ומחפין את השווקים באנך (ומכסים את השווקים בנופך) ומכריזין לפניו, סך קירי פלסתר אחוה דמרנא זייפנא (חשבון אדון פלסתר, אחי אדונינו הזייפן. וכוונתם ליעקב שהוא אחי עשו, ומכנים את יעקב זייפן כיון שנטל את הברכות במרמה, ואומרים שנבואתו לאחרית הימים לא התקיימה). דחמי חמי ודלא חמי לא חמי (הרואה מסיבה זו עתה רואה, ושאינו רואה לא יראה. כיון שהמסיבה הבאה שכמותה תהיה עוד ע' שנה). מאי אהני לרמאה ברמאותיה ולזייפנא בזייפנותיה (מה הועיל לרמאי ברמאותו ולזייפן בזיפנותו). ומסיימין בה הכי, ווי לדין כד יקום דין (ומסיימים בה כך, ויי לזה כשיקום זה). אמר רב אשי פיהם הכשילן לרשעים, אי אמרו זייפנא אחוה דמרנא כדקאמרי (רשעים אלו פיהם הכשילם, שאילו אמרו "הזייפן אחיו של אדונינו" אכן אז כוונתם היתה כאשר אמרו) השתא דאמרי דמרנא זייפנא מרנא, גופיה זייפנא הוא (עכשיו שהם אומרים של אדונינו הזייפן, יש לפרשם שאדונינו הוא עשו הוא עצמו הזייפן). עד כאן לשון הגמרא.

ויש להקשות, וכי עכשיו לאחר כמה אלפי שנים יש להם ברומי את מלבושו של אדם הראשון?

ועוד יתירה מכך יש בידיהם את פניו של רבי ישמעאל? ואיך יסבול הדעת את לשון הגמרא? אלא ודאי דברי הגמרא כאן אינם כפשוטם אלא על דרך רמז, כמו שמפרש רש"י ז"ל, שאדם שלם בזה רומזים הם אל אביהם עשו, ואילו החיגר הוא רמז ליעקב, ככתוב, והוא צולע על ירכו. ורשעים אלו עושים דרך שחוק לעג וקלס ביום שמחה ואיד שלהם, כל זאת, כדי להראות שילטונם.

הסבר גמרא זו בדרך המוסר

בעל חידושי גאונים (הובא בכסא רחמים, מלמד, תולדות עה"פ הברכה אחת וגו') פירש את הגמרא הנזכרת ברמז אל הנשמה והגוף. הנשמה נקראת אדם שלם, והגוף נקרא חיגר, לפי שאינו יכול לנוד ולילך בלי נשמה. ואחת לע' שנה מביאין אדם שלם, היינו מורידים לעולם הזה נשמה עם גוף, כי ימי האדם הם שבעים שנה, ככתוב, ימי שנותינו בהם שבעים שנה וגו' (תהלים צ, י). ומלבישים לגוף את בגדי אדם הראשון, היינו את סדרי בראשית ומיתה שהביא אדם הראשון

לעולם, שכשהוא בבטן מלמדים לו את כל התורה, וניתן לו זמן בעולם הזה עד מיתתו. ומניחים קרקיפלו של ר' ישמעאל בראשו, רצונו לומר שמראים לנשמה ולגוף את כל יסורי העולם הזה ואפילו ייסורים קשים של רבי ישמעאל, כמו שכתוב יש צדיק ורע לו (ברכות ז.) ואומרים לו, אל תקוץ בייסורים ותוכחות, כדכתיב את אשר יאהב ה' יוכיח (משלי ג, יב). ותלו ליה בצואריה מתקל ארבע זוזי פז, היינו שאומרים לו, דע כי יצר הרע מסית ומדיח את האדם כדי לצבור כסף וזהב ופז, אולם אפילו אם תאסוף את כל הכסף שבעולם אין עינו שבעה. שאמרו בגיטין (דף נח.) תרי איסתרי פיזא נחות לעלמא, חד נטיל רומי וחד נטלו כל עלמא (משקל שני זוזים פז ירדו לעולם, אחד נטלה רומי ואחד נטלו כל העולם), הנה שאפילו נוטל כפלים מכל ממון שבעולם, האדם אינו שבע בעושר. אבל כוונתך תהיה לחבר ארבע אותיות שם הוי"ה, כדכתיב, תשית לראשו עטרת פז (תהלים כא, ד) ממצוות ומעשים טובים, ככתוב, הנחמדים מזהב ומפז רב (תהלים יט, יא). ומחפין את השווקים בנפך, רצונו לומר, שיהיה בעיניך כאילו כל העולם שלך, ואז אל תתאוה לעושר עולם הזה, כמו שביום השוק האדם קונה את הנצרך לו והולך לדרכו, ואין כוונתו להשאר בשוק, כך ינהג האדם עם העולם הזה, יטול הנצרך לו לעבודת הבורא, ולא יטול כדי להשתקע בעולם הזה. ומכריזים לפניו, סך קירי פלסתר, דהיינו חשבון המושל שקר, ככתוב, אין "שלטון" ביום המות (קהלת ח, ח), ואמרו (אבות ו, ט) אין מלוין לו לאדם (ביום הפטירה) לא כסף ולא זהב, אלא תורה ומעשים טובים. ועולם הזה הבל הוא, ככתוב הבל הבלים אמר קהלת הכל הבל (קהלת א, ב), אחוה דמרנא זיפנא, רצונו לומר, שיצר הרע יבוא אצל האדם כמו אח, ככתוב הצילני נא מיד "אחי" מיד עשו (בראשית לב, יב), זייפנא, היינו שקרן וכזבן שדבריו מזויפים ואל תאמין בו כלל. דחמי חמי, רצונו לומר, אם ראה ראה, ואם לא ראה הלך עוד ע' שנים אחרות, דהיינו מי ששומע לעצות שיעצוהו ונתן להם את ליבו וראה את הנולד, טוב הדבר, ויגיע לתיקונו, אולם אם לא שמע ולא נתן אל לבו ודעתו, ירדו לטמיון ע' שנה, לפי שיוצרך לחזור בגלגול פעם שניה וכו'. ואומרים לו, מאי אהני לרמאה ברמאותיה ולזייפנא בזייפנותיה, רצונו לומר, מה הנאה יש לו לאדם שישמע לדברי יצר הרע הוא השטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות (ב"ב דף טז.), שהוא כזב וחותמו שקר. ומסיימין בה הכי, ווי לדין כד יקום דין, רצונו לומר, אוי לו לאדם בשעת מיתה שיבוא השטן וישטין עליו, שיהיה חלקו כמו עשו שאין לו חלק אלא בעולם הזה, לפי שהכבוד והעושר שהקדוש ברוך הוא נתן לעשו בעולם הזה, היה בשביל כיבוד אב ואם, כי נתן לו שכרו בעולם הזה, ואין לו חלק לעולם הבא ולא בתחיית המתים. וזהו הרמז, "ווי לדין", זהו עשו, "כד יקום דין" זה יעקב. וזהו שאמר עשו, הברכה אחת היא לך (כז, לח), מדוע לא אמר ברוך אחד לך? אלא רמז לאביו שמגיע לו שכר על כיבוד אב ועל כיבוד אם. ולכן אמר בלשון נקבה וזכר, "הברכה אחת" בלשון נקבה, כנגד כבוד אמו, "לך"

בלשון זכר, כנגד אביו, ברכני גם אני אבי, וישא עשו קולו ויבך. כל הכבוד והעושר שזכה בהם מפני שתי דמעות שהוריד מעיניו (ראה בסמוך). עד כאן דברי פי חכם חן.

"וַיִּשָּׂא עֵשָׂו קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ" (כז, לח)

שלש דמעות הוריד עשו הרשע מעיניו, ולכן שלט על כל העולם כ"ו עם ישראל

במדרש תהלים (מזמור פ' פסוק ד') שנינו, רבי אלעזר אומר שלש דמעות הוריד עשו הרשע מעיניו, אחת מעינו הימין ואחת מעינו השמאל ואחת קשורה בעיניו, שנאמר, ותשקמו בדמעות שליש (תהלים פ, ו), שלוש אינו אומר אלא שליש. אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, בשביל שלש דמעות שהוריד השלטתו מסוף העולם ועד סופו ונתת לו השלוה בעולם הזה, לכשתבוא לראות עלבון בניך שעיניהם זולגות דמעות בכל יום, שנאמר, היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה (תהלים מב, ד), על אחת כמה וכמה.

"וַיִּשְׂטֹם עֵשָׂו אֶת יַעֲקֹב עַל הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי" (כז, מא)

למה חשב עשו דווקא על שעת אבלו של יצחק

צריך להבין מהו חששו של עשו שממתין למיתת אביו, ולא יצא להפיק את זממו חס ושלום, וכי עשו מתירא מאביו שאמר יקרבו ימי אבל אבי? גם אם היה הורג את יעקב מה היה עושה לו יצחק?

בספר כסא רחמים (מלמד, תולדות, עה"פ, ויאמר עשו בלבו) תירץ זאת, שעשו הרשע ידע שיעקב איש תם יושב אוהלים ועסוק בתורה תדיר, ואם כן התורה מגינה עליו, ולא יוכל להרע לו. על כן אמר בליבו, היות והאבל אסור בלימוד תורה, אמתין לימי אבל אבי, ואז בכל ז' ימי האבלות אסור יהיה ליעקב ללמוד תורה, ושוב מידת הדין שולטת עליו, ואין לו זכות שתגן עליו, ואז חשב נבל בליבו שיוכל חס ושלום לשלוט ביעקב.

אבל זאת לא ידע, שאומנם מצוה מגינה על עושיה דוקא בזמן שעסוק האדם בה, אבל התורה לא כן, אלא בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה, אגוני מגנה ואצולי מצלה (מסכת סוטה כא.), ועל כן אף בזמן שאסור הוא בלימוד התורה היא מגינה עליו.

"וְיָשַׁבְתָּ עִמּוֹ יָמִים אֲחָדִים עַד אֲשֶׁר תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ, עַד שׁוּב אַף אָחִיךָ מִמְּךָ וְשָׁכַח אֵת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לּוֹ" (כז, מד-מה)

לדון לכף זכות

פסוק זה צריך ביאור, שלכאורה יש בו כפילות מיותרת, שאמרה רבקה ליעקב שיגור עם לבן "עד אשר תשוב חמת אחיך", ושוב חזרה לומר "עד שוב אף אחיך"?

ביאר הגאון רבי יצחק בן הגאון רבי חיים מוואלאז'ין (בספר פה קדוש) על פי דברי אביו הגר"ח (בכתר ראש סי' קיט) וזה לשונו, אמר רבינו, דבר מנוסה, אם יהיה לאדם שונאים חס ושלום, יפעל אצל עצמו (דהיינו יחשוב בדעתו) שהם צדיקים גמורים, וידין אותם לכף זכות, ומיד יתהפך לבבם לאוהבים לו. עד כאן. על פי זה ביאר הגרי"צ את כפילות הפסוק, שבא לומר שאף ההיפך נכון, הרוצה לבדוק האם פלוני שונאו, יבדוק בעצמו האם לבו שלם עמו, אז ראיה היא שפלוני אוהבו, אולם אם רואה בעצמו שהוא שונאו, ידע אל נכון שגם פלוני שונאו, שכמים פנים לפנים כן לב האדם לאדם (משלי כז, יט), וזהו שאמרה רבקה כאן, מנין תדע שתשוב חמת אחיך עליך, בזמן שתרגיש "ששוב אף אחיך ממך", כלומר כשתחוש ששב והלך כעסך שבקרבך עליו, אז תדע שאף הוא אינו מקפיד עוד עליך, ותוכל לשוב אלי.

"קוּם לֵךְ פַּדֶּנָה אֲרָם בֵּיתָה בְתוּאֵל אֲבִי אִמֶּךָ וְקַח לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לָבָן אֲחִי אִמֶּךָ" (כח, ב)

בשעה שנולדו עשו ויעקב נולדו ללבן שתי בנות

רבקה מצוה על יצחק שילך אל לבן ויקח לו אשה מבנותיו. וצריך הבנה מנין לה שיסכים לבן לשידוך זה? ואם היתה מצוה על יעקב שישאל שם על שידוך, ניחא, אולם לצוותו בתורת וודאי שיקח אשה מבנות לבן, מנין לה שיעלה הדבר בידו? והנה תיושב קושייתנו על פי דברי המדרש תנחומא (הישן פרשת ויצא סימן י"ב) ששם כתוב, כיון שילדה רבקה עשו ויעקב, נולדו ללבן שתי בנות, לאה ורחל, שלחו אגרות אלו לאלו והתנו ביניהן, כדי שיטול עשו את לאה, ויעקב רחל. עד כאן. הנה לנו שלמעשה יעקב כבר היה משודך עם רחל, ועל כן בדין הוא שאמו מצוה אותו בוודאות שילך לשם ויקח לו לאשה את המשודכים עמו זה מכבר.

"וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל אָבִיו וְאֶל אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם" (כח ז)

יעקב עזב לצורך לימוד תורה גם את אביו

במסכת מגילה (דף טז:) איתא, גדול תלמוד תורה יותר מכבוד אב ואם, שכל אותן שנים שהיה יעקב אבינו בבית עבר לא נענש.

מרן החתם סופר זי"ע מניח יסוד מוסד בשאלה איזו ישיבה ראוי לבחור ללמוד בה, ודעתו שהתורה נקנית רק כאשר אדם גולה למקום תורה. שהנה בחתם סופר על התורה (פרשת עקב דף ל"ה) כתב, נהגו התלמידים לנוד ולנוע ממקומם אל ישיבות אחרות לשמוע בלימודים. והיינו "והיה עקב", בזכות דישת העקב להתאבק בעפר רגלי חכמים, בזכות זה "תשמעון" ותבינו כל המשפטים האלה. עד כאן. וזה כדברי המשנה באבות (פ"ד מי"ד) הוי גולה למקום תורה.

ועל כן יעזוב את בית אביו ואמו לצורך לימוד התורה, וזאת אף אם אביו הוא תלמיד חכם ורב כוחו בתורה. שאפילו רבנו הקדוש, אשר כל ישראל השכימו לפתחו, והיתה לו מתיבתא (נדה דף יד:), מכל מקום שלח את בנו רבי שמעון ללמוד תורה אצל רב י"ב שנה. וכן מצינו בירושלמי מסכת פסחים (פ"ג ה"ז) ששלח רבי אבהו את רבי חנינא בנו ללמוד תורה בטבריה, אף על גב שרבי אבהו היה גדול ורב גובריה.

"וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל" (כח, ט)

מה טען עשו לישמעאל

במדרש (אור האפילה כת"י, הובא כאן בתורה שלמה בהערה כ"ז) הלך עשו אל ישמעאל ונשא ביתו ואמר לו אין ראוי לבן להרוג את אביו, על כן אתה תהרוג את אבי, ואני אהרוג את יעקב ונירש אותם. כך אמר עשו בפיו לישמעאל, אולם בלבו היה, שאחר שיהרוג ישמעאל את יצחק והוא יהרוג את יעקב, יחזור עשו ויהרוג את ישמעאל בעבור דם אבא, ואז ירש את כולם. וזהו שנאמר "יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי", אמר "ואהרגה" בתוספת "ואו" לרבות את ישמעאל שבכוונתו להורגו.

הילולת המהרש"א

רבי שמואל הלוי אידליס זצ"ל, נפטר בשנת ה'שצ"א. חי כ- 76 שנים יום פטירתו ה' כסלו

לידתו של המהרש"א רבינו שמואל אידליש

לפנינו מעשה נפלא, הממחיש בצורה נפלאה מה המסירות שצריך האדם להשקיע כדי לזכות בחסדי ה' וליהנות מפרי בטן.

בעיר אוסטראה, התכנסו התושבים להניח את אבן הפינה לבית כנסת, בראש החוגגים עמד הרב המקומי, שהיה ידוע כצדיק וקדוש. ראשי הקהל החליטו פה אחד, להעניק לו את כיבוד הנחת האבן.

שקל זאת הרב בכובד ראש, אך לאחר רגע קט החליט לוותר על הכיבוד, ולמכור את המצווה לכל המרבה במחיר, וההכנסות יהיו קודש לקרן הבניין.

הגבאי פתח במכירה, ועשירי אוסטראה החלו מתחרים ביניהם על קניית הכיבוד. לפתע נישא קולו של אחד העשירים: "הריני מנדב שק מלא בדינרי זהב!"

בקהל השתררה דממה, מדובר היה בסכום אגדי, שאיש מנגידי העיר לא יכול היה להתחרות עימו. מיד יצא מן השורות התורם, יהודי מכפר סמוך הידוע בעושרו הרב, ניגש לרב והפתיע שוב את כולם: "הנני מכבד בהנחת אבן הפינה, את מורנו המרא דאתרא".

נטל הרב את האת לידיו, ויצק את הבטון ליסוד הבניין. נדיבות ליבו של האיש, השמיעה על הנאספים הרבים האחרים, ומיד החלו עולות ומגיעות תרומות רבות לקרן הבניין. התרגש הרב מאוד ואמר לתורם הראשון בחום: "כיצד אוכל לגמול לך על נדיבות ליבך? אם יש משאלה בליבך, אמור אותה כעת, זוהי שעת רצון".

אותות התרגשות ניכרו על פני העשיר, דמעה גדולה בצבצה בזווית עינו של הגביר, אותה דמעה הפכה עד מהרה לשטף דמעות. אכן, משאלה אחת היתה לו, ליהודי שהיה כבר בגיל העמידה. אמנם הינו עשיר גדול ומבורך בנכסים, אולם בן אין לו. "אוי:", קרא בקול חנוק, "לו

תוכל רבי לברכני, שיוולד לי בן". מני הרב הרצינו. האווירה, שהיתה כה שמחה ומרוממת, הפכה ברגע למתוחה וקשה. למשאלה שכזו לא ציפה הרב.

"**היכנס** נא אלי בעוד שלושה ימים", אמר, "ואז אודיע לך מה עליך לעשות בכדי שתתמלא בקשתך".

בלב מלא תקווה, נכנס הגביר לבית הרב במועד שנקבע. "בקשתך תתמלא רק רשלושה תנאים' קבע הרב.

ליבו של היהודי פרפר בקירבו, אף כי בליבו חשב שהוא מוכן לכל אשר יתנה עימו הרב.

אך למרות הכול התנאים שהציב הרב בפניו היכוהו בתדהמה:

א. אתה תרד מנכסיך.

ב. כשתהיה אישתך בהריון, תלך לעולמך.

ג. לאחר הלידה תמות גם אישתך.

העשיר, שכה עז היה רצונו לזכות בבן, נותר עתה דומם ומחריש. הוא קם בשקט ויצא מן החדר. מוחו היה שקוע בהרהורים. עליו להימלך באישתו, הן לא יוכל להחליט בעבורה בלי להתייעץ עמה.

לאחר ששטח העשיר את דבריו של הרב בפני אישתו - היא לא היססה לרגע,

"**לך** אמור לרב, כי מוכנה אני לקבל את כל התנאים".

כששב הגביר אל הרב ומסר לו את תשובת אישתו, בירכו הרב שבשנה הבאה יהיה לו בן.

"**בן** זה, שיוולד לאחר פטירתך", הוסיף הרב ואמר, "עתיד להאיר את העולם כולו באור תורתו", ברכה אשר עודדה את בני הזוג וניחמה אותם.

התנאי הראשון התקיים מיד. מצב העסקים הלך והורע. הירידה היתה תלולה מאוד, תוך ימים ספורים איבד הגביר המפורסם את כל הונו ונשאר חסר כל.

חלפה תקופה קצרה, והאישה הרתה. כעבור זמן קצר נפטר בעלה, בדיוק כאשר אמר לו הרב. כעת נותרה האישה לבדה, נושאת בקירבה את הבן שיגדל יתום מהוריו.

אישה זו, אשר היתה ידועה בכספי הצדקה שפיזרה, הפכה עתה לענייה נזקקת בעצמה. רק הידיעה כי בנה יאיר את העולם, הפיחה מעט שמחה בצערה הגדול מנשוא.

לקראת תום ימי ההריון, התכוננה האישה ללידה. לכן החליטה, לעבור מהכפר אל העיר, שם יקל עליה להסתדר, ושם ודאי תמצא מי שיוכל לעזור לה ויסעד אותה בלידתה.

בושה היתה האישה במראה העלוב שלה. היא, שהיתה לבושה תמיד מחלצות ועדויה תכשיטים, עתה נכנסת לעיר בבגדים בלויים ובידיים ריקות, לתור אחר יהודים טובים כדי לחסות בצל קורתם.

האור שדלק בחלון ביתו של האופה, הביא אותה לדפוק בדלת. "מי דופק בשעה מאוחרת זו?", תמהה בעלת הבית, וניגשה לפתוח את הדלת. כשזיהתה את העומדת מולה, תמיהתה הפכה לתדהמה. היתה זו הגברת המכובדת והמפורסמת, הסועדת רבים ותומכת בכל נצרך. חזותה העידה בה, שהתהפך עליה הגלגל. רחמיה של בעלת הבית, אידל שמה, נכמרו.

"**הכנסי** נא", הזמינה אותה אשת האופה, בקול חם ונעים ובפנים מחייכות, המנסות להסתיר את רגשותיה. בהסתכלותה המעמיקה, הבינה אשת האופה שהאישה הניצבת לפניה במצבה הנוכחי, זקוקה לעזרה לטווח ארוך, אך למרות זאת לא ניסתה להתחמק. וברוחב ליבה ובמידותיה הטובות, הכניסה אותה לתוך ביתה.

הילד נולד למזל טוב בביתו של האופה, שם גם נערכה סעודת ברית המילה, ווקרא שמו בישראל "שמואל". האופה ורעייתו, אידל, טיפלו ביולדת כאילו היתה בתם, וסייעו לה לשוב לאיתנה. גם מהרך הנולד לא חסכו טיפול מסור ועזרו ככל הניתן.

הילד הפליא את עין כל רואיו ביופיו. בעלי הבית נקשרו אליו בעבותות אהבה. הם שיערו, שכשם שניחן ביופי חיצוני ודאי שוכנת בו גם נשמה יפת מידות, כפי שהיתה אצל אביו, עליו השלום.

שמואל היה בן שלושה חודשים כשאימו נפטרה. יתום היה, אך לא חסר בית. משפחתו האומנת גידלה אותו במסירות כאילו היה בנם ממש. דאגו הם לגידולו, לחינוכו ולכל מחסורו.

לאחר מספר שנים, נולדה בת לאופה ורעייתו. ובבוא העת, כשהיה כבר שמואל גאון מפורסם בעולם, נשא את בתם לאישה.

כינויו נותר לעולמים המהרש"א, מורנו הרב שמואל אידלש, על שם אותה "אישה (אידל) אשר גידלה אותו לתפארת והינו בעל הפירוש הידוע על הש"ס.

כאן משתקפת גודל אמונת החכמים התמימה, שהיתה להוריו של המהרש"א וגודל הקורבן שהיו מוכנים להקריב, בכדי לחבוק בן. ומכאן מוסר השכל למזלזלים בקדושה זו, ומעדיפים נתיבה מקצועית (קריירה)...

לא בכך זכו העשיר ורעייתו לבן בעל שיעור קומה שכזה, אשר האיר במאור תורתו את עיניהם של ישראל.

ומדי דברי יום יום

קוים לדמותו של רבינו, רבי שמואל אליעזר אידיליש זצ"ל, המהרש"א, ה'שט"ו - ה'שצ"ב (ה' כסלו).

המהרש"א נולד בשנת שט"ו, בעיר קז'ימייז' שליד קרקוב, לאביו רבי יהודה הלוי, מצאצאי רבי עקיבא כהן מאובן ורבי יהודה החסיד. אימו היתה קרובת משפחתו של רבי יהודה ליוואי הזקן - המהר"ל מפראג.

בילדותו למד בישיבתו של הרמ"א, ועד מהרה נודע כ'עילוי'. כבר בגיל צעיר החלו להתגלות כישרונותיו הגדולים, ושקידתו בתורה אשר לא ידעה גבול. מסופר כי ברצונו להפיג את השינה מעיניו צימח המהרש"א בבחרותו את שיער ראשו כנזיר, ובלילות הארוכים, כשהיתה השינה גוברת עליו, היה קושר את שערו אל התקרה, כדי שאם תאחז בו השינה - ימשכו מיד שערותיו ויתעורר... (אנשי שם)

נשא את בתו של רבי משה אשכנזי הילפרין ולאחר נישואיו עבר לפויזנא, שם פתח ישיבה גדולה שנקראה בשם "החבורה הקדושה", ותלמידיה עסקו בתורה בקדושה וטהרה, מתוך פרישות דרך ארץ.

במשך עשרים שנה פרנסה אותו חמותו, מרת איידל, שאף מימנה את ישיבתו בה למד ולימד, ודאגה בלב מסור לצרכיו החומריים של חתנה, בני משפחתו ותלמידיו הרבים, עד לפטירתה בשנת שס''ה.

לאחר פטירת חמותו, נותר רבינו ללא מפרנס, וללא אפשרות להחזקת ישיבתו, כך שנאלץ בלית ברירה, לשאת בעול הרבנות ונתמנה לרב בעיר חלם אשר בפולין.

בשנת שע''ד נתקבל לרב ואב"ד בעיר לובלין, ולאחר מכן שימש כרב בעיר טיקטין. בשנת שפ"ה עלה לכהן פאר כרב בעיר אוסטראה, אשר נקראה בשם "אות תורה", בשל הגאונים אשר היו בה. היה חבר בוועד ארבע ארצות, ודריו נשמעו הרמה בירוסלב ולובלין בתקנו תקנות רבות למען כלל ישראל.

אלפי תלמידים זרמו לישיבתו המפורסמת שהקים באוסטרה, ושמו ויצא למרחקים כגאון הדור.

התפרסם ברוח נדיבותו ובמעשי חסד רבים. ביתו היה פתוח לרווחה, ונתן לכל עני או עובר אורח לחם לאכול ומקום ללון. על המשקוף של פתח ביתו חיה חקוק באותיות בולטות הפסוק (איוב ל"א,ל"ב) "בחוץ לא ילין גר - דלתי לארח אפתח".

בהקדמתו לספרו "חידושי הלכות" כתב "ונתתי ליבי לתור במשפטי הדררים בהלכות וגם באגדות, על פי שקבלתי מרבותי. ואף גם בזאת היו עימי, תמיד בישיבה חברים מקשיבים ומסכימים על זה לילך בכל השמועות, איזה דרך ישכון אור בפשוטו של כל דבר".

בפירושו כותב המהרש"א: הכל בידי שמים, כאשר אדם מתפלל על כל דבר שהוא, בידי שמים להחליט אם לשמוע לתפילתו - חוץ מיראת שמים, אם יתפלל אדם על יראת שמים יהיו חייבים משמים להישמע לתפילתו ולהגשים את רצונו.

ספריו: חידושי הלכות - המבאר את הצד ההלכתי בתלמוד. חידושי אגדות המפרש את אגדות חז"ל. חיבור זה מובא ברוב המהדורות של הש"ס, יחד עם פירוש מהר"ם וחכמת שלמה. זכרון דברים - "חידושים שנדחדשו בחבורה קדושה שבק"ק פוזנה". שני פיוטי סליחות: "אל אלקי דלי יה עיני", ו"סליחה זכרון קדושי ורשה".

"פאר הדור" כך כינהו המהר"מ מלובלין בתשובתו, מגדולי מפרשים התלמוד. "דבריו עמוקים לעומקה של תורה, ומבלעדי רוח הקודש אי אפשר שיעשה האדם ספר בדומה לזה. לכן יעמוד בדקדוק רב על פירוש הגאון מרש"א, ופירושו לבד יוכל להאיר עיני האדם בתורה" כתב ר' יונה לנסופר זצ"ל בצוואתו לבניו (כהפי יונה, סי' י"ח). וכתב ר' יואל בר' משה גד, נכד הט"ז והב"ח בהקדמת ספר "חידושי הלכות": "כל דבריו מיוסדים על אדני השכל ויסודות חזקים, וכל הרוחות שבעולם לא יניענו, ולא יזיזנו ממקומו, וכל החולק עליו כחולק על השכינה".

בספר "ראש יוסף"(פסחים כ' ע"ב) כתב, וכנראה שלא טרח לעיין בדברי מהרש"א ז"ל, אשר כל דבריו ברוח הקודש נאמרו, ומי יתן וכל חכמי ישראל בזמנינו, יבינו דבריו הקדושים וטוב להם וכו'.

הבעש"ט הקדוש אמר על רבינו: "פירוש המהרש"א נכתב ברוח הקודש". עוד אמר, "אם היו יודעים בעולם מגודל צדקתו היו מלחכים את עפר שעל קברו" (בעש"ט עה"ת, שופטים, אות ה').

ה'חזון איש' כותב עליו באיגרותיו: "מתנה טובה ניתנה על ידו לישראל, לזכות בו הדורות הבאים אחריו". כמו כן ידועה אימרתו, שהחורבן של עולם הישיבות הוא על שלומדים גפ"ת ללא מהרש"א. לא פעם שאל, הייתכן להבין תוספות בלי מהרש"א?!

קהילת אוסטרה סבלה רבות מן הגויים המקומיים. אחת הגזירות שנגזרו עליה, שכל לוויה שיצאה לבית הקברות היהודי, חייבת לעבור דרך בית תיפלה שהוקם על ידי הנוצרים בסמוך לבית העלמין. דרישה זו, משקוימה, לוותה תמיד בביזיונות רבים מצד כמרי הכנסיה ופעמים רבות הגיעה אף להכאות. לא זו בלבד, אלא שבכנסיה זו פעלו כוחות כישוף חזקים שהשפיעו על העוברים בסמוך לה והעלו בליבם מחשבות של כפירה ועבודה זרה. משהגיע זמנו של המהרש"א להיפטר לבית עולמו, ציווה כי על מיטתו יניחו את ספריו. "אל דאגה" הבטיח לשומעיו, "בקרוב תסתיים הגזירה".

במוצאי שבת קודש דפרשת תולדות, ה' כסלו שצ"ב, נתבקשה ושמחו של המהרש"א בבית דין של מעלה. קהל עצום ליווה את המהרש"א אל מקום מנוחתו. מן החלון של הכנסיה הטמאה השקיף הכומר הראשי על הציבור הרב המתקרב למקום וחייך בהנאה. הוא צילצל בפעמונים המכושפים והתבונן מבעל לחלון, מצפה לראות את השפעתם על הציבור. אולם איש מבין מלווי המיטה לא קרב אל הכנסיה. הקהל הרב עמד מלכת, והנה קם המהרש"א וישב על משכבו, נטל בידו את חיבוריו והחל מעיין בהם. עם כל דיפדוף החלה הכנסיה לשקוע יותר ויותר בעומק האדמה. ומששקעה כולה במקום הראוי לה, עצם המהרש"א את עיניו וחזר להיות נפטרר כשהיה... (כוכבי אור)

על מצבתו חרוטים כדברים האלה, ה' ימים בחודש כסלו שנת שצ"ב לפ"ק, נגנז ונאסף איש קדוש הגא דלמלכא פה, הוא נגר ובר נגר, מופת הדור הצניף הטהור, הרב המופלג בחוכמה בענווה וביראה, ושמעו יצא ממזרח שמש עד מבואו, האיר כל חכמי ישראל בחיבורו הגדול שחידש בפילפולו ובחריפותו על גמרא, פירוש רש"י ותוספות, נר ישראל פטיש החחזק מו"ה שמואל אליעזר, במהור"ר יהודה הלוי זללה"ה. מת מיתת נשיקה, והיתה מנוחתו כבוד, במוצאי יום מנוחה. (חכמי ישראל, גדולי הדורות)

"הבחור הצעיר שראית", נשמע קולו, של המהרש"א, היה גלגולו של אחאב מלך ישראל, ולכן נהגתי בו כבוד שכזה

בטרם ישב המהרש"א על כס הרבנות בעיר אוסטרו היהודית, שימש כרב בעיירה קטנה שהייתה כפופה, כשאר העיירות באזור, למרותו של הרב האזורי מטעם הממשלה, המכונה "רב מטעם". על פי חוקי המדינה, חויבו כל רבני העיירות להתייצב מעת לעת בפני הרב האזורי, ולקבל את הוראותיו. זמן רב חלף ממינויו של רבי שמואל אליעזר, והוא לא הופיע במעונו של 'הרב מטעם'.

חשב הרב: "בוודאי מתמיד גדול הוא, ואינו חפץ לבטל מלימודו". ברם, כאשר מעוד כמה אסיפות נעדר רבי שמואל אליעזר, החליט הרב הזה לנסוע אליו, לשאלו לפשר הדבר. בבואו, ערכו לו כל בני העיירה קבלת פנים מפוארת כראוי לרב בעל מעמד כמוהו, ולמרבה הפלא, גם הפעם בלטה היעדרותו של המהרש"א.

השתדל הרב הנכבד לדונו אף עתה לכף זכות: "מן הסתם טרוד הוא בלימודו עם תלמידיו בישיבתו, ולכן אינו יכול לבוא, אלך אם כן בעצמי אל בית-מדרשו". המהרש"א ישב בחברת תלמידיו ולמד עימהם, שעה שנראו דמויותיהם של הרב ומלוויו בפתח בית המדרש. זמן ממושך עמדו כשהם ממתינים לשווא שהמהרש"א יבחין בהם, אך הוא לא חנן את הפמליה הנכבדה אפילו במבט...

פתאום, נכנס במרוצה אל בית-המדרש, נער יפה תואר. לתדהמת ראש-הרבנים, קם המהרש"א ממקומו לכבוד הנער, והחל משוחח איתו שעה ארוכה... כשראה זאת הרב, פנה אל המהרש"א ואמר: "עד היום סברתי כי הסיבה שנמנעת מלהגיע אליי בשל היותך מתמיד ואינך חפץ לבטל מלימודך. לפיכך הגעתי אני אליך כדי לפוגשך. וגם כשהגעתי - לא הבטת אלינו אפילו לרגע, ושוב סברתי כי אינך חפץ להתבטל מלימודיך. והנה, כאשר נכנס נער זה, הפסקת מלימודך ושוחחת עימו זמן רב!".

כשסיים הרב לשפוך את קיתונות הזעם על ראש המהרש"א, פתח ר' שמואל אליעזר את פיו הקדוש, ואמר לו דברים סתומים ומופלאים: "דע לך כי לא לחינם פסקתי מלימודי כדי לשוחח עם העלם; וזה יהיה לך לאות ולמופת: בעוד שעתיים ייהרג בחור זה!" - הכעס טרם התפוגג מליבו של הרב מטעם. הוא סירב להאמין לנבואתו של המהרש"א, מיהר, אפוא, בעקבות הנער היוצא, החל קושר עימו שיחה, כשבכוונתו לעכב אותו עימו. בעוד שעתיים אחזור עם הנער אל בית המדרש, ואוכיח לעין כל, כי אין בדברי רבי שמואל אליעזר ממש, הרהר.

השניים טיילו יחד אנה ואנה, הרב הציץ בשעונו, ועל פניו פשטה הבעת שביעות-רצון: השעתיים מתקרבות לקיצן... לפתע, עבר במקום צייד שהיה עסוק במרדף אחר להקת ברווזים, הוא כיוון את רובה הצייד לעבר אחד העופות וירה. הכדור שנפלט מרובה הצייד החטיא את המטרה, ופגע בליבו של הנער והלה נפל מת במקום - הצצה בשעון, החריפה את הבעת ההלם שעל פני הרב: הדבר אירע שעתיים בדיוק מהמועד, שנקב המהרש"א!

נסער כולו רץ אל בית-המדרש. מייד בבואו הקדימו, והוא המהרש"א בבשורה נוספת: "בעוד זמן קצר יובא הרוג נוסף אל העיר" - הרב מטעם לא הספיק לעכל את ההתרחשות

הראשונה, וחבורת אנשים נרגשת התפרצה לבית המדרש, ובפיה ידיעה על אדם, שנמצא הרוג מחוץ לתחום העיר. הוא לא ידע את נפשו מרוב תדהמה, ותלה זוג עינים שואלות ברבי שמואל אליעזר, שיואיל להסביר לו את פשר תעלומת שני ההרוגים.

"**הבחור** הצעיר שראית", נשמע קולו, של המהרש"א, היה גלגולו של אחאב מלך ישראל, ולכן נהגתי בו כבוד שכזה. ולפי שאחאב נהרג בידי יורה, כנאמר (מלכים א, לד) "ואיש משך בקשת לתומו, ויכה את מלך ישראל", לכן גם סופו של נער זה היה באותה צורה. המהרש"א המשיך לגולל באוזני הרב מטעם הנדהם, את התעלומות להן היה עד: כבר בזמן לידתו של הנער, נברא המשחית שתפקידו היה ליטול את חייו, הוא המתין במקומו מחוץ לעיר לשעה בה יימלא את שליחותו. אולם אתה, נשא המהרש"א קולו, התערבת, ועיכבת את הדבר, ובזמן המיועד, נטל המשחית את נפשו של אדם אחר תחתיו.

עתה צריך אתה כפרה על שגרמת להריגת אדם!. למשמע דברי המהרש"א נפל הרב לרגליו והתחנן על נפשו: "הורני דרך תשובה!". נענה רבי שמואל אליעזר: "תשובתך תהא, שתסיר מעליך את עטרת הרבנות, שהוענקה לך על ידי השלטונות, ותהפוך לעגלון!". ואכן, עשה האיש כדבריו, עזב את מעמדו הרם ועסק במקצוע העגלונות, למען כפר חטא.

מעשה נורא עם המהרש"א

מפורסם הוא כי המילים בני ישראל כאן מיותרות, והביא בעל "הקהלת יצחק" מעשה בענין זה שטמון כאן, והוא שספרו על המהרש"א שפעם רצו אנשי קהילתו לבנות בית ישיבתו מחדש, שהמהרש"א היה אב בית דין באוסטרא, והיה מחזיק ישיבה גדולה מאוד, ומקצות המדינה נהרו אליו תלמידים מהוגנים, עד כי מקום בית ישיבתו נעשה צר מהכיל כל תלמידיו הרבים, לזאת התעשתה קהילתו הקדושה לבנות בית ישיבה חדשה מרווחת וגדולה מהראשונה. ויהי היום ויתאספו כל אנשי הקהילה ותורניה קציניה ונכבדיה, לעשות בתחלה לבנין, ויחלו למכור הנחת האבן הראשונה, ביסוד, ויבוא איש אחד צדיק ועניו נחבא אל הכלים, ויבוא אל השמש ויאמר לו ידוע תדע, כי אנכי אקנה את מצות ההתחלה הזאת, אך לא אחפוץ שידעו מכך הבריות, לזאת תעלה אתה המחיר בעדי, ותשאר לי המצוה הזאת, ויעש השמש כן, והעלה דמי המצוה הזאת בחמש מאות רובל כסף, ויתמהו האנשים איש אל רעהו, ויאמרו לא ידענו מי יוכל ליתן את הכסף הרב הזה, וישתוקקו כל העם לראות את האיש אשר יניח אבן פינתה, ויבוא השמש בלאט אל האיש וישאל אם הוא יניח אבן הראשה, ויאמר לו האיש כי הוא מכבד את הרב המהרש"א במצוה הזאת, ובכן נשארו העם בלא יודעים את האיש הקונה הזה, ויהי אחרי כי הלכו כלם לבתיהם, ויאמר המהרש"א זכרונו לברכה לשמש, מאד נכספתי

לראות את האיש הצדיק הזה אשר פזר הון רב כזה על המצוה הזאת וילך השמש ויבא את האיש אל המהרש"א ז"ל, ויסבר לו האיש, כי הוא באמת איננו עשיר כל כך, רק עבור שאין לו בנים, לזאת התנדב מהונו כל כך ויברכהו המהרש"א ז"ל, כי יחננו ה' בבן זכר עבור זה, והבן הזה ילמד בישיבה הזאת אשר הוא יניח אבן פנתה, וכן היה כי נתעברה אשתו וילדה לו בן זכר, שנתקיימה ברכתו דכתיב בהו בצדיקים ותגזור אומר ויקום לך (איוב כ"ב כ"ח) וכשגדל הנער ונעשה בר מצוה, הוליכו אביו לבית הישיבה הנזכר של המהרש"א ז"ל, ולא רצו הגבאים לקבלו עבור כי היה עוד נער קטן ורך בשנים, ויכנס אביו למהרש"א ז"ל ויגד לו כי הוא האיש שנתן לו ברכתו בזרע של קיימא והזכיר לו המעשה, ונתקבל הנער לישיבת המהרש"א.

ובאמת הדבר הזה יסודתו בהררי קדש, דאיתא במועד קטן (ט' א') דבחנוכת בית המקדש נתעברה אשתו של כל אחד ואחד וילדה בן זכר, והשכר הזה נוכל לומר שהוא מדה במדה, שענין המקדש הוא להיות בית ומשכן לה', ומעון לשכינת עוזו, ועיקר משכן ה' הוא הבנים הטובים והצדיקים, כמו שכתב האלשיך זכרונו לברכה בפרשת תרומה על הפסוק "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כ"ה ח') וזה לשונו: בתוכו לא נאמר אלא בתוכם מכאן כי עיקר השכינה שורה באדם ולא בבית עד כאן. ולזאת כשרואה הקדוש ברוך הוא שישראל עמלים ועושים מקדש לכבודו יתעלה, נותן להם שכרם בנים טובים וצדיקים, שזה הוא באמת עיקר מקדש ה' והשראת שכינתו, וזהו עיקר הצלחת האומה הישראלית, כי ימשך דור ישרים וצדיקים דור אחר דור, דהלא כבר היה לנו בית מקדש, ומה נעשה ממנו בעוונות הרבים, עבור הבנים המשחיתים דור לא אמון בם כמו שאמר הכתוב (דברים ל"ב י"ט) "וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו ויאמר אסתירה פני מהם". (מוסר חכמים)

כח ברכתו של המהרש"א

בקהילת אוסטראה העניה, רכש אחד העשירים את הזכות להנחת אבן הפנה לבית מדרש המקומי וכיבד בה את המהרש"א, בתום מעמד הנחת אבן הפנה ניגש המהרש"א לעשיר ואמר לו כל מה שתדרוש ממני אתן לך כתמורה על הכיבוד שהענקת לי. אמר לו העשיר רצוני בבן שיהיה גדול בתורה כמו רבנו. אמר לו המהרש"א ביכולתי למלא את בקשתך, אך דע לך כי אם יולד לך בן כזה, תפטרו אתה ואשתך מן העולם מיד לאחר לידתו. לאחר התייעצות קצרה הסכימו העשיר ואשתו לתנאי הרב, בן יפה עינים נולד לעשיר ואשתו, אשר השיבו נשמתם תקופה קצרה לאחר מכן, המהרש"א הכניס את הילד תחת חסותו גידלו באהבה עד גיל הנשואין, טרם פטירתו כינס המהרש"א את פרנסי העיר ואמר להם לאחר פטירתי תמנו את האברך הזה כרבה של אוסטראה.

חודשים חלפו אך בני העיר עדיין השתוממו על צואת רבם שלא ראו בו גדלות מיוחדת, עד ליום בו נפטר אחד מעשירי הקהילה בני העיר השתתפו בהמוניהם בהלוויה, אך הרב בושש לבא, לאחר לחץ גדול הופיע הרב ללויה, כשהגיע סמוך למיטה, רכן הרב לעבר המת, ומול עיני מאות המלוים הרים את הטלית מעל הנפטר והנה אין שום גופה רק גזרי עצים מונחים על המיטה, במקום גופתו של המת, הרב הרעים בקולו ראו נא כיצד אתם נראים המזיקים חוטפים את כל מתיכם, ושמים במקומם גזרי עצים, לאיזה דרגה הגעתם, לאחר מכן הניף את ידו וגופת המת חזרה לפתע למיטה, עתה אפשר להמשיך את הלויה, אמר הרב, בעוד הנוכחים מסומרים למקומם מעוצם גדולתו של הרב החדש, שירד לעולם בכח ברכתו של המהרש"א ושאב את כוחו ממנו.

ביאור ההפטרה

הקשר בין ההפטרה לפרשה

בהפטרה מסופר על יעקב ועשו, שה' אהב את יעקב ושנא את עשו וזה מעין הפרשה שמסופר בה על יעקב ועשו.

תוכן ההפטרה

הנביא מלאכי מוכיח את ישראל ואומר להם משמו יתברך, שהוא אוהב אותם מצד עצמם ולא מצד אבותם, כי הרי־היו שני אחים לאב אחד והם יעקב ועשו ובכל זאת אהב את יעקב.

ואילו את עשו שנא. והחריב את ארצו וגם כאשר יבנו אותן, ה' יחריבן שוב, ועם ישראל יראה במו עיניו מפלת אדום וזו הוכחה שאהבתו אליהם היא מצד עצמם ולא מצד אבותם.

ואם כן היו צריכים לכבד אותו, כדרך שבן מכבד את אביו ועבד את אדוניו, אבל הם לא עשו זאת ואפילו הכהנים שתפקידם להדריך את בני ישראל, ביזו את שמו בהקריבם על המזבח בהמות בעלי מומין ואומרים שהמזבח הוא מטונף, כי מקריבים עליו חלב ודם.

ולכן בודאי שקרבנם לא יתקבל ברצון, כי אפילו למלך בשר ודם לא היו מעיזים להגיש בהמה בעלת מום, כי לא יקבלה מידם.

לכן פונה לכהנים המחללים שמו יתברך, שיסגרו את בית המקדש ולא יוסיפו להקריב לפניו, כי הם גרועים מהגוים שמקריבים מהטוב ביותר, וגם כשמקריבים למערכות השמים, הרי כוונתם לשמו יתברך, כי כוונתם שהמערכות והמזלות יהיו אמצעים בינם לבינו.

לכן ה' יהפוך את הברכה לקללה ויגזור על הזרע שלא יצמח. וישלם להם מידה כנגד מידה ויבזה אותם לעיני הגוים כדרך שביזו את שמו. לכן עליהם לשמור על הברית שכרת עם ראש השבט שהוא אהרן, להדבק בדרכיו הטובים שהם: תורת אמת היתה בפיהו, החזיר רבים בתשובה, לימד תורה והדריך את העם ככתוב: "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל" והיה כמלאך ה' צבאות.

מלאכי פרק א –פרק ב פסוק ו

א א **מַשָּׂא** נבואה שצריך הנביא לשאת את **דְּבַר־יְהוָה** הנשלח **אֶל־יִשְׂרָאֵל** וכאן משא זה ניתן **בְּיַד** הנביא **מַלְאָכִי** [א] (רש"י) [ב]: ב **אָהַבְתִּי אֶתְכֶם** אָמַר **יְהוָה**

עיונים והארות

א. ביד מלאכי - כבר היה מסור בידו זה ימים רבים מכאן דרשו רבותינו בברייתא דמכילתא שכל הנביאים עמדו על הר סני ושם נמסרו להם הנבואות וכן (ישעיה מח) אומר מעת היותה שם אני ועתה ה' אלהים שלחני, (רש"י).

ב. ביד מלאכי - יש אומרים שהוא עזרא. ולפי דעתי שהוא שמו כאשר הוא כתוב. והוא סוף הנביאים, ובעבור זה הזהיר זכרו תורת משה עבדי, כי במותו נפסקה הנבואה מישראל. משא - נבואה, והאומר כי על ישראל התנבא טרם גלות אשור כי לא היה בבית שני. לא דיבר נכונה, כי הנה בעזרא "ויעשו בני ישראל". והם רובם יהודה ובנימן. ועוד כתוב "כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר", וזהו דבר נשים נכריות שכתבו בעזרא, ועוד שאמר על אדום "ואשים את הריו שממה", וזה היה אחר חורבן ירושלים.

והרב האברבנאל כתב: למלאכי - לרב הוא מרדכי משנה למלך, לר"ש בן קרחה הוא עזרא, ולחכמים כך שמו, ומסתבר כך, ושהיה בסוף אחר גמר הבנין, לכן לא נזכר בספר עזרא שהתנבא על הבנין.

[ג] **וַאֲמַרְתֶּם** ואם תאמרו **בַּמֶּה אֲהַבְתָּנוּ** אולי זה רק מצד האבות ולא בזכותנו, זה אינו, דאם מחמת אהבת אבותינו בלבד לא היה לי להעדיף את עשו על יעקב, שהרי **הֲלוֹא־אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה** אחים היו בני יצחק אוהבי, ובכל זאת **וָאֹהַב אֶת־יַעֲקֹב** העדפתי את יעקב על פני עשיו אחיו, ונתתי לזרעו את הארץ אשר נשבעתי (מ"ד): **ג וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי** לא די שלא אהבתי אותו אלא אני שונא אותו (ע"פ המלבי"ם) וזרקתי אותו לארץ שעיר (ע"פ רש"י) והוכחה לזה (ע"פ מ"ד)

[ד] **וְאָשִׂים אֶת־הָרָיו שְׁמָמָה** ואינם דומים להרי ישראל (רש"י) [ה] **וְאֶת־נַחֲלָתוֹ**

עיונים והארות

ג. אהבתי אתכם אמר ה' - אהבתי אתכם - אמר ר' שמעון בן לקיש בשלשה לשונות של חבה חבב הקב"ה את ישראל, בדביקה, בחפיצה, בחשיקה. רבי אבא בר אלישע מוסיף אף תרתין, באהבה, ובדבור על לב (ב"ר ס').

אמרו רבותינו, דורו של מלאכי הוא היה מדבר והם היו משיבין אותו, הוא אומר היקבע אדם אלקים, והשיבו אותו במה קבענוך. אמר ר' לוי לשון ערבי הוא, הבא להסיח עם חברו אומר לו הרי אתה גוזלני הרי אתה קובעני. ואמרתם במה קבענוך, המעשר והתרומה, שאין מוציאין כראוי. חזר ואמר להם הלא אח עשו ליעקב, ואתם אומרים במה אהבתנו, בנוהג שבעולם מי שיש לו שני בנים אחד בכור ואחד קטן, מי נוטל הרבה, הבכור, עשו יצא תחלה, שנאמר ויצא הראשון אדמוני, הוא היה ראוי ליטול שני חלקים ולא עשיתי כן, אלא יעקב נטל שני חלקים העולם הזה והעולם הבא, ועשו לא נטל אלא העולם הזה, ראו מה חבה אהבתי אתכם... מן הארץ עד לרקיע מהלך חמש מאות שנה, וכן מרקיע ראשון לשני... שהנחתי כלם ואמרתי לכם עשו לי יריעות עזים, שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (תנחומא תרומה).

ד. ואת עשו שנאתי - מסופר במדרש: מעשה בטורנוסרופוס ששאל את רבי עקיבא: למה הקדוש ברוך הוא שונא אותנו, כפי שכתוב: "ואת עשו שנאתי"? אמר לו רבי עקיבא: למחר אני משיבך. למחרת אמר טורנוסרופוס לרבי עקיבא בדרך שחוק: רבי עקיבא מה חלמת, (לפי שלא השיב לו מיד כששאל לו, עץ יוסף). השיב לו רבי עקיבא: ראיתי בחלומי שני כלבים, שם האחד רופוס, ושם השני רופינא... כעס עליו טורנוסרופוס ואמר: קראת לכלביך על שמי ועל שם אשתי. ועל כן אוציאך להריגה. השיב לו רבי עקיבא: וכי מה בינך לבין הכלבים? אתה אוכל ושותה, והם אוכלים ושותים. אתה פרה ורבה והם פרים ורבים. אתה מת והם מתים, ואתה עודך כועס על שקראתי את שמם בשמך?

ולעומת זאת - הקדוש ברוך הוא נוטה שמים ויוסד ארץ, ממית ומחיה. ואתה בא ונוטל עץ וקורא אותו אלהים כשמו, כל שכן שיהא שונא לכם. וזהו שכתוב: "ואת עשו שנאתי" (תנחומא תרומה ג).

ה. ואשים את הריו שממה ואת נחלתו

לְתַנּוֹת מִדְבָּר [תנות – מין נחש (מ"צ, מלבי"ם) וי"א שהם מן חיות מדבריות הצועקות ומיללות תמיד]

שישכנו תמיד בארצם תנינים ובנות יענה כמו במדבר (רד"ק) ד **כִּי־תֹאמַר אֱדֹום רֻשַּׁשְנוּ:**

ואם תאמר אדום מחריב המקדש נתרוששנו ונהיינו עניים [ו] **וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֳרָבוֹת** עוד נשוב

עיונים והארות

לתנות מדבר. - הרד"ק פירש: "לתנות מדבר; שישכבו בארצם תנים ["תנות" נקבות, "תנים" זכרים - ראב"ע] ו"בנות יענה" כמו במדבר, וכן פירש מהר"י קרא. ומקרא מלא דיבר הכתוב (איכה ד, ג): בת עמי לאכזר "כיענים במדבר" ובפסק"ז (פר' שמיני): "היענים אשר במדבר" אינה חוזרת על בניה לעולם. וכ"כ הרד"ק עוד בישעיה (יג, כא): ודרך "היענים" לשכון "במדבר" ובמקומות החרבים.

[ומכאן יש להעיר עמש"כ השל"ה (תושב"כ פר' נח) בשם האריז"ל: אין שום כח שבעולם שלא מגיד דבר, אפילו שקצים ורמשים קטנים עם גדולים. ולכן תמצא שאין עופות מצויים אלא במקום בני אדם, להגיד להם פשעם והקורות אותם וכו'. ובס' יגדיל תורה (עמ' לה) עמד בזה גם מלשון הכתוב (תהלים קב, ו): דמיתי "לקאת מדבר", ששוכן עוף הלזה גם במקום שאין רגל בני אדם מצויה בו.

והרמב"ם במורה נבוכים (ח"א פ"א) כתב כי באומרו דמיתי לקאת מדבר, לא שדימה לכנפיה ונוצתה, אבל דימה אבלו לאבלה.

והנאון ר' יצחק מוולאזין ז"ל (בהגה"ה לס' נפש החיים ש"א) ביאר דברי דוד המלך ע"ה, כי כשם שפעולות הקאה להתרחק מישוב ולצעוק יום ולילה בקול נהי, כן התרחק דוד ממקומו, והיה צועק ונאנח יום ולילה. והתגברות מזג המרה שחורה של הקאה, גורם לה עצבות לצעוק, והעצלות לישב במקומה במדבר. כן מרובי צרותיו גברה עליו המרה שחורה לברוח מחברת בני אדם ולצעוק נהי].

ו. כי תאמר אדום רוששנו - בילקו"ש (מלאכי סי' תקפז): פילוסוף אחד שאל את ר' אליעזר, (ובמדרש תהלים ט: ר' אלעשה), לא כך אמר הנביא המה יבנו ואני אהרוס, והלא כל הבנינים קיימים. אמר לו ר' אליעזר לא דיבר הכתוב כנגד הבנין, אלא כנגד העצות. כל מה שאתם יושבים ומחשבים בלבבכם לבנות עלינו ולכלותינו, הוא הורס עצתכם. אמר לו חייך כך הוא, יושבים בכל שנה לבא ולכלות אתכם, וחד סב אתי ומבטיל ליה.

ור' אליעזר פירש כן לשיטתו, דהלא בגמ' מגילה (ז.) אמרו דאסתר ברוח הקודש נאמרה. ולר' אליעזר נדרש זה מדכתיב (אסתר ו, ו): ויאמר המן בלבו למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר ממני. וברש"י: ומנא ידע כותב המגילה שכך אמר בליבו, אלא רוח הקודש נגלה עליהם. [וכותב המגילה הלא הם אנשי כנסת הגדולה, כדאמרי' בב"ב (טו.). והם חגי זכריה ו"מלאכי" זרובבל ומרדכי וחבריהם, וכמש"כ רש"י שם]. והיינו דרוח הקודש נגלתה לחכמי ונביאי ישראל, לידע מה בלב הרשעים לזמום רעה על ישראל.

וכן מצינו עוד לר"א כן (פדר"א פמ"ט): וכל זרעו של עמלק, אין מגלין הסוד בפיהם אלא אומרים בליבם, עם כל זה המה יבנו ואני אהרוס.

ונבנה חרבות מביזת ירושלים כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הֵמָּה יִבְנוּ וַאֲנִי אֶהֱרוֹס אם יבנו אני אהרוס וְקָרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה יקראו העולם לארצם גדולי הרשעה כי ברשעת יושביה היא חרבה לעולם וְהָעָם אֲשֶׁר־זָעַם יְהוָה והעם הזה היינו אדום שזעם ה׳ עליהם, הזעם הזה יהיה עליהם עַד־עוֹלָם (מ״ד): ח וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה את הנקמה והחורבן שלהם וְאַתֶּם בזמן הגאולה העתידה (מ״ד) תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהוָה מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל תתנו שבח וגדולה להשי״ת, שאתם יושבים בנחת בגבולכם וגבולם חרב ושמם (רד״ק): ט מוכיח הי״ת את הכהנים, הרי מצד השכל בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו ואתם נקראים בנים ועבדים וְאִם־אָב אָנִי ואתם כבנים אַיֵּה כְבוֹדִי מדוע אינכם עובדים אותי מאהבה וְאִם־אֲדוֹנִים אָנִי שאינכם במידת אהבה אַיֵּה מוֹרָאִי מדוע אין אתם מפחדים מהעונש אָמַר | יְהוָה צְבָאוֹת לָכֶם הַכֹּהֲנִים בוזֵי שְׁמִי המבזים את שמי וַאֲמַרְתֶּם ואם תאמרו בַּמֶּה בָזִינוּ אֶת־שְׁמֶךָ התשובה בפסוק הבא (מ״ד): י מַגִּישִׁים עַל־מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל מגישים קורבן מגואל מטונף ומתועב שהם הפיסח והחולה וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה גֵּאַלְנוּךָ ואתם תמהים במה גאלנוך, ואם תאמרו במה בזינו את שמך, אני משיב לכם בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן יְהוָה שהמזבח שמסדרים עליו הקורבן לה׳ נִבְזֶה הוּא כי נזרק עליו הדם והחלב שנפשו של אדם קצה בהם: ח וכנגד מה שאמרו במה גאלנוך, משיב וְכִי־תַגִּשׁוּן קרבן עִוֵּר לִזְבֹּחַ וכי אֵין זה רָע וְכִי תַגִּישׁוּ פִּסֵּחַ וְחֹלֶה שהוא מום הניכר לעין (מלבי״ם), וכי אֵין זה רָע (רש״י) וכי אם הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ תגיש מנחה כזו למושל שלך הֲיִרְצְךָ באותה מנחה ויאהבך אוֹ

הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ לעשות רצונך אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת (רד"ק): ט וְעַתָּה אתם הכהנים, איך חַלּוּ־נָא תתפללו ותעתירו בעדינו פְּנֵי־אֵל וִיחָנֵּנוּ האם יחון אותנו ויקבל תפילתכם מִיֶּדְכֶם הֲנִיתָה זֹּאת מפני שבעבורכם היתה הרעה והמארה המשתלחת עלינו היא בעבורכם (רש"י) הֲיִשָּׂא מִכֶּם פָּנִים וכי בגללכם ישא לנו פנים, הלא אין קטיגור נעשה סניגור (מ"ד) אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: י מִי גַם־בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם מי יתן שיקום בכם אדם שיסגור דלתי מקדשי שלא יביא שום אדם קרבן מהתועבה הזאת וְלֹא־תָאִירוּ תבעירו אש ב מִזְבְּחִי חִנָּם באישים שאיני מתרצה בהם, ולא רק בקרבנכם אינני חפץ אלא אף אֵין־לִי חֵפֶץ בָּכֶם אפילו אם מנחתם טובה כ"ש כאשר היא רעה (רד"ק), כך אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמִנְחָה לֹא־אֶרְצֶה מִיֶּדְכֶם לא אקבל מידכם ברצון, וא"כ למה תבעירו אש על מזבחי חנם (מ"ד): יא מדוע אתם מחללים את שמי כִּי הרי מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ וְעַד־מְבוֹאוֹ גָּדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם משזורח השמש עד ששוקע, גדול שמי בין התלמידי חכמים העוסקים בהלכות עבודת הקורבנות וּבְכָל־מָקוֹם שאתם מתפללים לפני אפילו בגולה מֻקְטָר מֻגָּשׁ [ז] לִשְׁמִי ומקטירים ומגישים התפילה והלימוד לשמי וּמִנְחָה טְהוֹרָה הוא לי כִּי־ על ידיכם [צריך להיות] גָּדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם [ח] אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת (רש"י): יב אבל עתה וְאַתֶּם מְחַלְּלִים אֹתוֹ את שמי

עיונים והארות

ז. ובכל מקום מוקטר מוגש - התורה מזהרת ואומרת השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה, ואתה אומר ובכל מקום מוקטר מוגש, אי זו היא מנחה טהורה שבכל מקום מוקטר מוגש לשמו של מי שאמר והיה העולם, אמר רבי שמואל בר נחמני זו היא תפלת המנחה, ואין מוקטר אלא תפלת המנחה, שנאמר תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי וגו'. (ילק"ש).

ח. גדול שמי בגוים - כגון עגלון מלך מואב,

בֶּאֱמָרְכֶם במה שאתם אומרים שֻׁלְחַן אֲדֹנָי שהוא המזבח מְגֹאָל הוּא מתועב ומאוס הוא כי נזרק עליו הדם והחֵלֶב וְנִיבְוֹ אמרי המזבח – השגור בפיכם לומר על המזבח נִבְזֶה אָכְלוֹ האוכל של המזבח הוא מאוס (מ״ד): יג עתה הנביא מוכיח את עם ישראל המביאים את הקרבן וַאֲמַרְתֶּם כאשר אתם מביאים הקרבן אתם אומרים כל אחד לחבירו הִנֵּה מַתְּלָאָה היתה לי יגיעה רבה ועייפות לשאת את הקורבן וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ ולמעשה אין הוא שמן וכבד שהרי על ידי נפיחה קלה יפול לארץ שהרי הוא קל מאוד וכחוש ומלא רוח אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וַהֲבֵאתֶם גם אתם מביאים קורבן גָּזוּל וְאֶת־הַפִּסֵּחַ בלי רגלים וְאֶת־הַחוֹלָה וַהֲבֵאתֶם אֶת־הַמִּנְחָה הזאת אם חולה אם פיסח אם גזול (מ״ד). הַאֶרְצֶה אוֹתָהּ מִיֶּדְכֶם אָמַר יְהוָה: יד וְאָרוּר נוֹכֵל וארור ומקולל אותו נוכל שמדבר שקר לומר אין לי קרבן טוב מזה וְיֵשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר מובחר וטוב הראוי לקרבן וְנֹדֵר וְזֹבֵחַ מָשְׁחָת לַאדֹנָי ולמרות הכל הוא נודר להביא שֵׂה נשחת וכחוש (ר״י) כִּי מֶלֶךְ גָּדוֹל אָנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת ומן הראוי להקריב לפני קרבן חשוב וּשְׁמִי נוֹרָא בַגּוֹיִם היראים מלפני (מ״ד):

ב א וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הכהנים אני מצווה את הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים שלא תקריבו כזה בעל מום (ר״י) כי עליכם מוטל להוכיח את המביאים קורבן מושחת: ב אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ ותבינו

עיונים והארות

כיון שהזכיר לו שמי כתיב "ויקם מעל הכסא". ובכל מקום מוקטר מוגש - אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בכל מקום, מעלה אני עליהם כאלו מקטירים ומגישים לשמי. ומנחה טהורה, אמר רבי נחמיה זה הלמד תורה בטהרה, נושא אשה ואחר כך לומד תורה בטהרה (מנחות ק״י).

ותתבוננו **וְאִם־לֹא֙ תָּשִׂ֣ימוּ עַל־לֵ֔ב לָתֵ֖ת כָּבֹ֣וד לִשְׁמִ֑י** לבל לחללו בקרבן שאינו ראוי **אָמַ֣ר יְהוָ֣ה צְבָאֹ֗ות וְשִׁלַּחְתִּי֙ בָּכֶ֣ם** במקבלים ובמביאים, שהם הכהנים והעם (מ״ד) **אֶת־הַמְּאֵרָ֔ה וְאָרַ֖רְתִּי אֶת־בִּרְכֹתֵיכֶ֑ם** שאתם מברכים את העם בברכת כהנים לאחר הקרבת הקרבן (מלבי״ם) **וְגַם֙** המארה והקללה שבאה עתה אינה במקרה, כי אני **אֲרוֹתִ֔יהָ** הבאתי את האירידה והקללה הזאת **כִּ֥י אֵינְכֶ֖ם שָׂמִ֥ים עַל־לֵֽב** להזהר בכבודי (מ״ד): ג **הִנֵּ֥ה גֹעֵ֛ר לָכֶ֖ם אֶת־הַזֶּ֑רַע** אני אגער בזרע שלא יצמח **וְזֵרִיתִ֤י** ואפזר **פֶּ֙רֶשׁ֙ עַל־פְּנֵיכֶ֔ם** זבל מהבהמות שאתם מקריבים לפני אפזר אותו על פניכם (מ״ד) **פֶּ֖רֶשׁ חַגֵּיכֶ֑ם** וכן זבל הבהמות של קורבנות החגים **וְנָשָׂ֥א אֶתְכֶ֖ם אֵלָֽיו** פרש הבהמות ישאו אתכם אליו להיות נבזים כמוהו (ר״ש״): ד **וִֽידַעְתֶּ֕ם כִּ֥י שִׁלַּחְתִּ֖י אֲלֵיכֶ֑ם אֶת־הַמִּצְוָ֣ה הַזֹּ֔את לִֽהְיֹ֥ות** נזהרים בכבודי לפי שרצוני שתקיימו על ידי זה **בְּרִיתִ֖י אֶת־לֵוִ֑י** עם שבט הלוי (ר״ש״) **אָמַ֥ר יְהוָ֖ה צְבָאֹֽות: ה** שהרי **בְּרִיתִ֣י| הָיְתָ֤ה אִתֹּו֙** עם ראש שבט הלוי אהרון קדוש ה׳ ועם פנחס שנאמר בו ״הנני נותן לו את בריתי שלום״ הוסיפה לו **הַחַיִּ֣ים וְהַשָּׁלֹ֔ום** [ט] **וָאֶתְּנֵ֥ם־לֹ֖ו** את כל אלה בעבור ש**מֹורָ֑א** היה לו בליבו **וַיִּֽירָאֵ֕נִי וּמִפְּנֵ֥י שְׁמִ֖י**

עיונים והארות

ט. בריתי היתה אתו החיים והשלום - בריתי היתה אתו - זה אהרן שהיה רודף שלום בישראל. ואתנם לו מורא ויראני, שקבל עליו כל דברי תורה באימה ברתת ובזיע. מה תלמוד לומר ומפני שמי נחת הוא, אמרו, בשעה שיצק משה שמן המשחה על ראש אהרן נרתע ונפל לאחוריו, אמר אוי לי שמא מעלתי בשמן המשחה, השיבו רוח הקודש, הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן, וכי שני זקנים היו לאהרן, אלא משה היה שמח כאלו על זקנו היה יורד.

נִחַם הוּא נתיירא ממני ונכנע לפני (רד"ק): **תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ** תורת אמת היתה בפיהם של אהרון ואלעזר ופנחס הכהנים (ע"פ רש"י), בכל אחד ואחד מהם [כי היו בקיאים בסודות התורה ועל ידה היו מיחדים אותיות ו"ה] [י] **וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא בִשְׂפָתָיו** ליבם ופיהם היו שוים

עיונים והארות

כטל חרמון, מה טל אין בו מעילה אף שמן המשחה אין בו מעילה (תו"כ).

בריתי היתה אתו - כתב האלשיך: ראו מה ביניכם לשורש שבאתם ממנו. הוא אהרן, כי הלא שלשה דברים גורמים התגאות האדם וביטול מורא שמים והעדר הכנעה. והם אשר לו חיים, ושלום. ושמוראו על הבריות. ושלשתן היו באהרן, שהיתה מוראו על הבריות שהיו נותנים לו בענין המורא כנתונים ומשועבדים לו, ואדרבה אז ייראני, עד שמפני שמי נחת הוא ויכנע. והוא במות שני בניו סגני כהונה במאכולת אש, שהיה מקום להרהר ולדבר. ובאמור לו משה שמתו ליקדש שמו יתברך בהם. מיד "וידום אהרן", מפני שמי שנקדש בו. מיד נחת הוא ויכנע דום.

בריתי היתה אתו החיים והשלום ואתנם לי מורא ויראני וגו'. אפשר כמשז"ל דכל מי שהוא ירא שמים כראוי זוכה למלכות וז"ש בריתי וכו' ואתנם לו מורא שיהיו כל ההמון יראים ממנו כמו הוד מלכות והטעם ויראני מתחת שהיה בו יראת שמים כתקנה. לזה מדה כנגד מדה זכה שיראים ממנו ודוק. ושמעתי מפני שמי ניחת הוא דדרך חסידים כשבא להזכיר השם הוא חרד וז"ש ומפני שמי קודם שמי ר"ל לפני הזכרת השם ניחת הוא לכבוד השם.

י. תורת אמת היתה בפיהו - שלא טמא את הטהור ולא טהר את הטמא, ועולה לא נמצא בשפתיו - שלא אסר את המותר ולא התיר את האסור. בשלום ובמישור הלך אתי - שלא הרהר אחר דרכי המקום, כדרך שלא הרהר אברהם. ורבים השיב מעון - שהשיב פושעים לתורה... תורת אמת היתה בפיהו, במשה כתיב ומשפטיו עם ישראל, שהיה אומר יקוב הדין את ההר, אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחברו, שנאמר בשלום ובמישור הלך אתי (סנהדרין ז', ירוש' פאה פ"א).

רבי יהודה אומר, תורת אמת היתה בפיהו, אלו דברים ששמע מרבו, ועולה לא נמצא בשפתיו, אלו דברים שלא שמע מרבו, בשלום ובמישור הלך אתי. ר' מאיר אומר מה תלמוד לומר ורבים השיב מעון, מלמד שהיה אהרן מהלך, אם פגע בו אדם רע או רשע נתן לו שאלת שלום. למחר בקש אותו האיש לילך ולעבור עבירה, אמר אוי לי איך אשא עיני ואראה את אהרן, בושתי ממנו שנתן לי שלום, נמצא אותו האיש נמנע מלילך לעבור עבירה.

וכן שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה, הולך אהרן ויושב לו אצל אחד מהם ואומר לו, ראה בני חברך מהו עושה, מטרף לבו מחנק עצמו תולש בשערו ואומר אוי לי איך אשא עיני בחברי, בושתי ממנו שאני הוא שסרחתי עליו, והיה יושב אצלו עד שמוציא כל קנאה שיש בלבו, שוב הולך אצל חבירו ועושה לו כך, וכשפגעו זה בזה גפפו וחבקו זה לזה, שנאמר ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל (אבות דר"נ).

(רד"ק) ולא היה בהם שום שקר ח"ו **בְּשָׁלֹום** עם ישראל (אב"ע) **וּבְמִישׁוֹר** ובדרך ישרה ורצון גדול (ע"פ ט"ד ורד"ק) **הָלַךְ אִתִּי** [יא] **וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן** במוסריו (מלבי"ם): ז **כִּי־שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ־דַּעַת** ראוי לכל כהן לשמור דעת חוקי התורה, כי כל ישראל **[יב] וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ יְהוָה־צְבָאוֹת הֽוּא** כי הוא השליח של הקב"ה להורות וללמד לבני ישראל את התורה (רד"ק):

עיונים והארות

יא. בשלום ובמישור הלך אתי - מסופר על הגאון מהר"ם שיק זצ"ל, שהמשכילים בדורו ביקשו ממנו שהיראים יעשו שלום עמהם, ובאו בטענה שחכמינו אמרו בתלמוד (יבמות סה:): "גדול השלום שאף הקדוש ברוך הוא שינה בו" וכו'. השיב להם הרב: כתוב בזכריה (ח, יט), "והאמת והשלום אהבו" ופירשו הקדמונים, שהקדים הכתוב "אמת" לפני ה"שלום", כיון שזה תנאי שאין לעשות שלום אלא רק עם האמת, אבל מן השקר מצוה להתרחק עד הקצה האחרון.

יב. כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא. - אמר רבי יוחנן: מהו שכתוב "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא". אם דומה הרב למלאך ה' - יבקשו תורה מפיו ואם לאו - אל יבקשו תורה מפיו (מועד קטן יז.).

שאלו המפרשים, וכי הרב חייב להיות דומה למלאך ה' צבאות"? והרי הרב הוא בשר ודם ולא מלאך? והשיבו על פי הנאמר "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה", דהיינו שמלאכים אין להם עליה או ירידה, אלא לעולם הם במצב של עמידה.

וזוהי הכוונה שצריך הרב להיות דומה למלאך, דהיינו שהרב צריך להרגיש את עצמו שהוא בבחינת "מלאך" שהוא עומד ואין לו עליה או ירידה, ולכן אין לו לדאוג רק לעלייתו הרוחנית בלבד, אלא בעיקר עליו לדאוג לתלמידיו, וכגון שהוא למד כמה מסכתות שיש בהם הלכה למעשה, ועתה רוצה הוא להתעלות וללמוד מסכת זבחים, וכוונתו היא כדי שיתעלה בתורה, אבל לעומת זה יודע הוא שמסכת זו קשה בשביל תלמידיו ולפני כן עליהם ללמוד מסכתות קלות ושיש בהם הלכה למעשה, חובה קדושה מוטלת עליו להתחשב בהם וללמוד את הלימוד המתאים להם.

חדש!!!

ניתן לרכוש את החוברת כל שבוע
בחנות הישיבה

"הידור מצוה"

רחוב אורט ישראל 4 בת ים

בעלות 10 ₪ בלבד

לבירורים ניתן ליצור קשר
בטלפון: 03-505-1111

